

LAUREA
AMMATTIKORKEAKOULU

Uuden edellä

Lakiuudistuksen vaikutus tarkkailuun ja tekni- seen tarkkailuun

Kurtelius, Otto & Tyynelä, Tero

2013 Leppävaara

Laurea-ammattikorkeakoulu
Leppävaara

Lakiuudistuksen vaikutus tarkkailuun ja tekniseen tarkkailuun

Kurtelius, Otto & Tyynelä, Tero
Turvallisuusalan koulutusohjelma
Opinnäytetyö
Marraskuu, 2013

Kurtelius, Otto; Tyynelä, Tero

Lakiuudistuksen vaikutus tarkkailuun ja tekniseen tarkkailuun

Vuosi 2013 Sivumäärä 86

Poliisi-, esitutkinta- ja pakkokeinolakien kokonaisuudistus tulee voimaan 1.1.2014. Kokonaisuudistuksen vaikutukset ovat mittavat ja lakiuudistus vaikuttaa huomattavasti poliisin toimintaan. Poliisin toimintaan vaikuttavat muutokset näkyvä merkittävästi poliisi- ja pakkokeinolain perusteella tehtävissä poliisin toimissa. Opinnäytetyössä selvitetään poliisilain ja pakkokeinolain muutosten vaikutusta poliisin suorittamaan tarkkailuun ja tekniseen tarkkailuun. Hallituksen esityksiin on tullut lukuisia muutosesityksiä lakien sisällöstä, jo ennen niiden voimaan tuleamista. Lakiuudistuksen tarkoituksena on selkeyttää poliisi- ja pakkokeinolain osittain keskenään ristiriitaista sekä hajanaista ja tulkinnaltaan epäselvää sisältöä.

Lainsäädäntöuudistuksessa on pyritty tuomaan esiin ihmis- ja perusoikeuksia korostava lähestymistapa. Ihmis- ja perusoikeuksien merkitystä sekä perustuslain säännöksiä on korostettu entistä selkeämmin uudistuksessa. Poliisi- ja pakkokeinolaki sisältävät merkittävästi ihmis- ja perusoikeuksien laillisen rajoittamisen sekä niihin puuttumisen keinoja. Uudistuksen myötä salaisten pakkokeinojen, kuten tarkkailu ja tekninen tarkkailu, käyttöedellytykset tiukentuvat ja niiden valvonta sekä oikeussuojakeinot vahvistuvat. Oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin periaatteiden mukaan myös salaisilla pakkokeinoilla saatujen tietojen avoimuutta ja julkisuutta tullaan laajentamaan.

Opinnäytetyömme tutkimuskysymyksinä ovat kysymykset lain konkreettisista muutoksista koskien tarkkailua ja teknistä tarkkailua, lakiuudistuksen onnistuminen ja kuinka lakiuudistus vaikuttaa poliisin toimintaedellytyksiin tarkkailussa ja teknisessä tarkkailussa. Työ on rajattu koskemaan tarkkailua ja teknistä tarkkailua aihekokonaisuuden laajuuden vuoksi. Työssä on selvitetty konkreettisten uudistusten merkitysten lisäksi se, miten salaisia pakkokeinoja käyttävät tutkinnanjohtajat kokevat lakiuudistuksen vaikuttavan poliisin toimintaedellytyksiin käytettäessä tarkkailua ja teknistä tarkkailua. Tutkinnanjohtajien kokemusten selvittäminen on tärkeää työn kannalta, poliisitoiminnan ollessa luonteensa vuoksi tasapainon hakemista ihmis- ja perusoikeuksien suojaamisen sekä yhteiskuntarauhan takaamisen välillä.

Tiedonkeruun menetelminä on käytetty kirjallisuuskatsausta ja haastatteluja. Tietoa on haettu myös aihepiiriä koskevasta lainsäädännöstä ja hallituksen esityksistä. Tietoa on analysoitu teemoittelemalla. Aihepiiristä tehty kotimainen tieteellinen tutkimus on vähäistä ja sitä koskevaa kirjallisuutta on verrattain vähän. Ulkomainen kirjallisuus rajautui tutkimuksen ulkopuolelle, sillä eri maiden oikeusjärjestelmät sekä poikkeava kansallinen lainsäädäntö ei ole suoraan verrattavissa suomalaiseen oikeusjärjestelmään eikä tilanteeseen.

Opinnäytetyön johtopäätöksiä todetaan, lakiuudistuksen vaikuttavan poliisin toimintaedellytyksiä kaventavasti tarkkailun ja teknisen tarkkailun sekä myös muiden salaisten tiedonhankintakeinojen ja salaisten pakkokeinojen osalta. Lakiuudistus on koettu tutkinnanjohtajien keskuudessa osin keskeneräiseksi ja sisällöltään epäselväksi sekä ristiriitaiseksi. Haastattelujen perusteella poliisin osallistuminen lain valmisteluun on ollut riittämätöntä ja uudistuksessa rikoksesta epäiltyjen oikeusturva on ylikorostunut suhteessa asianomistajien ja yhteiskunnan intresseihin.

Asiasanat: Poliisi, poliisilaki, pakkokeinolaki, salaiset pakkokeinot, tarkkailu, tekninen tarkkailu

Kurtelius, Otto; Tyynelä, Tero

Law Reform Impacts on Surveillance and Technical Surveillance

Year	2013	Pages	86
------	------	-------	----

The legal reform concerning the Police Act, Preliminary Investigation Act and Coercive Measures Act goes into the effect on January 1, 2014. The effects of the legal reform will be significant and will have a major impact on police work. The legal reform is going to affect significantly the measures taken according to the Police Act and the Coercive Measures Act.

The objective of the thesis has been to clarify the impacts of the legal reform on the surveillance and technical surveillance performed by the police. It is significant that there have been several proposals to change the contents of the acts before the reform has gone into effect. The purpose of the legal reform has been to eliminate the disharmony in existing legislation and to harmonize the incoherent and unclear interpretation of these acts.

One of the main objectives of the legal reform is to emphasize basic and human rights. This objective has been put into practice by bringing the spirit of the Basic and Human Rights Conventions and the Constitution into the reforming Acts. The Police and Coercive Measures Acts contain many legal forms of restraining the basic and human rights. Due to the legal reform, the use of Coercive Measures, such as surveillance and technical surveillance will be more strictly regulated and under stricter legal control. The transparency and publicity of the information acquired by coercive measures will be broadened in the spirit of fair trial.

The questions addressed in the thesis were the concrete changes of the legislation concerning surveillance and technical surveillance, how the law reform succeeded in its objectives and how the law reform affected the prerequisites of the police in surveillance and technical surveillance. The thesis is limited to concern only surveillance and technical surveillance as coercive measures because of vastness of the topic. One of the main objectives of the thesis has been to clarify the main changes that the reform put into effect and also to disclose how the leaders of the investigation experience the impact of the reform on the use of coercive measures. It is important for the objectives of the thesis to clarify how the leaders of the investigation experience the impacts of the reform, as the police work is balancing between the protection of basic and human rights and maintaining the peace in society.

The methods used in the thesis were analysing the legislation, government proposals, literature, academic researches and interviews. There is not much academic research or literature related to the subject conducted in Finland. The use of international research and literature was not appropriate in the thesis because of the different legal systems and national legislation in other countries that were not comparable to the Finnish system.

The conclusions of the thesis are that the law reform narrows capabilities of the police to conduct surveillance and technical surveillance, as it does with other coercive measures. The leaders of investigations have considered the law reform unfinished and dissonant by its content. According to the interviews the police have not been involved enough in drafting the laws. It is also considered that the legal protection of the alleged offenders has been over emphasized compared to the legal protection of the victims and the interests of the society.

Keywords: Police, Police Act, Coercive Measures Act, Coercive Measures, Surveillance, Technical Surveillance

Sisällys

1	Johdanto.....	6
1.1	Tutkimuskysymyksistä ja tutkimuksen rajaus	6
1.2	Tutkimusmenetelmät ja tutkimusteoria	7
1.3	Opinnäytetyön rakenne	9
1.4	Lähdeaineistosta	10
1.5	Keskeiset käsitteet.....	10
2	Poliisitoiminnan yleiset periaatteet	12
3	Ihmis- ja perusoikeuksien suhde poliisiin salaisiin pakkokeinoihin.....	13
3.1	Ihmisoikeudet.....	14
3.2	Perusoikeudet.....	16
3.3	Suomen oikeusjärjestelmä.....	18
3.3.1	Oikeudenmukainen oikeudenkäynti	20
3.3.2	Oikeussuojakeinot.....	22
3.3.3	Oikeussuojakeinojen toteutuminen lakiuudistuksessa ja sen vaikutus poliisin toimintaan	25
4	Salaiset tiedonhankintakeinot ja salaiset pakkokeinot sekä lakiuudistus	26
5	Tarkkailua koskeva lainsäädäntö	28
5.1	Tarkkailu voimassa olevan lainsäädännön mukaan.....	28
5.2	Tarkkailu uudistuvan lainsäädännön mukaan	28
5.3	Tarkkailua koskevan lainsäädännön keskeiset muutokset	29
6	Teknistä tarkkailua koskeva lainsäädäntö	34
6.1	Teknistä tarkkailua koskeva voimassa oleva ja uusi lainsäädäntö.....	34
6.2	Teknistä tarkkailua koskevan lainsäädännön keskeiset muutokset.....	37
7	Tutkinnanjohtajien lomakehaastattelu	44
7.1	Haastattelun kysymyksistä ja tavoitteista	45
7.2	Haastattelun vastausten teemottelu	46
8	Johtopäätökset	53
9	Oman työn arviointi ja jatkotutkimusaiheet	55
	Lähteet	57
	Liitteet.....	59

1 Johdanto

Saimme ajatuksen opinnäytetyömme aiheeksi työelämässä kohtaamistamme kysymyksistä. Poliisi-, esitutkinta- ja pakkokeinolakeja koskevasta kokonaisuudistuksesta heräsi keskusteluja useissa eri asiayhteyksissä jo muutama vuosi sitten. Lakiuudistuksen konkreettiset muutokset sekä niiden vaikutukset tuntuivat epäselviltä ja osin tulkinnanvaraisilta. Poliisihallinnossa valmisteltiin ja käytiin läpi mittava koulutuspaketti koskien lakiuudistusta. Ilmaan jäi silti avoimia kysymyksiä koskien salaisen tiedonhankinnan ja salaisten pakkokeinojen käyttöä koskevia linjauksia sekä käytäntöjä. Uudistusta koskeva koulutus ja uudistuksen valmistelut sattuiivat ajallisesti opintojemme loppupuolelle. Uudistusta koskevan tiedon ollessa rajallista ja toisaalta sen vaikutusten koskiessa päivittäisiä työtehtäviämme, koimme tärkeäksi selvittää asiakokonaisuutta tarkemmin. Opinnäytetyön tekeminen valitsemastamme aiheesta tarjosi mahdollisuuden perehtyä lakiuudistukseen ja sen vaikutuksiin sekä mahdollisti tutkimuksen tekemisen vähän tutkitusta, mutta merkittävästä aiheesta.

1.1 Tutkimuskysymyksistä ja tutkimuksen rajaus

Tässä opinnäytetyössä tarkastellaan poliisi-, esitutkinta- ja pakkokeinolakien kokonaisuudistusta, keskittyen poliisilain (872/2011) ja pakkokeinolain (806/2011) uudistuksiin. Poliisi- ja pakkokeinolakien uudistusta tarkastellaan poliisin toiminnan kannalta keskittyen sen vaikutuksiin poliisin tarkkailu- ja teknisessä tarkkailutoiminnassa sekä selvitetään lakiuudistuksen vaikutusta poliisin toimintaedellytyksiin tutkinnanjohtajien näkökulmasta. Opinnäytetyössä ei käsitellä poliisin salassa pidettäviä tekniikoita eikä taktiikoita, vaan keskitytään lainsäädännön ja sen muutosten vaikutusten tutkimukseen. Tutkimus rajataan salaisten tiedonhankintakeinojen ja salaisten pakkokeinojen käsitteistön ja lainsäädännön osalta koskemaan poliisilain sekä pakkokeinolain tarkkailun ja teknisen tarkkailun säännöksiä, joskin kokonaisuuden ymmärtämisen kannalta tutkimuksessa avataan myös salaisia tiedonhankintakeinoja sekä pakkokeinoja määriteltäminä yleisellä tasolla.

Opinnäytetyömme tutkimuskysymyksinä ovat kysymykset lain konkreettisista muutoksista koskien tarkkailua ja teknistä tarkkailua, lakiuudistuksen onnistuminen ja kuinka lakiuudistus vaikuttaa poliisin toimintaedellytyksiin tarkkailussa ja teknisessä tarkkailussa?

Poliisi- ja pakkokeinolain uudistus sai alkunsa tarpeesta selkeyttää osittain keskenään ristiriidassa olevia poliisilain ja pakkokeinolain säädöksiä, sekä poliittisesta tahdosta tuoda lainsäädäntöön ihmis- ja perusoikeuksia korostavampi henki. Lainsäädäntöuudistus on jatkumoa vuosien 2003 - 2005 aikana tehdylle poliisi- ja pakkokeinolakien osittaisuudistukselle. Lakiuudistus on herättänyt kriittistä keskustelua sen onnistumisesta sekä tarkoituksenmukaisuudesta poliisin keskuudessa, jo ennen sen voimaan tuleamista. Lain sisältö sekä toimivaltuudet ovat herättäneet

myös lain säätäjien keskuudessa voimakasta keskustelua ja lain sisällöstä ja sen lopullisesta muodosta on tehty poikkeuksellisen suuri määrä muutosesityksiä. Lakiuudistus tulee muuttamaan merkittävästi poliisin toimintamalleja sekä salaisten tiedonhankintakeinojen ja salaisten pakkokeinojen käytön edellytyksiä. Poliisihallinnossa on myös läpikäyty koko hallinnon kattava, laaja koulutuspaketti lakiuudistuksesta ja sen vaikutuksista.

Selvitimme opinnäytetyössä, kuinka lakiuudistus vaikuttaa konkreettisesti poliisin suorittamaan tarkkailuun sekä tekniseen tarkkailuun ja yleisesti ottaen poliisin toimintaedellytyksiin mainittujen salaisten tiedonhankintakeinojen ja salaisten pakkokeinojen osalta. Lisäksi halusimme selvittää, kuinka salaisia pakkokeinoja päivittäisessä työssään käyttävät tutkinnanjohtajat kokevat tulevan lainsäädännön vaikuttavan heidän työhönsä.

Suomessa ei ole tehty aiemmin opinnäytetyötämme vastaavaa tutkimusta samasta aiheesta. Opinnäytetyömme tuloksineen mahdollistaa jatkotutkimuksen aiheesta tulevaisuudessa, uuden lainsäädännön tultua voimaan, sen mahdollisten sisällöllisten muutosten tapahduttua ja uusien parhaiden käytänteiden sekä uusia lakeja koskevan oikeuskäytäntöjen muotouduttua.

1.2 Tutkimusmenetelmät ja tutkimusteoria

Uusitalon (1998, 37) mukaan yksittäisessä tutkimuksessa painopiste voi olla teoriassa tai empiirissä, mutta kumpikaan ei ole toistaan poissulkevia. Teoreettisessa tutkimuksessa todellisuus vaikuttaa käsitteiden muodostumisen ja ongelmien asettamisen kautta. Toisaalta empiirisessä tutkimuksessa on aina mukana teoreettisia piirteitä, koska empiiriset havainnot sisältävät jonkin verran teoreettisia aineksia. Teorian rooli tutkimuksessa on kaksinainen, se antaa tutkimukselle näkökulman ja liittää sen aiempiin tieteellisiin keskusteluihin, toisaalta se antaa kohteesta todenmukaisen kuvauksen. Teoria edustaa tutkimuksen alkua, mutta myös sen loppuvaihetta, sillä empiirinen tutkimus uusine havaintoineen pitää sitoa teoreettiseen viitekehykseen. Opinnäytetyömme sisältää teoriaa lainsäädännön, oikeuskirjallisuuden ja tutkimusten muodossa, mutta myös empiirisen tutkimuksen elementtejä tutkinnanjohtajille sekä muuten työssään salaisia tiedonhankintamenetelmiä ja salaisia pakkokeinoja käyttävien tutkinnanjohtajien loma-kehaastattelusta saatavien tulosten muodossa.

Käytämme tutkielmassa induktiivista tutkimuslogiikkaa, eli muotoilemme teoriapohjaiset tutkimuskysymykset, keräämme analysoitavaa aineistoa, jonka tematisoimme ja etsimme sen pohjalta yleisiä linjauksia. Tutkielmassamme teoriaosuuden painopiste on tekstin sisällä, mikä tarkoittaa keskustelemaa suhdetta teoreettisen viitekehyksen sekä aineiston välillä (Saukkonen 2013).

Anttilan (1998) mukaan dokumenttianalyysi tarkoittaa usein sosiaalisia tekijöitä sisältävän todennettavan tutkimusaineiston analyysia, jota ei saada kokoon suorien ja välittömien havaintojen avulla. Aineisto voi olla toiminnan tulosten konkreettista tallentamista tai suullista, käsinkirjoitettuja tai painettuja selontekoja näistä toimista. Dokumentteja voidaan käyttää Anttilan (1998) mukaan tutkimusaineistona haastatteluiden tai kyselyiden sijasta, joskus dokumenttien käyttäminen on ainoa vaihtoehto saada tietoa jostakin tietystä asiasta. Hänen mukaansa valmiit dokumentit ovat usein antoisia esitutkimuksen suorittamiseen silloin, kun tutkittava asia on uusi, eikä keskeisistä kysymyksistä vielä tiedetä juuri mitään. Aineisto voidaan jakaa lähteen perusteella primääri, sekundääri jne. lähteisiin, riippuen siitä kuinka monen välikäden kautta aineisto on saatu haltuun. Alkuperäislähde on se henkilö tai taho, joka on asiakirjan laatinut, kokenut, muistiin merkinnyt tai muuten pystytään toteamaan sen autenttisuus. Sekundaarilähde toistaa alkuperäistä dokumenttia, mitä useampia portaita lähteelle kertyy, sitä lähdekriittisempi aineiston suhteen on oltava. Lainsäädäntö ja sen esityöt edustavat opinnäytetyössämme puhtaimmillaan dokumentteja ja niiden analyysi on Anttilan käsitysten mukaisesti sopiva opinnäytetyömme menetelmäksi, sillä kyseessä on kokonaisuutena uusi aihe, eikä sen kysymyksistä tiedetä vielä paljon.

Työssämme käytettävä dokumenttiaineisto on peräisin kansainvälisistä sopimuksista, laeista, hallituksen esityksistä, lainvalmisteluista ja muista virallisistä lähteistä. Anttilan (1998) mukaan nykyisin ei ole vaikeaa löytää riittävästi aineistoa, vaan useimmiten ongelmaksi muodostuu tiedon paljous ja oikean tiedon löytäminen dokumenttiaineistosta. Dokumenttianalyysi mahdollistaa sekä määrällisen että laadullisen tutkimuksen. Opinnäytetyömme kohdalla tilanne poikkesi hieman Anttilan kuvaamasta tilanteesta, sillä aineistoa uudesta lainsäädännöstä sekä sen vaikutuksista ei ollut saatavilla kovinkaan paljon.

Tutkimuksessa tarvittavaa tietoa voidaan kerätä erilaisilla haastatteluilla muun muassa puhe-, teema- ja sähköpostihaastattelut. Haastattelu on luonteeltaan joustava tiedonkeruumenetelmä, minkä vuoksi se sopii käytettäväksi useisiin erilaisiin tutkimustarkoituksiin. Haastattelumenetelmän käyttö sopii erinomaisesti kvalitatiiviseen tutkimukseen. Varsinkin asiantuntijoita haastatellessa voidaan käyttää sähköpostihaastatteluja. Sähköpostihaastattelut mahdollistavat joustavasti useiden henkilöiden haastattelun eri puolilla Suomea. Menetelmä on haastateltavalle sekä haastattelijalle varsin vaivaton ja mahdollistaa kysymyspohjan räätälöinnin haastateltavan kohderyhmän mukaan. Sähköpostihaastattelussa on helppoa muokata kysymyksiä ja tehdä tarpeellisia muutoksia vastaajaryhmän mukaisesti. (Verne 2013). Opinnäytetyötämme varten sähköpostitse haastatellut poliisin tutkinnanjohtajat ja muut säännöllisesti saalisia pakkokeinoja käyttävät päällystöön kuuluvat henkilöt, työskentelevät eri yksiköissä ympäri Suomea, joten sähköpostilla tehtävä lomakehaastattelu oli käytännössä katsoen ainoa mahdollisuus saada tutkimukseemme kattava otos heidän näkemyksistään.

Teemoja, eli keskeisiä aiheita etsitään usein aineistolähtöisesti tekstimassasta, haastatteluista, kirjoitelmista ja vastauksista. Näiden lisäksi on mahdollista teemoitella teorialähtöisesti, jonkin tietyn viitekehyksen tai teorian perusteella. Teemahaastattelun aineiston analysoinnissa teemoittelu on luonteva tapa edetä. Teemat joita haastatteluissa on tullut esille, löytyvät yleensä kaikista haastatteluista, joskin eri tavoin ilmaistuna. Vastaukset voidaan haastatteluiden jälkeen järjestellä teemoittain. Teemoja muodostettaessa voidaan käyttää apuna koodausta tai kvalifointia. Aineistoa järjesteltäessä teemojen mukaan, kunkin teeman alle kootaan haastatteluista ne kohdat, joissa puhutaan kyseessä olevasta teemasta. Tutkimusraportissa esitetään käsitellyistä teemoista näytepaloja eli sitaatteja. Aineistosta lainatut kohdat antavat havainnollisia esimerkkejä ja tarjoavat lukijalle todisteen siitä, että tutkijoilla on aineistoa mihin analyysi pohjaa. Tutkimusraportti ei voi olla vain kokoelma erilaisia perättäisiä sitaatteja ilman tutkijan kommentteja, tulkintoja tai kytkentöjä teoriaan. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006). Käytimme opinnäytetyössä kvalitatiivisia tutkimusmenetelmiä, sillä aiheesta on vähän kirjoitettua tietoa tai tutkimusta. Lisäksi aihetta on hyvin hankalaa kuvailla numeraalisesti tai tilastojen kautta. Opinnäytetyömme sisältää sekä teoreettisia, että empiirisiä elementtejä.

Tutkimuksen lainopilliseen otteeseen sekä lähestymistapaan on vaikuttanut meidän työhistoriamme lainvalvonnan parissa. Tero Tyynelä on työskennellyt poliisina vuodesta 1992 lähtien ja siirtyi vuonna 1998 Helsingin rikospoliisiin huumरिकосyksikköön, jossa on tehnyt huumरिकос-tutkinta- ja tarkkailutehtäviä. Otto Kurtelius aloitti vuonna 2001 rajavartiolaitoksen palveluksessa, siirtyi poliisiin vuonna 2005 ja on työskennellyt vuodesta 2007 lähtien erilaisten huumरिकос-tutkinta-, rikostiedustelu- ja tarkkailutehtävien parissa. Molemmat toimimme nykyään Helsingin poliisilaitoksen paljastavan rikostutkinnan (entinen huumरिकосyksikkö) alueellisen tiedustelun toimintayksikössä ryhmänjohtajina.

1.3 Opinnäytetyön rakenne

Opinnäytetyö jakautuu yhdeksään lukuun. Ensimmäinen luku käsittelee opinnäytteen esittelyä, tutkimuskysymyksiä ja tutkimuksen rajausta, tutkimusmenetelmiä ja tutkimusteoriaa, tutkimuksen rakennetta, lähdeaineistoa ja keskeisiä käsitteitä. Toinen luku käsittelee poliisitoiminnan yleisiä periaatteita, joiden ymmärtäminen on tärkeää kokonaisuuden hahmottamisen kannalta. Kolmas luku käsittelee ihmis- ja perusoikeuksien suhdetta salaisiin pakkokeinoihin sekä ihmis- ja perusoikeuksia yleisesti. Kolmannessa luvussa käsitellään lisäksi oikeussuojakeinoja, sillä niiden merkitystä on korostettu lainsäädännön uudistuksessa. Neljännessä luvussa käsitellään salaisen tiedonhankinnan ja salaisten pakkokeinojen määrittelyä sekä niiden suhdetta uuteen lainsäädäntöön. Viidennessä luvussa keskitytään käsittelemään tarkkailua koskevaa lainsäädäntöä sekä sen keskeisiä muutoksia osana lainsäädännön uudistusta. Kuudennessa luvussa käsitellään viidennen luvun systematiikkaa noudattaen teknisen tarkkailun lainsäädäntöä sekä

sen keskeisiä muutoksia. Seitsemäs luku käsittelee tutkinnanjohtajille tehtyä lomakehaastattelua sekä sen tavoitteita ja vastausten teemoittelua. Kahdeksas luku käsittelee tutkimuksesta syntyneitä johtopäätöksiä. Yhdeksäs luku käsittelee oman työn arviointia sekä mahdollisia jatkotutkimusaiheita.

1.4 Lähdeaineistosta

Käytimme keskeisinä lainsäädännöllisinä lähteinä opinnäytetyössämme tämänhetkistä sekä uudistuvaa poliisilakia ja pakkokeinolakia, lain esitöinä käytettyjä hallituksen esityksiä uudeksi poliisilainaksi ja pakkokeinolainaksi, perustuslakia, Euroopan ihmisoikeussopimusta sekä kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevaa kansainvälistä yleissopimusta. Tärkeimpänä oikeustieteellisenä kirjallisuutena sekä tutkimuksena käytimme Helmisen, Fredmanin, Kanervan, Tolvasen ja Viitasen kirjaa *Esitutkinta ja pakkokeinot*, Niemen ja de Godzinskyn kirjaa *Telepakkokeinojen oikeussuojajärjestelmä*, Virolaisen ja Pölösen kirjaa *Rikosprosessin perusteet* sekä Anttilan pro gradu - tutkielmaa *Poliisin suorittama tarkkailu ja tarkkailutiedon käyttö rikosprosessissa*. Tutkimuksen teorian osalta keskeisenä aineistona käytimme Hannu Uusitalon kirjaa *Tiede, tutkimus ja tutkielma* sekä Hirsijärven, Remeksen ja Sajavaaran kirjaa *Tutki ja kirjoita*. Opinnäytetyön kannalta merkittävänä lähdeaineistoina käytimme myös tutkinnanjohtajana toimivien tai muuten salaisia pakkokeinoja käyttävien poliisin päällystöviroissa palvelevien henkilöiden lomakehaastattelusta saatuja ja teemoiteltuja tietoja. Jo mainitun lähdeaineiston lisäksi käytimme Sisäasiainministeriön julkaisuja sekä muuta internetistä vapaasti saatavaa aihepiiriä koskevaa tietoa.

Lähdeaineiston keräämisestä teki haasteellista aihepiiriin vähäinen kotimainen tieteellinen tutkimus ja sitä koskevat julkaisut. Lisäksi tulevaa lainsäädäntöä koskien on haastavaa löytää lain esitöiden ja lainsäädännön lisäksi muuta kirjallista aineistoa. Edellä mainituista syistä johtuen uuteen lainsäädäntöön perehtyneiden kokeneiden tutkinnanjohtajien lomakehaastattelu vastustensa teemoitteluiden kanssa, antoi käytettäväksemme opinnäytetyöhön uutta ja ainutlaatuista tietoa.

1.5 Keskeiset käsitteet

Tutkimuksen sisällön ymmärtämisen ja oikein tulkitsemisen vuoksi on tärkeää määritellä tutkimuksen keskeiset käsitteet ja avata niiden sisältö. Poliisin tiedonhankintamenetelmät ja erityisesti tutkimuksessa käsiteltävät *salaiset pakkokeinot*, kuten *tarkkailu* ja *tekninen tarkkailu* pitävät sisällään sen kaltaista ammattisanastoa ja termistöä, jonka ymmärtäminen ja oikein tulkitseminen voi olla kokemustemme perusteella haasteellista jopa poliisin, syyttäjä- ja oikeus-

laitoksen sisällä toimiville henkilöille sekä rikoksesta epäiltyjen avustajille. Tutkimuksen luetavuuden ja ymmärrettävyyden vuoksi keskeiset käsitteet lakipykäläineen määritellään tutkimuksen alkupuolella.

Poliisilaki on poliisin toimintaa säätelevä yleislaki. Siinä säädetään poliisin tehtävät, toiminnan ja toimenpiteiden periaatteet, yleiset toimivaltuudet, turvatarkastuksista poliisin tiloissa, teknisestä valvonnasta ja tiedonsaantioikeuksista, *salaisista tiedonhankintakeinoista*, poliisitutkinnasta, vaitiolovelvollisuudesta ja vaitiolo-oikeudesta, vahingonkorvauksista ja palkkioista sekä erinäisistä säännöksistä koskien muun muassa virka-apuja, avustamisvelvollisuutta, poliisin kansainvälisestä toiminnasta sekä muista poliisin ulkopuolisten tahojen kanssa tehtävistä asioista (*Poliisilaki 872/2011*).

Pakkokeinolaki on pakkokeinojen käyttöä ja niiden edellytyksiä säätelevä yleislaki. *Pakkokeinolaki (806/2011)* on jaettu yhteentoista lukuun, jotka käsittelevät seuraavia kokonaisuuksia: yleiset säännökset, kiinniottaminen, pidättäminen ja vangitseminen, tuomioistuinmenettely vangitsemisasioissa, yhteydenpidon rajoittaminen, matkustuskielto, vakuustakavarikko, takavarikoiminen ja asiakirjan jäljentäminen, etsintä, erityisiin tutkintakeinoihin liittyvät pakkokeinot, *salaiset pakkokeinot* ja erinäiset säännökset (*Pakkokeinolaki 806/2011*).

Pakkokeinot ovat nimensä mukaisesti keinoja, joita toteutetaan niiden kohteen tahdosta riippumatta. *Pakkokeinojen* toteuttaminen edellyttää kuitenkin pakkokeinoille erikseen asetetut yleiset sekä erilliset edellytykset ja niiden tarkoituksena ei ole yksilön perus- ja ihmisoikeuksien tai yksityisyyden suojan loukkaaminen, vaan yhteiskunnan tai yksityisen loukatun edun tai intressin suojaaminen. *Pakkokeinot* voidaan nähdä yhteiskunnan tarjoamana oikeussuojakeinona toteuttaa loukatun tahon oikeussuojaa ja taata loukatulle osapuolelle mahdollisuudet oikeudenmukaiseen oikeuden käyntiin sekä tämän oikeuksien toteutumiseen. *Pakkokeinot* voidaan nähdä myös viranomaisten laillisena keinona taata yhteiskunnan toiminta, turvallisuus ja loukaamattomuus.

Salaisilla pakkokeinoilla ja salaisilla tiedonhankintakeinoilla tarkoitetaan tässä opinnäytetyössä pakkokeinolain (646/2003 & 806/2011) sekä poliisilain (525/2005 & 872/2011) mukaisia pakkokeinoja sekä tiedonhankinta keinoja, joiden käyttö tapahtuu salassa niiden kohteilta.

Tarkkailulla tarkoitetaan tässä opinnäytetyössä poliisilain (525/2005) mukaista jatkuvaa tai toistuvaa tiettyyn henkilöön tai hänen toimintaansa kohdistuvaa tiedonhankintaa.

Suunnitelmallisella tarkkailulla tarkoitetaan poliisilain (872/2011) mukaista muuta kuin lyhytaikaisen tarkkailun kohdistamista henkilöön, jonka voidaan perustellusti olettaa syyllistyneen

rikokseen ja pakkokeinolain (806/2011) mukaista rikoksesta epäiltyyn kohdistuvaa muuta kuin lyhytaikaista tarkkailua.

Teknisellä tarkkailulla tarkoitetaan tässä opinnäytetyössä poliisilain (525/2005) mukaista jatkuvaa tai toistuvaa tiettyyn henkilöön kohdistuvaa teknisellä laitteella tapahtuvaa kuuntelua ja äänen tallentamista (*tekninen kuuntelu*), katselua ja kuvaamista (*tekninen katselu*) sekä kulkuneuvon tai tavaran liikkumisen seurantaa (*tekninen seuranta*) sekä poliisilain (872/2011) ja pakkokeinolain (806/2011) mukaista *teknistä kuuntelua, teknistä katselua, teknistä seurantaa, henkilön teknistä seurantaa sekä teknistä laitetarkkailua*.

Lainsäädäntöuudistuksella tarkoitetaan tässä opinnäytetyössä poliisilain (872/2011), esitutkimintalain (805/2011) ja pakkokeinolain (806/2011) kokonaisuudistusta, joka on tehty alun perin hallituksen esitysten Eduskunnalle 222/2010 sekä 224/2010 pohjalta. Lainsäädäntöuudistusta on valmisteltu useita vuosia ennen mainittujen hallituksen esitysten laatimista ja uudistuksen alla olleet lait tulevat voimaan 1.1.2014.

2 Poliisitoiminnan yleiset periaatteet

Poliisitoiminnan yleiset periaatteet on määritelty lakitasoisesti ja ne on kirjattu poliisilakiin (493/1995). Poliisitoiminnan lähtökohtana on asiallisuus, puolueettomuus sekä pyrkimys toimimaan sovinnollisuutta edistäen. Poliisin suorittamat toimenpiteet on suoritettava aiheuttamatta suurempaa vahinkoa tai haittaa, kuin on välttämätöntä tehtävän suorittamiseksi. Poliisin suorittamien toimenpiteiden tulee olla perusteltuja suhteessa tehtävän tärkeyteen ja kiireellisyyteen sekä yksittäisen tapahtuman johdosta suoritettuun kokonaisarviointiin. Laissa poliisi toimintaa järjestyksen ylläpitämisessä ohjataan sovinnollisuuteen, joka ilmenee lain sisällöstä neuvoin, kehotuksin ja vasta viimeiseksi käskyin. Poliisilakiin on sisällytetty perustuslain, ihmisen ja perusoikeuksien henki. Seuraavassa kappaleessa käsitellään tarkemmin poliisin toimintaa ohjaavia periaatteita. Viimeisenä mainittu *tarpeellisuusperiaate* on sisäänkirjoitettuna voimassa olevaan lakiin, mutta uudessa laissa se on mainittu omassa momentissaan.

Objektiviteettiperiaatteen avainsanat löytyvät poliisilain 2 § 1 momentin (493/1995) sisällöstä. Siinä poliisia määrätään toimimaan asiallisesti, puolueettomasti sekä sovinnollisuutta edistäen. Momentin katsotaan pitävän sisällään myös vaatimuksen tasa-arvoisesta kohtelusta eli syrjintäkiellon. Syrjintäkiellolla tuodaan poliisilakiin perustuslain 2 luvun 6 § (731/1999) ajatus siitä, ettei ketään saa perusteettomasti asettaa eri asemaan rodun, ihonvärin, sukupuolen, kielen, kansallisuuden, uskonnollisen, poliittisen vakaumuksen, yhteiskunnallisen aseman, varallisuuden, iän tai muun seikan perusteella. Periaate kattaa koko poliisin toiminnan ja erityisesti rikostutkinnassa on huomioitava epäillyn tasa-arvoinen kohtelu rikoksia selvitettyä. Periaat-

teen mukaisesti esitutkinnassa on otettava huomioon epäillyn puolesta ja vastaan puhuvat seikat. Objektiveettiperiaatteen mukaisesti poliisi suorittaessaan tutkintaa pyrkii aineellisen eli materiaalisen totuuden selvittämiseen, joka on edellytyksenä oikeudenmukaiselle tuomiolle.

Suhteellisuusperiaate, poliisilain 2 § 3 momentti (493/1995) tarkoittaa poliisin käyttämien keinojen ja niiden aiheuttamien haittojen järkevää suhdetta. Suhteellisuusperiaate kiteytyy sanojen: neuvoin, kehoituksin ja käskyin sisältöön ja sanojen järjestykseen. Poliisin on tehtävää suorittaessaan otettava huomioon yksittäisen toimenpiteen kohteelle toimenpiteellä aiheutetut haitat ja ovatko ne järkevässä suhteessa tavoiteltuun päämäärään. Poliisin on mitoitettava toimenpiteensä periaatteen mukaisesti ja joissain tilanteissa luovuttava tehtävästä, jos sen seuraukset eivät ole järkevässä suhteessa tehtävän tavoiteltuun päämäärään. Periaate sisältää myös ajatuksen viranomaisten resurssien järkevästä käytöstä suhteessa suoritettavaan tehtävään.

Tarkoitussidonnaisuusperiaate, poliisilain 2 § 2 momentti (493/1995), sisältää ajatuksen siitä, että lainsäätäjän on antanut lainsäädännöllä poliisille tehtävän ja toimivaltuudet tehtävien suorittamiseen. Toimivaltuudet on taas rajattu käytettäväksi ainoastaan siihen tarkoitukseen, kuin ne on lainsäädännössä tarkoitettu. Momentin sisällössä kielletään laajentamasta toimivaltaa muuhun kuin varsinaiseen poliisille määrättyyn tehtävään.

Tarpeellisuusperiaate ilmenee nykyisen lain voimankäytösäännöksistä, mutta on sovellettavissa myös muuhun toimintaan. Voimankäyttö rajataan yksittäisessä tilanteessa tarpeelliseen voimakeinoon, jolla tilanne saadaan mahdollisimman pienin haitoin ratkaistua. Periaate kieltää tarpeettomien toimenpiteiden käytön päämäärän saavuttamiseksi sekä määrää lopettamaan toimenpiteen välittömästi tavoitteen saavuttamisen jälkeen. Tarpeellisuusperiaate käsittää toiminnan ajallisen ulottuvuuden, keinojen tarkoituksenmukaisuuden ja niiden voimakkuuden yksittäisessä virkatehtävässä. Periaate edellyttää poliisin käyttävän lievintä mahdollista toimivaa keinoa, jolla päästään toivottuun lopputulokseen. Tarpeellisuus- ja suhteellisuusperiaate rajaavat poliisin toimivaltaa. Suhteellisuusperiaate asettaa usein poliisin toiminnalle ahtaamat rajat. (Lakialoite 85/2000 vp.)

3 Ihmis- ja perusoikeuksien suhde poliisin salaisiin pakkokeinoihin

Ihmis- ja perusoikeuksien asema poliisin toimivaltuuksia määritettäessä on korostunut ja niiden kasvanut merkitys poliisin toimivaltuuksia säätelevissä laeissa on selkeästi havaittavissa. Käymme läpi tärkeimpiä kohtia ihmisoikeussopimuksista, ihmis- ja perusoikeuksista sekä yleisistä periaatteista, joilla on vaikutuksia poliisin suorittamaan tarkkailuun ja tekniseen tarkkailuun muiden salaisten tiedonhankintakeinojen sekä salaisten pakkokeinojen osalta.

3.1 Ihmisoikeudet

Toisen maailmansodan jälkimainingeissa nousi esiin tarve suojata ihmisoikeuksia valtioiden välisillä sopimuksilla. Ihmisoikeussopimukset ovat poliittisissa prosesseissa syntyneitä sopimuksia ja sen vuoksi lähtökohdiltaan kompromisseja eri intressien välillä. Kansainvälisessä lainsäädännöllisessä ajattelussa lähdetään kuitenkin siitä, että sopimus sitoo allekirjoittajamaata toteuttamaan sopimuksen periaatteita lainsäädäntö-, lainkäyttö-, hallitus- ja hallintovaltaa käytettäessä. (Helminen ym. 2012, 65 - 66).

Ihmisoikeuksien perusajatus korostaa inhimillisyyttä ja ihmisarvoa, jotka kuuluvat jokaiselle ihmiselle. Ensimmäinen merkityksellinen ihmisoikeussopimus oli 1948 YK:n ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus. Sitä suuremman merkityksen ovat saaneet Euroopan neuvoston yleissopimus ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi (EIS) vuodelta 1950 ja YK:n yleiskokouksen 1966 hyväksymä kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus. (Helminen ym. 2012, 65 - 66).

Suomi ratifioi Kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan (KP) sopimuksen vuonna 1976, mutta sen merkitys lainsäädännöllisellä tasolla jäi vähäiseksi. Suomea koskevaksi tärkeimmäksi kansainväliseksi sopimukseksi on noussut Euroopan neuvoston yleissopimus ihmisoikeuksien ja perusoikeuksien suojaamisesta (EIS). Suomessa sopimus lisäpöytäkirjoineen hyväksyttiin vuonna 1990 ja sen periaatteet sisällytettiin myös kansalliseen lainsäädäntöön. (Helminen ym. 2012, 66 - 67).

Euroopan yhdentymisen ja sen mukanaan tuoma tehokas valvontajärjestelmä ovat korostaneet Euroopan ihmisoikeussopimuksen asemaa Euroopan alueella. Sopimus sitoo kaikkia allekirjoittajajaita ja sisältää valvontajärjestelmän, joka mahdollistaa valituksen tekemisen sekä kantelemisen sopimusjärjestelmän loukkaamisesta. Valitusoikeus ei ole ainoastaan valtioilla, vaan myös yksittäisillä henkilöillä, jotka voivat tehdä yksilövalituksen. Euroopan ihmisoikeussopimuksen osalta yksilövalitusoikeus koskee kaikkia Euroopan neuvoston jäsenvaltioiden lainkäytön vaikutuspiirissä olevia henkilöitä. KP sopimuksen osalta tämä koskee niitä valtioita, jotka ovat hyväksyneet valinnaisen pöytäkirjaan perustuvan yksilövalitusoikeuden. (Helminen ym. 2012, 67).

Euroopan ihmisoikeussopimuksen noudattamista valvoo Euroopan ihmisoikeustuomioistuin (EIT). EIT käsittelee vastaanottamansa valitukset ja päättää täyttävätkö ne käsiteltäväksi ottamisen edellytykset. Mikäli EIT toteaa asian käsiteltäväksi jonkin vastaajavaltion loukkaamisen ihmisoikeutta, tulee vastaajavaltion ryhtyä välittömästi toimeen asian korjaamiseksi. Jos EIT:n päätöksessä todetaan vastaajavaltion lainsäädännön olevan ristiriidassa sopimuksen kanssa, on

vastaajavaltio velvollinen korjaamaan kansallista lainsäädäntöään päätöksen mukaisesti. EIT voi määrätä vastaajavaltion maksamaan loukatulle vahingonkorvauksia tai taloudellista hyvitystä. (Helminen ym. 2012, 67 - 68).

Suomen eduskunta on hyväksynyt molemmat sopimukset ja ne on saatettu lainsäädännöllisellä tasolla voimaan ja ovat siten rinnastettavissa kansalliseen lainsäädäntöön. Suomessa perusoikeudet on lainsäädännössä pyritty mitoittamaan siten, että ne vastaavat vähintäänkin ihmisoikeussopimuksien edellytyksiä. Seuraavissa kappaleissa mainittavilla EIS:n artikloilla on ollut tärkeä merkitys tulevaa esitutkinta- ja pakkokeinolakia luotaessa.

EIS:n artikla 5 korostaa vapautta ja henkilökohtaista turvallisuutta ihmisoikeutena. Se antaa suojan laitonta tai mielivaltaista vapaudenriistoa vastaan ja toisaalta määrittää tarkoin, millä perusteilla kansallisessa lainsäädännössä viranomaisen suorittama laillinen vapaudenriisto säädetään sallituksi. Artiklan toisessa momentissa viranomaisen määrätään viipymättä ilmoittamaan perusteen vapaudenriiston kohteelle tämän ymmärtämällä kielellä. Perusteet on ilmoitettava riittävän yksilöidysti, niin että toimenpiteen kohde voi saattaa asian tuomioistuimen harkittavaksi. Vakiintuneen käytännön mukaan neljä päivää on pisin pidätysaika, jonka jälkeen asia on saatettava oikeuden harkittavaksi. Artiklassa korostetaan toimenpiteen kohteen oikeutta saada asiansa kohtuullisessa ajassa oikeuden käsiteltäväksi. Artiklan periaatteet on toteutettu Suomen lainsäädännössä. (Helminen ym. 2012, 72 - 74).

EIS:n artikla 6 käsittelee oikeutta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin. Artiklan määräykset ovat pääsääntöisesti sisällytetty Suomen perusoikeusluetteloon (PL 21 §). Artiklan sisältämä ajatus oikeudenmukaisesta oikeudenkäynnistä ja kontradiktorisuuden periaatteesta tarkoittaa sitä, että kummallakin osapuolella (syyttävä - vastaaja), on tasavertaiset mahdollisuudet osallistua oikeudenkäyntiin. Kontradiktorisuuden periaatteen mukaan kummallekin osapuolelle on taattava mahdollisuus tutustua kaikkeen asiaan liittyvään materiaaliin, riippumatta siitä, onko materiaali asiaan vaikuttavaa vai ei. Kontradiktorisuuden periaate on huomioitu uudessa esitutkinta- ja pakkokeinolaissa erityisesti suunnitelmallisella tarkkailulla ja teknisellä tarkkailulla hankitun materiaalin asianomaisjulkisuuskysymyksissä. (Helminen ym. 2012, 75 - 78).

EIS:n artikla 8 antaa puitteet poliisiin suorittamaan tarkkailuun ja tekniseen tarkkailuun, joka kohdistuu kotirauhan piiriin. Artiklan keskiössä on yksityis- ja perhe-elämä sekä koti ja kirjeenvaihto, joista on muodostunut merkittävä suojelukohde. Artiklan mukaan näihin suojeltaviin objekteihin voidaan puuttua viranomaistaholta ainoastaan voimassa olevan lainsäädännön puitteissa. (Helminen ym. 2012, 85).

3.2 Perusoikeudet

Suomen valtiojärjestyksen keskeisimmät peruseriaatteet on säädetty perustuslaissa (731/1999). Maamme valtiojärjestys perustuu kansanvaltaan ja oikeusvaltioperiaatteisiin. Perustuslain keskeisiä poliisin toimintaan vaikuttavia periaatteita on perustuslain 2 pykälän 3 momentti, jossa säädetään ”Julkisen vallan käytön tulee perustua lakiin. Kaikessa julkisessa toiminnassa on noudatettava tarkoin lakia.” Pykälän vaatimus julkisen vallankäytön lakisidonnaisuudesta sekä 119 § 2 momentti valtionhallinnon toimielinten järjestelyä koskeva lainsäädäntövaatimus tarkoittavat sitä, että kaikkien viranomaisten toimivaltuuksien tulee perustua eduskunnan säätämiin lain säädöksiin. Tämä tarkoittaa sitä, että kansanedustuslaitoksella on ratkaiseva valta siihen, millaisia valtuuksia viranomaisilla ja virkamiehillä on suhteessa yksittäisiin kansalaisiin. (Helminen ym. 2012, 47).

Suomen perustuslaki (731/1999) asettaa rajoituksia viranomaisen toiminnalle, mutta samalla antaa viranomaisille näiden toimivallan perusteet. Perustuslain pykälät rajaavat ja ohjaavat poliisin toimintaa. Poliisin suorittamaa tarkkailua ja teknistä tarkkailua ohjaavat mm. seuraavassa kappaleessa mainitut perustuslain perusoikeuksia koskevat pykälät. Suomen kansalaisten perusoikeudet on kirjattu perustuslain (731/1999) toiseen lukuun (Liite 1).

Poliisin toiminnan kannalta perustuslain 6 §:ssä todetaan perusoikeuksien koskevan kaikkia Suomen oikeudenkäyttöpiirissä olevia ihmisiä. Perusoikeudet turvaavat oikeuksia tasavertaisesti sukupuolesta riippumatta. Pykälä pitää sisällään poliisin toiminnan kannalta keskeisen periaatteen ”ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä”, tämän katsotaan pitävän sisällään mielivallan kiellon ja vaatimuksen käsitellä samanlaisia tapauksia samalla tavalla. Pykälän perusteella yksilöitä ei saa asettaa eriarvoiseen asemaan sukupuolen, iän, alkuperän, kielen, uskonnon, vammaisuuden, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella. (Helminen ym. 2012, 49, 53, 63).

Perustuslain (731/1999) 7 § on keskeinen vapausoikeuksia koskeva säännös. Siinä turvataan henki, henkilökohtainen vapaus, koskemattomuus ja turvallisuus. Länsimaisissa oikeusvaltioissa vapaus on keskeisimpiä suojattavia oikeushyviä. Vapaudella tarkoitetaan fyysistä vapautta, mutta myös tahdonvapautta ja itsemääräämisoikeutta. Osa rikosprosessuaalisista pakkokeinoista kuten pidättäminen ja henkilöön kohdistuva etsintä kohdistuvat näihin oikeushyviin. Perustuslain 3 § mukaan näihin oikeushyviin ei saa puuttua mielivaltaisesti ilman lakiin perustuvaa oikeutusta. Pykälässä mainittu henkilökohtainen turvallisuus korostaa toimintavelvoitteita yhteiskunnan jäsenten turvaamiseksi rikoksilta ja muilta oikeudenvastaisilta teoilta. (Helminen ym. 2012, 51, 54 - 55).

Perustuslain (731/1999) 8 § tunnetaan myös *legaliteettiperiaatteena*. Kyseisessä pykälässä rajataan viranomaisen toimivaltaa yksittäisessä tapahtumassa koskemaan tekohetkellä voimassa olevaa lakia. Tämä tarkoittaa sitä, ettei ketään voi rangaista sellaisen lain perusteella, joka ei ole enää voimassa, eikä myöskään sellaisen lain perusteella, joka on tullut voimaan vasta teko hetken jälkeen. Pykälässä määrätään myös, ettei ketään saa tuomita sellaiseen seuraamukseen, jota ei laissa ole kirjoitettu.

Poliisin suorittaman tarkkailun ja teknisen tarkkailun osalta perustuslain (731/1999) 10 § on keskeinen toimivaltaa ohjaava ja rajaava säännös. Pykälän mukaan jokaisen yksityiselämä, kun nia ja kotirauha on turvattu. Yksityiselämän suojan lähtökohtana on se, ettei viranomainen puutu mielivaltaisesti yksilön oikeuteen elää omaa elämäänsä. Pykälän mukaan jokaisella yksilöllä on oikeus vapaasti solmia ja ylläpitää suhteita muihin ihmisiin. Tarkkailu ja tekninen tarkkailu rajaavat yksilön yksityisyyden suojaa tarkkailtavan kohteen tavatessa muita henkilöitä, jotka eivät välttämättä liity mitenkään rikolliseen toimintaan. Tällöin tarkkailun kohteen lisäksi kohteeksi joutuu henkilöitä, jotka eivät liity asiaan. Perustuslain 10 § turvaa myös kotirauhaa ja siinä todetaan, että viranomainen voi ulottaa ainoastaan laissa mainituin edellytyksin toimenpiteitä kotirauhan piiriin. Henkilön asunto kuuluu kotirauhan ydinpiiriin, muu oikeusjärjestyksessä hyväksytyllä tavalla tarkoitettu asumiseen käytettävä tila, kuten loma-asunto ja hotellihuone nauttivat myös kotirauhan suojasta. Perustuslakivaliokunta on katsonut, että kotirauhaan puuttuminen on sallittua tärkeän yleisen edun niin vaatiessa ja siihen voidaan antaa toimivalta vain virkavastuulla toimivalle henkilölle. Poliisin kotirauhan piiriin suorittamista toimenpiteistä säädetään tarkemmin alempitasoisissa laeissa ja niihin palataan tarkemmin käsiteltäessä tarkkailuun ja tekniseen tarkkailuun liittyvää lainsäädäntöä. Pykälän toisessa momentissa on säännös kirjeen, puhelun ja muun luottamuksellisen viestin salaisuuden loukkaamattomuudesta. Säännös ei suojaa normaalia keskustelua, jonka voi kuulla normaalein menetelmin. Kuitenkin luottamuksellisen keskustelun kuunteleminen teknisin menetelmin on puuttumista säädöksessä mainittuihin oikeushyviin. (Helminen ym. 2012, 56 - 58).

Perustuslain (731/1999) 12 §:ssä säädetään sananvapaudesta, jonka arvostus nykyisessä tietoyhteiskunnassa on saanut entistä suuremman merkityksen. Pykälän toinen momentti on huomioitu uudessa esitutkinta- ja pakkokeinolain pykälissä, jotka koskevat tarkkailun ja teknisen tarkkailun yhteydessä syntyviä asiakirjoja. Nämä asiakirjat tulevat uuden lain mukaan pääsääntöisesti asianosaisjulkisiksi, ellei niiden julkistaminen aiheuta uhkaa yhteiskunnan turvallisuudelle, hengelle tai terveydelle. (Helminen ym. 2012, 58 - 59).

Perustuslain (731/1999) 21 § on oikeusturvasäännös prosessuaalisissa viranomaismenettelyissä. Säännös on peräisin ihmisoikeussopimuksista ja niiden soveltamiskäytäntöön voidaan tukeutua säännöksen tulkinnassa. Pykälän mukaan jokaisella on oikeus saada asiansa ilman aiheetonta viivytystä käsiteltyä toimivaltaisessa viranomaisessa. Pykälän toisessa momentissa säädetään oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ja hyvän hallinnon takeista. Lainkohdassa mainitaan erityisesti käsittelyn julkisuus, oikeus tulla kuulluksi, saada perusteltu päätös ja oikeudesta hakea muutosta. Oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin kuuluu tuomioistuimen puolueettomuus, esteettömyys, riippumattomuus, käsittelyn suullisuus ja asianmukaisuus. Oikeus saada oikeudellista apua ja valita itse oikeusavustaja kuuluvat perusoikeuksiin. Eräs viimeaikoina poliisikuu-
lusteluissa paljon huomiota saanut periaate on oikeus olla todistamatta itseään vastaan. Pykälässä korostetaan osapuolten tasa-arvoisuutta tuomioistuinkäsittelyssä. (Helminen ym. 2012, 61 - 62).

Perustuslain (731/1999) 22 § määrittää julkisen vallan tehtäväksi turvata perus- ja ihmisoikeuksia. Pykälä edellyttää poliisilta aktiivisia toimia näiden oikeushyvien toteutumiseksi. Poliisin on suojattava niiden toteutumista ulkopuolisilta loukkauksilta ja toisaalta pidättäytyä itse loukkaamasta toiminnassaan kyseisiä oikeushyviä. Näkökohta on tärkeä poliisin sekä muiden turvallisuusviranomaisten pyrkiessä ennalta estämään rikoksia ja käyttäessä julkista valtaa yksittäisiin henkilöihin. (Helminen ym. 2012, 50).

3.3 Suomen oikeusjärjestelmä

Suomen oikeusjärjestelmä eli oikeusjärjestys pitää sisällään ne säännöt, määräykset ja ohjeet joiden mukaan yhteiskunnassa pitää elää. Oikeusjärjestys muodostaa nykyisen demokraattisen yhteiskunnan kulmakiven. Oikeusjärjestyksessä määritellään jokaisen kansalaisen perusoikeudet, velvollisuudet sekä mahdollisuudet yhteiskunnan puitteissa. Oikeusjärjestyksen yleisenä periaatteena on se, että kansalaisten on tunnettava heidän oikeuksiaan rajoittavat ja oikeuksia antavat säännökset. Tietämättömyys oikeuksia rajoittavista säännöksistä ei ole oikeudenmukainen peruste jättää noudattamatta määräviä säännöksiä.

Hallituksen esityksessä vuodelta 1994 (HE 22/1994) todetaan, että oikeusjärjestelmän keskeinen tehtävä on lainkuuliaisuuden ylläpitäminen. Esityksen perusteluiden mukaan ankarat rangaistukset eivät ole tae lainkuuliaisuudelle, vaan sen takaa riittävän korkea törkeiden rikosten selvitysaste. Tähän päästään sillä, että esitutkintaviranomaisilla on käytössään riittävän tehokkaat pakkokeinot pystyäkseen suorittamaan tehtävänsä riittävien todisteiden hankinnassa.

Esitutkinta on rikosprosessin ensimmäinen ja välttämätön osa. Rikos ei voi tulla tuomioistuimen käsiteltäväksi ilman suoritettua esitutkintaa, jota voidaan pitää oikeudenkäynnin valmisteluna ja syyteharkinnan perusteluna. Esitutkinnan tehtävä on hankkia riittävä selvitys epäillyksi tapahtuneesta rikoksesta. Selvityksen hankkimista varten poliisille on lainsäädännössä annettu erilaisia keinoja, joista yksi merkityksellisimmistä esitutkinnan toteuttamiseksi, on pakkokeinot.

Pakkokeinolaki (450/1987) sisältää poliisin käyttöön annettuja toimivaltuuksia, jotka pääsääntöisesti koskevat yksilön perusoikeuksien rajoittamista. Pakkokeinojen käyttöä on rajoitettu lainsäädännössä tarkasti ja pakkokeinoja käytettäessä on aina otettava huomioon *suhteellisuusperiaate*. Suhteellisuusperiaate tarkoittaa pakkokeinoja käytettäessä sitä, että tehtäessä päätöksiä pakkokeinojen käytöstä on otettava huomioon rikoksen törkeys, sen selvittämisen tärkeys, pakkokeinon käytöstä aiheutuva oikeuksien loukkaus sekä asiaan liittyvä kokonaisarvostelu. Pakkokeinoista päätettäessä suomalaisessa oikeusjärjestyksessä on päädytty antamaan pidättämiseen oikeutetulle virkamiehelle oikeus päättää useista pakkokeinoista. Yksilön perusoikeuksien ydinaluetta koskevat pakkokeino päätökset on jätetty tuomioistuimen harkittavaksi.

Rikoslaisissa (626/1996) on Virolaisen ja Pölösen (2003, 6) mukaan säädetty rikosten rangaistus-sanktioista, joilla on ensisijaisesti suojelutarkoitus. Niiden perimmäinen tarkoitus on suojella perusoikeuksia, kuten oikeus elämään, henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen sekä omaisuuteen. Rikosoikeudessa näitä käsitteitä puhuttaessa käytetään termiä ”oikeushyvien suojaaminen”. Oikeushyvät ovat niitä asioita, joita perustuslaissa suojataan perusoikeuksina. Nykyisin rangaistusnormia säädettäessä huomioidaan perusoikeudet, joka edellyttää sitä, että kriminalisointi on välttämätön suojelutavoitteen saavuttamiseksi, hyväksyttävässä suhteessa suojeltavaan oikeushyvään ja suojeltavan tavoitteen yhteiskunnalliseen painoarvoon.

Poliisi esitutkinnan suorittajana saa toimeksiantonsa ja valtuutuksensa suoraan lainsäädännöstä. Poliisilain ensimmäisen luvun ensimmäinen (493/1995) pykälä kertoo poliisin yhteiskunnallisesta tehtävästä, joka on oikeus- ja yhteiskuntajärjestyksen turvaaminen, yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitäminen sekä rikosten ennalta estäminen, selvittäminen ja syyteharkintaan saattaminen. Samassa pykälässä todetaan poliisin tehtäviin kuuluvan turvallisuuden ylläpitäminen yhteistyössä muiden viranomaistahojen, yhteisöjen ja asukkaiden kanssa. Tämän lisäksi poliisille voidaan määrätä säädöksin muita tehtäviä. Suomen perustuslain (731/1999) 22 § mukaisesti poliisi on julkisen vallan edustaja, jonka tehtävä on suojella perustuslain takaamia perus- ja ihmisoikeuksia.

3.3.1 Oikeudenmukainen oikeudenkäynti

Oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin periaatteet määrittävät Euroopan ihmisoikeussopimuksen (EIS) 6 artikla sekä perustuslain (731/1999) 21 § 1 momentti. Oikeudenkäynnissä pyritään aineelliseen totuuteen ja sen selvittämisessä on noudatettava oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin periaatteita sekä prosessuaalisia järjestelyjä. Peruslähtökohtina oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin kuuluvat mm. tuomioistuimen puolueettomuus, käsittelyn julkisuus, päätösten perustelevuus ja vastapuolen kuuleminen. Ihmisoikeussopimuksien kautta oikeudenkäynnissä on turvattu rikoksesta epäillyn ja syytetyn vähimmäisoikeudet, näihin kuuluvat oikeus asianmukaiseen puolustukseen ja todistelun tasapuolisuus. (Helminen ym. 2012, 10 - 11). Nämä vaatimukset edellyttävät niiden huomioimista jo poliisin suorittamassa esitutkintavaiheessa.

Ihmisoikeussopimuksien kautta suomalaisen oikeusjärjestelmän yhdeksi peruslähtökohdaksi on tullut *syyttömyysolettama*. Periaatteen mukaisesti syyttömän henkilön tuomitsemista rangaistukseen on vältettävä sillä edellytyksellä, että joissakin tapauksissa rikokseen tosiasiasiassa syyllistynyt välttyy seuraamukselta. Tämä tarkoittaa sitä, että jos langettavan tuomion näyttökynnyksen ylitys on epävarma, on asia ratkaistava syytetyn eduksi. (Helminen ym. 2012, 11). Syyttömyysolettama koskee koko prosessia poliisin suorittamasta esitutkinnasta oikeuskäsittelyyn.

Oikeudenmukainen oikeudenkäynti edellyttää myös sitä, että prosessin osapuolet ovat tasa-arvoisessa asemassa. Osapuolten asemaan oikeusprosessissa on otettu kantaa EIS:n 6 artiklassa sekä perustuslain (731/1999) 21 §. Tasa-arvoisen aseman lähtökohtana on se, että syytetylle annetaan mahdollisuus esittää oma kantansa käsiteltävään asiaan. Syytetylle on annettava tiedoksi häntä koskeva syyte sekä kaikki häneen kohdistetut vaatimukset perusteineen sekä todistusmateriaali. Syytetylle on varattava mahdollisuus tutustua kaikkeen materiaaliin ja esittää oma kantansa ja näkemyksensä tutkittavasta asiasta. Hänelle on varattava mahdollisuus esittää asiassa vastanäyttöä. Periaatteiden mukaisesti syytetyllä tulee olla oikeus kuulustella tai kuulustuttaa vastapuolen todistajia. Syytetylle on annettava mahdollisuus tuoda omia todistajia kuultavaksi. (Helminen ym. 2012, 11 - 12).

Suomalaissa rikosoikeudenkäynnissä noudatetaan aineellisen totuuden selville saamisessa kolme periaatetta: suullisuus, välittömyys ja keskitys. Suullisuus tarkoittaa sitä, että asianosaisten on esitettävä lausumansa tuomioistuimelle suullisesti kirjallisten lausumien sijasta. Suullisuusperiaatetta on käytetty suomalaisessa tuomioistuin käsittelyssä jo vuodesta 1948 alkaen. Periaatteen mukaisesti todistelu on esitetty suullisesti oikeudenkäynneissä koskien myös todistajia, jotka on suullisesti kuultava käsittelyn yhteydessä. Periaate on myöhemmin laajennettu

käsittämään esitutkintapöytäkirjoja, joita ei sellaisenaan muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta saa käyttää oikeudenkäynnin todistelussa. Suullisuudella pyritään edistämään aineellisen totuuden selvittämistä. (Helminen ym. 2012, 12 - 13).

Välittömyysperiaate liittyy *suullisuusperiaatteeseen*, sillä tarkoitetaan todisteiden ja muun oikeudenkäyntiaineiston välitöntä esittämistä asian ratkaisevalle tuomioistuimelle. Tämä antaa syytetylle ja tämän avustajalle mahdollisuuden esittää kysymyksiä todistajille ja muille kuultaville henkilöille. Välittömyysperiaatteen mukaan tuomioistuimen kokoonpanon on pysyttävä samana, jossa se on ottanut vastaan oikeudenkäyntiaineiston. (Helminen ym. 2012, 12 - 13).

Keskitysperiaate tarkoittaa sitä, että asia käsitellään yhtäjaksoisessa tai lyhyin väliajoin toistuvassa pääkäsittelyssä. Tämä asettaa velvoitteita poliisin suorittamalle esitutkinnalle, joka on suoritettava siten, että todistelu voidaan ottaa vastaan pääkäsittelyssä yhdellä kertaa. Sama velvoite koskee syyttäjää, jonka on huolehdittava, että poliisin suorittama esitutkinta on toimitettu asianmukaisesti. (Helminen ym. 2012, 12 - 13).

Akkusatorinen menetelmä eli *syyttämismenetelmä* tarkoittaa sitä, että aloite rikosoikeudenkäynnistä tulee tuomioistuimen ulkopuolelta. Tämä tarkoittaa suomalaisessa järjestelmässä syyttäjää tai asianomistajaa, joiden velvollisuus on myös todisteiden hankkiminen ja niiden esittäminen tuomioistuimelle. Virallisen syyttäjän tehtävä on nostaa syyte ja ajaa sitä oikeudenkäynnissä. Syyteen sisältö on käytävä ilmi haasteesta, joka toimitetaan rikoksesta epäilylle ennen oikeudenkäyntiä. Tuomioistuin noudattaa asiaa ratkaistessaan *syytesidonnaisuuden periaatetta*, eli syytettyä ei voi tuomita muusta teosta kuin mistä hänelle on rangaistusta vaadittu. (Helminen ym. 2012, 14).

Syyteen nostamista ohjaavat periaatteet tarkoittavat sitä, että jos esitutkinnassa hankitussa materiaalissa on riittävästi näyttöä syyteen nostamiseksi, on syyttäjä velvoitettu nostamaan syyte. Riittävä näyttö tarkoittaa juridisella kielellä tarvittavaa todennäköisyyden astetta sille, että epäilty on syyllistynyt tekoon josta häntä epäillään. Tietyissä tapauksissa syyttäjälle on annettu valta tarkoituksenmukaisuusharkinnan perusteella jättää syyte ajamatta. Näissä tapauksissa syyttäjä voi antaa tekijälle esim. suullisen huomautuksen tai tutkinnanjohtajan esityksestä päättää, ettei esitutkintaa suoriteta tai että se keskeytetään. (Helminen ym. 2012, 14 - 15).

Prosessin *julkisuusperiaate* takaa sen, että kansalaiset voivat kontrolloida oikeusvaltioperiaatteiden toteutumista prosessin yhteydessä. Periaatteen mukaisesti oikeudenkäynti on muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta julkinen. Poikkeukset liittyvät pääsääntöisesti voimakkaisiin yhteiskunnallisiin etuihin tai prosessiin liittyvien henkilöiden yksityisyyden suojaan. (Helminen ym. 2012, 15).

3.3.2 Oikeussuojakeinot

Lakiuudistuksessa oikeussuojakeinojen merkitys on korostunut erittäin paljon. Aiemmin osittain vajavaisen oikeussuojaa koskevan säännösten määrää on lisätty ja erillisten oikeussuojaa koskevien säännösten lisäksi oikeussuoja sekä perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista on pyritty vahvistamaan lisäämällä salaisten pakkokeinojen sääntelyä. Salaisten tiedonhankintakeinojen ja salaisten pakkokeinojen käytön edellytyksiä on myös osin nostettu siten, että niiden käyttö tulee 1.1.2014 alkaen vaatimaan eräiltä osin minimirangaistukseltaan ankarampia epäiltyjä rikoksia. Lisäksi useiden salaisten pakkokeinojen käyttö tulee edellyttämään muilta edellytyksiltään vankempia perusteluita luvan myöntämiseksi.

Hallituksen esityksessä poliisilainsäädännön 224/2010 (2010, 7) viitataan poliisin tiedonhankinnan edellytysten sekä siihen liittyvien oikeussuojakeinojen olevan lainsäädännön muuttamistarpeen kannalta tärkeä asiakokonaisuus. Samassa hallituksen esityksessä tuodaan esiin selkeästi lainsäätäjän tahto yhtenäistää oikeussuojakäytäntöjä eurooppalaiseen suuntaan Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisujen mukaisesti (2010, 57). Lain henkenä on ollut lisäksi yhdenmukaistaa poliisilain sekä pakkokeinolain salaisia pakkokeinoja koskevat säännökset, sillä pakkokeinolain ratkaisut ovat nähty perusoikeussuojan ja oikeusturvan toteutumisen kannalta hyväksyttävimmiksi (2010, 171).

Hallituksen esityksessä esitutkinta- ja pakkokeinolainsäädännön uudistamiseksi 222/2010 (2010, 13), viitataan yhtenevästi poliisilakia koskevan hallituksen esityksen 224/2010 kanssa, salaisten pakkokeinojen ja poliisin tiedonhankintakeinojen edellytysten sekä niiden oikeussuojakeinojen olevan lakiuudistuksen kannalta merkittävä asiakokonaisuus. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisuja yhtenevine perusteluineen on käytetty myös pakkokeinolakia koskevan hallituksen esityksen perusteluissa (2010, 141). Muiltakin osin pakkokeinolakia koskevat oikeussuojakeinoja käsittelevät perustelut, ovat sisällöltään yhteneväiset poliisilakia koskevan hallituksen esityksen kanssa. Tämä tukee lainsäädäntöuudistuksen taustalla ollutta tavoitetta yhdenmukaistaa toistensa kanssa eräiltä osin ristiriitaiset lait ja helpottaa niiden tulkintaa perus- ja ihmisoikeusmyönteisellä tavalla.

Vallitsevan lainsäädännön mukaan poliisilaissa ei ole säädetty salaisia pakkokeinoja koskevista oikeussuojakeinoista. Oikeussuojakeinojen toteutumisesta säädetään epäsuorasti poliisilain (525/2005) 3 luvun 33 §:ssä (Liite 2). Pykälä jättää poliisille harkintavaltaa usean salaisen pakkokeinon käytön ilmoittamisesta sen kohteelle. Rikoksesta epäiltyyn henkilöön kohdistetusta tarkkailusta ei vallitsevan poliisilain säännösten mukaan tarvitse ilmoittaa sen kohteelle lainkaan. Laillisuusvalvontaan ja oikeussuojan toteutumiseen viitataan kuitenkin 33 § 3 momentissa, jossa säädetään pöytäkirjaamisesta sekä raportoinnista sisäasiainministeriöön ja edelleen eduskunnan oikeusasiamiehelle.

Uudessa poliisilaissa (872/2011) oikeussuojakeinot ovat tuotu huomattavasti vahvemmin esiin ja poliisin harkintamahdollisuutta jättää salaisen pakkokeinon käyttö ilmoittamatta sen kohteelle on kavennettu. 1.1.2014 voimaan tulevan poliisilain (872/2011) 5 luvun 58 § (Liite 2) salaisen tiedonhankintakeinon käytöstä ilmoittaminen on sisällöltään huomattavasti tiukempi, kuin voimassa olevan lain vastaavaa 3 luvun 33 §.

Tulevan poliisilain perusteella salaisen tiedonhankintakeinon käyttämisestä ilmoittamatta jättäminen, saadaan tulevaisuudessa jättää tekemättä kokonaan ainoastaan valtion turvallisuutta tai henkeä ja terveyttä uhkaavissa tilanteissa. Näissäkin tapauksissa harkintavalta on siirretty poliisilta tuomioistuimille. Salaisten pakkokeinojen käytöstä ilmoittamatta jättäminen tulee näin ollen olemaan erittäin poikkeuksellinen menettely ja vaatimaan vankat perustelut toteutukseen.

Tulevan poliisilain (872/2011) säännökset tuovat myös poliisin sisäisen sekä ulkoisen laillisuusvalvonnan suoraan lain tasolle. Uuden poliisilain 5 luvun 63 § vastuuttaa laillisuusvalvonnan osaksi poliisin johtamisjärjestelmää ja määrittää sisäisen laillisuusvalvonnan osaksi Poliisihallituksen ja poliisiyksiköiden toimintaa.

5 luku 63§:

”Salaisen tiedonhankinnan valvonta

Poliisihallitus ja salaisia tiedonhankintakeinoja käyttävien yksiköiden päälliköt valvovat tässä luvussa tarkoitettua tiedonhankintaa.

Sisäasiainministeriön on annettava eduskunnan oikeusasiamiehelle vuosittain kertomus salaisten tiedonhankintakeinojen ja niiden suojaamisen käytöstä ja valvonnasta.

Oikeusasiamiehelle annettavista rikoksen selvittämiseksi käytettyjä salaisia pakkokeinoja koskevista kertomuksista säädetään pakkokeinolaisissa.”

Voimassa oleva pakkokeinolaki sisältää huomattavasti enemmän salaisten pakkokeinojen käyttöä koskevaa oikeussuojaa koskevaa säännöstöä, kuin poliisilaki. Kun poliisi kohdistaa teknistä kuuntelua vakituiseen asumiseen käytettävään tilaan, on tuomioistuimen määrättävä pakkokeinolain 5a luvun 6a §:n mukaan rikoksesta epäillyn ja muiden mahdollisesti kuuntelun kohteeksi joutuvien etuja valvomaan julkinen asiamies. Julkisenä asiamiehenä voi toimia 6b §:n mukaan suostumuksensa perusteella asianajaja tai julkinen oikeusavustaja (646/2003). Pakkokeino-

laissa säädetään myös kuuntelukielloista sekä muista sitä koskevista rajoituksista. Pakkokeinolain 5a luvun 11 §, jossa säädetään poliisilain (525/2005) 3 luvun 33 § tapaan toimenpiteen lopettamisesta ja pakkokeinon käytön ilmoittamisesta, on sisällöltään poliisilain pykälää tiukempi ja asettaa pakkokeinon käytön ilmoittamatta jättämiselle huomattavasti tiukempia edellytyksiä:

”Tutkinnanjohtajan tulee lopettaa tässä luvussa tarkoitetun pakkokeinon käyttö, kun sen tarkoitus on saavutettu tai luvan tai päätöksen voimassaolo on päättynyt. Hänen tulee ilmoittaa tästä luvan myöntäjälle tai päätöksen tekijälle.

Kun asia on saatettu syyttäjän harkittavaksi tai esitutkinta muuten on päätetty lopettaa, epäillylle on ilmoitettava häneen kohdistetuista tässä luvussa tarkoitetuista pakkokeinoista. Jollei asiassa ole päätetty tutkinnan lopettamisesta tai asiaa saatettu syyttäjän harkittavaksi vuoden kuluttua pakkokeinon käytön lopettamisesta, pakkokeinon käytöstä on viimeistään tällöin ilmoitettava epäillylle. Tuomioistuin voi tutkinnanjohtajan esityksestä tärkeästä tutkinnallisesta syystä päättää, että ilmoitus saadaan tehdä myöhemmin tai että se saadaan jättää tekemättä.”

Pykälän viimeinen virke, jonka mukaan ilmoitus saadaan jättää tekemättä tuomioistuimen päätöksellä kokonaan, on kokemuksemme mukaan erittäin harvinaista. Oikeuskäytäntö on muotoutunut siten, että pakkokeinosta on ilmoitettava sen kohteelle viimeistään kun samaan rikoskonaisuuteen liittyvien asioiden esitutkinta on päättynyt. Oikeussuojakeinojen toteutumista on parannettu ennakoiden poliisi-, esitutkinta- ja pakkokeinolakien kokonaisuudistusta lisäämällä pakkokeinolakiin (511/2009) 5a luvun 15 § eli valvontasäännös. Sen mukaan:

”Poliisihallitus valvoo tässä luvussa tarkoitettujen toimenpiteiden suorittamista. Sisäasiainministeriön on annettava eduskunnan oikeusasiamiehelle vuosittain kertomus telekuuntelun ja -valvonnan sekä teknisen kuuntelun käytöstä. Samalla on myös annettava selvitys teknisen tarkkailun käytöstä rangaistuslaitoksissa.”

Vuoden 2014 alusta voimaan tuleva pakkokeinolaki (806/2011) sisältää jo aiempien oikeussuojaa koskevien säännösten, kuten julkisen asiamiehen määräämisen vakituiseen asumiseen käytettävän tilan teknisessä kuuntelussa lisäksi, määrämuodoltaan tiukemman ja poliisilain (872/2011) muotoa ja sisältöä noudattavan säännöksen salaisen pakkokeinon käytön ilmoittamisesta, josta säädetään pakkokeinolain 10 luvun 60 §:ssä (Liite 3). Poliisilain salaisten pakko-

keinojen käytön valvonnasta määräävää 5 luvun 63 § vastaava pykälä löytyy lainsäädäntöuudistuksen lakeja yhdenmukaistavan hengen mukaisesti myös uudesta pakkokeinolaista. Sen 10 luvun 65 §, salaisten pakkokeinojen käytön valvonta, on sananmuodoltaan lähes täysin vastaava kuin poliisilain pykälä.

3.3.3 Oikeussuojakeinojen toteutuminen lakiuudistuksessa ja sen vaikutus poliisin toimintaan

Lakiuudistuksessa oikeussuojakeinojen lisääminen ja perus- ja ihmisoikeuksien toteutuminen on huomioitu merkittävin ja laajoin uudistuksin niin valvontapykälän, kuin vastuuttamalla sisäistä ja ulkoista laillisuusvalvontaa lain tasolla, nostamalla salaisten pakkokeinojen toteuttamisen lain mukaisia vaatimuksia ja lisäämällä toteuttamisen perusteiden vaatimuksia. Lainsäädäntöuudistuksen lisäksi oikeussuojan parempaan toteutumiseen on vaikuttanut uutteen, 1.1.2014 voimaan tulevaan esitutkintalakiin (805/2011), kirjattu 4 luvun 3 § oikeus olla myötävaikuttamatta rikoksensa selvittämiseen. Tämä, *itsekriminointisuoja*ksi kutsuttu periaate, on ollut osa vakiintunutta oikeuskäytäntöä ja esitutkintaprosessia korkeimman oikeuden päätöksen 2012:45 jälkeen ja on näkemyksemme mukaan vaikuttanut myös poliisi- ja pakkokeinolakien uudistuneeseen sisältöön.

Niemi ja de Godzinsky mainitsevat oikeussuojaekinoiksi *sisäisen valvonnan*, josta esimerkkinä käytetään Sisäasiainministeriön valvontakäyntejä poliisiyksiköissä sekä salaisten pakkokeinojen toteuttamisen laillisuusvalvontaa salaisten pakkokeinojen asiainkäsittelyjärjestelmä SALPAN kautta. Sisäisen valvonnan lisäksi Niemi ja de Godzinsky mainitsevat *ulkoisen valvonnan*, josta esimerkkeinä mainitaan *parlamentaarinen valvonta eduskunnan oikeusasiamiehen toimesta*, *tietosuoja-valtuutetun valvonta* ja *oikeudellinen valvonta*, joka voidaan karkeasti jakaa eräiden salaisten pakkokeinojen vaatimaan tuomioistuimessa käytävään *lupamenettelyyn*, jälkikäteeseen *valitusmenettelyyn* sekä vakituiseen asumiseen käytettävään tilan kohdistuvassa tilakuuntelussa käytettävän *julkisen asiamiehen* edellytykseen (Niemi & de Godzinsky 2009, 24 - 29). Myös Helminen ym. (2012, 1019 - 1020) korostavat perus- ja ihmisoikeusnäkökulmien korostumista uudessa lainsäädännössä ja painottavat Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisuiden yhä kasvavaa ja kansalliseen lainsäädäntöön vaikuttavaa merkitystä.

Perus- ja ihmisoikeuksien sekä oikeussuojakeinojen toteutumisen voidaan katsoa parantuneen huomattavasti uuden lainsäädännön sekä sen valmistelutöiden tarkastelun perusteella. Kokeuksiemme perusteella on oletettavaa, että kansallinen lainsäädäntö tulee muuttumaan tulevaisuudessa yhä enemmän perus- ja ihmisoikeusnäkökulmia korostavaksi. Perus- ja ihmisoikeusnäkökulmien korostuminen sekä lisääntyneiden oikeussuojakeinojen vaikutukset poliisin toimintaan ja toimintaedellytyksiin jää arvioitavaksi tulevaisuudessa. Sen tarkastelua on mahdotonta

suorittaa ennakolta. Kokemuksiimme sekä lainsäädännön tiukentuneisiin vaatimuksiin ja korostuneeseen perus- ja ihmisoikeusmyönteiseen tulkintaan perustuen voi esittää hypoteesiin, jonka mukaan kanteluiden, valitusten sekä virkatoimista tehtyjen tutkintapyyntöjen ja rikosilmoitusten määrä tulee lisääntymään.

4 Salaiset tiedonhankintakeinot ja salaiset pakkokeinot sekä lakiuudistus

Voimassa olevan lainsäädännön määrittelyt salaisille pakkokeinoille ovat osittain vajavaiset, ottaen huomioon niiden merkitys poliisiin sekä muiden esitutkintaviranomaisten tiedonhankintamenetelminä. Poliisilain (525/2005) 3 luvussa määritellään poliisilain perusteella tapahtuvaa tiedonhankintaa koskevat säännökset. Pakkokeinolain 5a luvussa (646/2003) määritellään pakkokeinolain mukaiset säännökset koskien telekuuntelua, televalvontaa sekä teknistä tarkkailua. Vallitseva lainsäädäntö ei sääntele pakkokeinolain osalta lainkaan tarkkailua, tietolähdetoimintaa, peitetoimintaa ja valeostoa sekä valvottua läpilaskua. Tarkkailu, tietolähdetoiminta sekä peitetoiminta ja valeosto toteutetaan vallitsevan lainsäädännön mukaan yksinomaan poliisilain säännösten perusteella, valvotusta läpilaskusta ei säädetä kummankaan lain puitteissa.

Vuosien 2003 - 2005 välisenä aikana läpikäydyn edellisen, poliisin tiedonhankintaa koskevan osittaisen lakiuudistuksen aikana salaista tiedonhankintaa ja salaisia pakkokeinoja koskevaa säännöstöä ja terminologiaa yhtenäistettiin, mutta siitä huolimatta salaisista pakkokeinoista kokonaisuutena jäi puuttumaan eräitä määritelmiä. Poliisilehdessä 3/2005 kerrotaan selvityshankkeesta koskien tiedonhankintaa. Kyseisessä artikkelissa mainitaan tekninen tiedonhankinta, valeosto, peitetoiminta ja televalvonta sekä telekuuntelu tiedonhankintakeinoina, joiden oikeussuojajärjestelmää tulee kehittää. Artikkelissa ei kuitenkaan mainita salaisia pakkokeinoja yhtenäisenä yläterminä kyseisille tiedonhankintamenetelmille (Poliisilehti 2005).

Helminen, Fredman, Kanerva, Tolvanen ja Viitanen jakavat kirjassaan Esitutkinta ja pakkokeinot (2012, 1018) salaiset pakkokeinot 1.1.2014 voimaan astuvan lakiuudistuksen pakkokeinolain (806/2011) 10:1,1 mukaisesti seuraavasti:

1. *Telepakkokeinot: Telekuuntelu, tietojen hankkiminen telekuuntelun sijasta, televalvonta, televalvonta teleosoitteen tai telepäätelaitteen haltijan suostumuksella, sijaintitiedon hankkiminen epäillyn ja tuomitun tavoittamiseksi sekä tukiasematietojen hankkiminen.*
2. *Tarkkailutyypiset keinot: Suunnitelmallinen tarkkailu, peitelty tiedonhankinta, tekninen tarkkailu, tekninen kuuntelu, asuntokuuntelu, tekninen katselu, tekninen seuranta, tekninen laitetarkkailu sekä teleosoitteen ja telepäätelaitteen yksilöintitietojen hankkiminen.*

3. *Erityiset salaiset pakkokeinot: peitetoiminta, valeosto, tietolähteen ohjattu käyttö sekä valvottu läpilasku.*

(Helminen ym. 2012, 1018)

Uuden pakkokeinolain (806/2011) määritelmän mukainen salaisten pakkokeinojen jaottelu selkeyttää huomattavasti salaisen tiedonhankinnan eri menetelmien jaottelua ja yhdistää ne saman lakitasoisen määritelmän alle. Lisäksi huomionarvoista on, että tulevassa lainsäädännössä tuodaan kaikki jo nyt käytössä olevat menetelmät saman lainsäädännön piiriin.

Uuteen pakkokeinolakiin (806/2011) on sisällytetty uuden poliisilain (872/2011) kanssa yhdenmukaisesti erillinen valvontasäännös. Pakkokeinolain 10 luvun 2 § sisältää jo itsessään velvollisuuden salaisen pakkokeinon käytön valvontaan sanamuodolla: ”*Salaisen pakkokeinon käyttö on lopetettava ennen päätöksessä mainitun määräajan päättymistä, jos käytön tarkoitus on saavutettu tai sen edellytyksiä ei enää ole*”. Käytännössä pykälässä velvoitetaan salaista pakkokeinoa käyttävä tutkinnanjohtaja valvomaan, että käytön edellytykset ovat olemassa käytön ajan. Lisäksi velvoitetaan lopettamaan salaisen pakkokeinon käyttö heti, kun sillä tavoiteltu saavutus on saavutettu. Pakkokeinolain salaisten pakkokeinojen valvontaa koskeva 10 luvun 65 § on sisällöltään lähes identtinen poliisilain salaisten tiedonhankintakeinojen valvontapykälän kanssa:

”65 §

Salaisten pakkokeinojen käytön valvonta

Poliisihallitus ja salaisia pakkokeinoja käyttävien yksiköiden päälliköt valvovat poliisin osalta salaisten pakkokeinojen käyttöä.

Sisäasiainministeriön on annettava eduskunnan oikeusasiamiehelle vuosittain kertomus salaisten pakkokeinojen ja niiden suojaamisen käytöstä ja valvonnasta.

Oikeusasiamiehelle annettavista rikoksen estämiseksi tai paljastamiseksi käytettyä salaista tiedonhankintaa koskevista kertomuksista säädetään poliisilaissa.”

5 Tarkkailua koskeva lainsäädäntö

Poliisin suorittamalla tarkkailulla on pitkät perinteet, sitä koskeva lainsäädäntö on melko nuorta verrattuna muuhun poliisin toimintaa koskevaan lainsäädäntöön. Tarkkailun on katsottu kuuluvan osaksi poliisin perustoimintaa, kirjatun lain vaatimusten kasvaneiden vaatimusten myötä, on myös tarkkailua koskeva sääntely lisääntynyt. Voimassa olevassa lainsäädännössä poliisin suorittamasta tarkkailusta säädetään vain poliisilaisissa. Tarkkailun merkitys osana poliisitoimintaa on ollut merkittävä kautta aikain, mutta sen merkitys on oman kokemuksemme mukaan kasvanut entisestään erityisesti törkeiden ja vakavien rikosten paljastamisen sekä tutkinnan yhteydessä. Uudistuvassa lainsäädännössä tarkkailua koskevaa säännöstöä on lisätty sekä sen määritelmiä ja edellytyksiä muutettu. Poliisilain lisäksi tarkkailua koskevat säädökset on tuotu myös pakkokeinolakiin.

5.1 Tarkkailu voimassa olevan lainsäädännön mukaan

Vallitsevassa lainsäädännössä tarkkailusta pakkokeinona säädetään ainoastaan poliisilaisissa. Vallitsevan lainsäädännön mukaan tarkkailu määritellään poliisilain (525/2005) 3 luvun 28§ 2mom mukaan seuraavasti: *”Tässä laissa tarkoitetaan: tarkkailulla jatkuvaa tai toistuvaa tiettyyn henkilöön tai hänen toimintaansa kohdistuvaa tiedonhankintaa.”* Lisäksi tarkkailun edellytyksistä säädetään erikseen poliisilain (525/2005) 3 luvun 30§:n mukaan seuraavasti:

”Poliisimiehellä on oikeus rikollisen toiminnan estämiseksi tai keskeyttämiseksi tarkkailla muualla kuin asunnossa olevaa henkilöä, jos tämän käyttäytymisen perusteella tai muutoin on syytä epäillä hänen syyllistyvän rikokseen.

Tarkkailua saadaan 1 momentissa säädettyssä tarkoituksessa kohdistaa lisäksi sellaiseen kotirauhan piirin ulkopuolella olevaan henkilöön, jonka on perusteltua syytä epäillä myötävaikuttavan rikokseen, josta säädetty ankarin rangaistus on enemmän kuin kuusi kuukautta vankeutta.”

5.2 Tarkkailu uudistuvan lainsäädännön mukaan

Tarkkailua koskeva säännöstö ja sen menetelmien ja edellytysten yksilöinti lisääntyy merkittävästi 1.1.2014 voimaan tulevassa poliisilaisissa (872/2011). Uuden poliisilain mukaan säädetään tarkkailusta, lain 5 luvun 13 §:n mukaan seuraavasti:

”Tarkkailulla tarkoitetaan tiettyyn henkilöön salaa kohdistettavaa havaintojen tekemistä tiedonhankintatarkoituksessa.

Suunnitelmallisella tarkkailulla tarkoitetaan muun kuin lyhytaikaisen tarkkailun kohdistamista henkilöön, jonka voidaan perustellusti olettaa syyllistyneen rikokseen.

Poliisi saa rikoksen estämiseksi kohdistaa 2 momentissa tarkoitettuun henkilöön suunnitelmallista tarkkailua, jos on perusteltua syytä olettaa hänen syyllistyneen rikokseen, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kaksi vuotta vankeutta, taikka varkauteen tai kätkemisrikokseen.

Tässä pykälässä tarkoitettua tarkkailua ei saa kohdistaa vakituiseen asumiseen käytettävään tilaan.”

Poliisilain mukaisesti 1.1.2014 voimaan tulevassa pakkokeinolaissa (806/2011) mukaan säädetään tarkkailusta menetelmineen ja edellytyksineen lähestulkoon yhdenmukaisesti poliisilain suunnitelmallista tarkkailua koskevien pykälien kanssa. Pakkokeinolain 10 luvun 12§:n mukaan tarkkailusta säädetään seuraavasti:

”Tarkkailulla tarkoitetaan tiettyyn henkilöön salaa kohdistettavaa havaintojen tekemistä tiedonhankintatarkoituksessa. Tarkkailussa voidaan rikoslain 24 luvun 6 §:n estämättä käyttää näköhavaintojen tekemiseen tai tallentamiseen kameraa tai muuta sellaista teknistä laitetta.

Suunnitelmallisella tarkkailulla tarkoitetaan rikoksesta epäiltyyn kohdistuvaa muuta kuin lyhytaikaista tarkkailua.

Esitutkintaviranomainen saa kohdistaa rikoksesta epäiltyyn suunnitelmallista tarkkailua, jos tätä on syytä epäillä rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kaksi vuotta vankeutta, taikka varkaudesta tai kätkemisrikoksesta.

Tässä pykälässä tarkoitettua tarkkailua ei saa kohdistaa vakituiseen asumiseen käytettävään tilaan. Teknistä laitetta ei saa käyttää rikoslain 24 luvun 11 §:ssä tarkoitettuun kotirauhan suojaamaan paikkaan kohdistuvassa tarkkailussa tai suunnitelmallisessa tarkkailussa.”

5.3 Tarkkailua koskevan lainsäädännön keskeiset muutokset

Nykyisessä lainsäädännössä tarkkailulla tarkoitetaan poliisilain (252/2005) 3 luvun 28 § 2 momentin mukaan, *jatkuvaa tai toistuvaa tiettyyn henkilöön tai hänen toimintaansa kohdistuvaa*

tiedonhankintaa. Nykyinen lainsäädäntö ei yksilöi tarkkailun toteuttamistapaa ja menetelmiä kovinkaan tarkasti, vaan jättää lavean tulkinnan tarkkailun toteuttamisen suhteen. Tarkkailu on kuitenkin mielletty luonteeltaan aistihavainnoin tehtäväksi toiminnaksi ja näin eroteltu teknisestä tarkkailusta, lisäksi tarkkailussa käytettävät menetelmät ovat muotoutuneet parhaiden käytänteiden ja sitä koskevien ohjeiden sekä määräysten mukaisesti. Sami Anttilan, Poliisin suorittamaa tarkkailua ja tarkkailutiedon käyttämistä rikosprosessissa, koskevassa pro gradu -tutkielmassa todetaan poliisin suorittaneen tarkkailua kautta historiansa. Tarkkailua koskevaa säätelyä on tapahtunut aiemmin voimassaolevan poliisilain ja poliisiasetuksen tulkinnan perusteella. Ensimmäisinä tarkkailua koskevan säätelyn virstanpylväinä Anttilan mukaan voidaan nähdä keskusrikospoliisin sisäasiainministeriölle vuonna 1988 tekemä esitys ammatti- ja taparikollisten valvonnasta, eli atarivalvonnasta (Anttila 2011, 3).

Poliisilain (525/2005) 3 luvun 30 § mukaan poliisilla on oikeus tarkkailla *rikollisen toiminnan estämiseksi tai keskeyttämiseksi muualla kuin asunnossa olevaa henkilöä, jos tämän käyttäytymisen perusteella tai muutoin on syytä epäillä hänen syyllistyvän rikokseen*. Voimassa olevassa lainsäädännössä korostuu rikollisen toiminnan estäminen tai keskeyttäminen. Estämisen tai keskeyttämisen lisäksi laissa ei mainita käsitettä *rikoksen paljastaminen* tai puhuta *rikoksen selvittämisen* intresseistä. Käytännössä kuitenkin tarkkailua kohdistetaan kokemuksemme mukaan useimmiten juuri rikoksen paljastamiseksi tai selvittämiseksi. Vallitsevan lainsäädännön määritelmät soveltuvat kirjoitusmuotonsa puolesta ennemminkin yleisluontoisessa katuvalvonnassa havaittavien pienempien rikosten lyhytaikaiseen tarkkailuun, kuin osana rikostutkintaa tehtävään päämäärätietoisempaan tarkkaillun. Lakitekstissä tuodaan selkeästi esiin kotirauhan piiriin suojaaminen tarkkailulta. Kotirauhan piiriin suojaamiseen on kiinnitetty huomiota ainakin jo vuonna 1994, jolloin asiaan otetaan kantaa Hallituksen esityksessä Eduskunnalle telekuunte-lua, ja -valvontaa sekä teknistä tarkkailua koskevaksi lainsäädännöksi (HE 22/1994).

Tarkkailua saa voimassa olevan lainsäädännön mukaan kohdistaa henkilöön, *jos tämän käyttäytymisen perusteella tai muutoin on syytä epäillä hänen syyllistyvän rikokseen*. Rikoksen *myötävaikuttajaan* saadaan poliisilain (525/2005) 3 luvun 30 § 2 momentin mukaan kohdistaa kotirauhan ulkopuolella tarkkailua, mikäli henkilö *on syytä epäillä myötävaikuttavan rikokseen, josta säädetty ankarin rangaistus on enemmän kuin kuusi kuukautta vankeutta*. Käytännössä nykyisen lainsäädännön mukaan tarkkailua voidaan kohdistaa henkilöön rikosepäilyn perusteella ilman epäillyltä rikokselta vaadittavaa minimirangaistusta. Myötävaikuttajan osalta vaadittu minimirangaistus, enemmän kuin kuusi kuukautta vankeutta, on mahdollistanut käytännössä tarkkailun muiden kuin rangaistusvaatimuksella käsiteltävien rikosten osalta.

Uudessa lainsäädännössä poliisilain (872/2011) 5 luvun 13 §:ssä tarkkailun määritelmä on tarkennettu *tiettyyn henkilöön salaa kohdistettavien havaintojen tekemiseen tiedonhankintatarkoituksessa*. Tarkkailun aistinvaraisuutta verrattuna tekniseen tarkkailuun, on korostettu entisestään. Pykälän toisessa momentissa määritellään *suunnitelmallinen tarkkailu* muuksi kuin lyhytaikaiseksi tarkkailuksi. Suunnitelmallisen tarkkailun lisäedellytykseksi on tuotu *perusteltu oletus* syyllistyä rikokseen. Uuden lain mukainen *perusteltu oletus* nostaa edellytyksiä voimassa olevan poliisilain (525/2005) sananmuodosta *on syytä epäillä*. Tätä voidaan verrata voimassa olevan pakkokeinolain (450/1987) 8 § mukaisiin vangitsemisen edellytyksiin, kevyempään *syytä epäillä* ja raskaampaan *todennäköistä syytä epäillä*, analogiaan. Korkeamman *syytä epäillä* -kynnyksen lisäksi suunnitelmallisen tarkkailun edellytyksenä, on olettamus henkilön syyllistymisestä rikokseen, jonka minimirangaistus on vähintään kaksi vuotta, tai varkauteen taikka kätkemisrikokseen. Kahden viimeisenä mainitun rikoksen minimirangaistus on pienempi, kuin kaksi vuotta vankeutta. Poliisilain (872/2011) mukaan lyhytaikaista, muuta kuin suunnitelmallista tarkkailua, voidaan kuitenkin kohdistaa henkilöön, jonka voidaan *perustellusti* olettaa syyllistyvän rikokseen. Tulevan poliisilain perusteella voidaan näin ollen kohdistaa lyhytaikaista toistumatonta ja jatkumatonta tarkkailua esimerkiksi huumausaineen käyttörikoksesta *perustellusti* epäiltyä henkilöä kohtaan. Laki kuitenkin nostaa suunnitelmallisen tarkkailun edellytykset minimirangaistuksen puolesta niin korkealle, että se rajaa tarkkailun poliisilain mukaisena *salaisena tiedonhankintakeinona* useiden sellaisten rikosten ulkopuolelle, joiden perusteella nykyisen lainsäädännön puitteissa tarkkailua voidaan toteuttaa.

Tulevan pakkokeinolain (806/2011) 10 luvun 12 § mukainen tarkkailun määritelmä vastaa osittain poliisilain (872/2011) vastaavaa. Suurimpina eroina on kuitenkin ensimmäisen momentin säädös, jonka mukaan tarkkailussa voidaan *rikoslain 24 luvun 6 §:n estämättä käyttää näköhavaintojen tekemiseen tai tallentamiseen kameraa tai muuta sellaista teknistä laitetta*. Kyseinen ero rajaisi kameran tai muun teknisen apuvälineen käytön poliisilain mukaisen tarkkailun ulkopuolelle. Lain toisessa momentissa suunnitelmallisella tarkkailulla tarkoitetaan *rikoksesta epäiltyyn* kohdistuvaa muuta kuin lyhytaikaista tarkkailua. Valittu sananmuoto korostaa pakkokeinolain henkeä *epäillyn rikoksen selvittämiseksi* eli rikostutkinnallista käyttötarkoitusta poliisilain *ennalta estävän, paljastavan ja torjuvan* käyttötarkoituksen sijaan. Pakkokeinolaissa (806/2011) ja poliisilaissa (872/2011) rikoksen minimirangaistavuuden edellytykset ovat samat. Kotirauhan suojaamisen intressi on tuotu esiin viimeisessä momentissa, jossa kielletään tarkkailun kohdistaminen vakituiseen asumiseen käytettävään tilaan ja lisäksi teknisten apuvälineiden käytön kieltö kotirauhan suojaamaan paikkaan kohdistuvassa tarkkailussa.

Hallituksen esityksessä (222/2010, 326) vakituiseen asumiseen käytettävästä tilasta käytetään myös käsitettä kotirauhan ydinalue. Näitä termejä ei ole käytetty aiemmissa poliisia koskevissa lainsäädännöissä, sen takia termit edellyttävät avaamista. Vakituiseen asumiseen käytettävien tilojen asemaa on korostettu Euroopan ihmisoikeussopimuksessa ja sen korostettu suoja on

tuotu salaisia pakkokeinoja koskevaan lainsäädäntöön. Vakituiseen asumiseen tarkoitettulla tilalla tarkoitetaan seinillä ja katolla tai vastaavilla rakenteilla rajattua paikkaa, jotka rakenteellisella tavalla erottavat sen yleisestä paikasta. Vakituiseen asumiseen käytettävän tilan määrittely on ongelmallista, koska esim. varastotilaksi rakennettua tilaa voidaan todellisuudessa käyttää vakituiseuna asuntona ja asuntoa varastona. Vakituiseen asumiseen käytettävän tilan käsite on suppeampi kuin rikoslain 24 luvun 11 § (531/2000) mukainen kotirauhan piiri. Rikoslain mukainen kotirauhan piiri käsittää asunnot, loma-asunnot, muut asumiseen tarkoitettut tilat kuten teltat, asuntovaunut, asuttavat alukset sekä asuintalojen porraskäytävät ja asukkaiden yksityisaluetta olevat pihat ja niihin liittyvät rakennukset. Vakituiseen asumiseen (kotirauhan ydinalue) näistä yleensä käytetään asuntoja ja niiden osia, joihin uuden lain 5 luvun 13 § 4 momentin (HE 224/2010) mukaisesti ei saa kohdistaa tarkkailua. Vakituiseen asumiseen käytettävän tilan määrittely on kuitenkin vaikeaa erilaisten yksilöllisten olosuhteiden vuoksi ja lain valmisteluissa edellytetäänkin viranomaisen selvittävän asumisen muodon kussakin tapauksessa yksilöllisesti. Pakkokeinolain 10 luvun 12 § 3 momentin mukaisesti tarkkailua voidaan siis kohdistaa kotirauhan piiriin näköhavaintojen muodossa, mutta teknisten laitteiden käyttö olisi näin ollen kiellettyä. (Helminen ym. 2012, 1062 -1064).

Tarkkailusta päättämisestä ei säädetä uusissa laeissa, joten tavallisesta tarkkailusta päätöksen voi tehdä jokainen esitutkintaviranomainen. Suunnitelmallisen tarkkailun osalta on poliisilain 5 luvun 14 § (872/2011) ja pakkokeinolain 10 luvun 13 § (806/2011) todettu, että päätöksen toimenpiteestä tekee pidättämiseen oikeutettu virkamies kirjallisena. Päätöksestä tulee ilmetä toimenpiteen perusteena oleva rikos ja sen tekoaika, henkilö jota perustellusti epäillään rikoksesta, tosiseikat johon epäily ja suunnitelmallinen tarkkailu perustuvat, luvan voimassa oloaika, suunnitelmallista tarkkailua johtava ja valvova pidättämiseen oikeutettu poliisimies sekä suunnitelmallisen tarkkailun mahdolliset ehdot ja rajoitukset.

Yhteenvetona voidaan todeta tarkkailun toteuttamistapojen, menetelmien ja määritelmien tarkentuneen huomattavasti. Tarkentuneista määräyksistä poiketen tarkkailun osalta jätetty määrittelemättä ”lyhytkestoisuus”, määrittelyn puuttuminen tulee aiheuttamaan ongelmia lain tulkitsemissa sekä tarkkailua suorittavalle poliisille että myöhemmin asiaa käsitteleville oikeusasteille. Lisäksi tarkkailun toteuttamisen edellytyksiä on nostettu merkittävästi niin rikosepäilyn todennäköisyyden, kuin epäillyn rikoksen vähimmäisrangaistuksen osalta. Lain muutoksissa näkyy selkeästi ihmis- ja perusoikeuksien sekä oikeussuojakeinojen korostuminen verrattuna rikoksen estämisen, paljastamisen sekä selvittämisen intresseihin.

Pakkokeinolain (806/2011) 10 luvun 14 ja 15 pykälässä ja poliisilain (872/2011) 5 luvun 15 ja 16 pykälässä säädetään täysin uudesta tarkkailutyypistä pakkokeinosta, *peitelystä tiedonhankinnasta*. Peitellyllä tiedonhankinnalla tarkoitetaan tiettyyn henkilöön kohdistuvaa lyhytkestoisista vuorovaikutteista tiedonhankinta tapahtumaa, jossa poliisin tiedonhankintaan liittyvän

tehtävän salaamiseksi käytetään vääriä, harhauttavia tai peiteltyjä tietoja. (Helminen ym. 2012, 1065).

Uusi toimivaltuus sijoittuu tarkkailun ja peitetoiminnan väliin, sillä keinossa on peitetoiminnan kaltaisia piirteitä, mutta toiminnassa ei pyritä luottamuksellisen suhteen muodostumiseen kohdehenkilön ja toimenpidettävän suorittavan toimijan välillä. Hallituksen esityksen (222/2010) mukaisesti toimenpide voidaan kohdistaa muuhunkin henkilöön, kuin rikoksesta epäiltyyn. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että poliisimies voi toimia esim. tarjoilijana tai taksinkuljettajana, jolloin lyhytaikainen aktiivinen vuorovaikutus on luovallista toisin kuin tarkkailussa.

Peitelty tiedonhankinta edellyttää esiintymistä muuna kuin poliisimiehenä ja mahdollistaa väärin, harhauttavien ja peiteltyjen tietojen käytön toimenpiteen yhteydessä. Toimenpiteen edellyttäessä edellä mainittujen harhauttavien keinojen käyttöä, on toimenpidettä suorittaessa käytettävissä rajoitetusti pakkokeinolain (806/2011) 10 luvun 47 ja 48 pykälien säädökset. Kyseisissä säädöksissä säädetään salaisten pakkokeinojen käytön suojaamisesta, koskien väärin rekisterimerkintöjen ja asiakirjat sekä muiden vastaavien keinojen käyttämisestä ja siitä päättämisestä. Hallituksen esityksessä (222/2010) peitelystä tiedonhankinnasta esimerkkinä on mainittu kuljetusyhtiön haalareiden ja nimikyltin käyttämistä toimenpiteen yhteydessä. Suojausta voidaan käyttää ainoastaan salaisen tiedonhankinnan tai salaisen pakkokeinon käytön salaamiseksi ja paljastumisen estämiseksi, ei tiedonhankinnan toteuttamiseksi.

Peitellyn tiedonhankinnan edellytykset ovat asetettu varsin korkealle. Pakkokeinolain (806/2011) 10 luvun 14 § 2 momentin mukaan pakkokeinoja voidaan käyttää, jos sillä odotetaan saatavan selvitystä rikoksesta, josta ankarin rangaistus on vähintään neljä vuotta, seksikaupan kohteena olevan henkilön hyväksikäytöstä tai parituksesta, huumausainerikoksesta, terroristisen rikoksen valmistelusta, törkeästä tulliselvitysrikoksesta tai suunnitelmalliseen, järjestäytyneeseen, ammattimaiseen, jatkuvaan tai toistuvaan rikolliseen toimintaan liittyvästä varkaudesta tai kätkemisrikoksesta. Keinon käyttöalueesta on rajattu pois asuntoon sisään meno, edes asunnonhaltijan myötävaikutuksella, toisaalta hallituksen esityksen (222/2010 vp, 328) mukaan esim. lähettinä esiintyvä poliisimies voisi mennä asunnon eteiseen asti vastaanottamaan pakettikuittauksen.

Peitelystä tiedonhankinnasta päättäminen pakkokeinolain (806/2011) 10 luku 15 § 1 momentissa on pakkokeinona rajattu ainoastaan keskusrikospoliisin, suojelupoliisin, poliisilaitoksen päällikön taikka tehtävään erityisesti määrätyn salaiseen tiedonhankintaan erityisesti koulutetun pidättämiseen oikeutetun virkamiehen vastuulle. Saman pykälän toisessa momentissa määrätään, että päätös on tehtävä kirjallisesti ja siitä on käytävä ilmi toimenpide ja sen tavoite riittävästi yksilöitynä, peitellyn tiedonhankinnan toteuttava poliisiyksikkö ja siitä vastuussa

oleva poliisimies, epäilty rikos, toimenpiteen kohde, tosiseikat joille rikosepäily perustuu, toimenpiteen ajankohta sekä mahdolliset toimenpiteelle asetetut rajoitukset ja ehdot

6 Teknistä tarkkailua koskeva lainsäädäntö

Teknistä tarkkailua koskeva lainsäädäntö on kokonaisuutena tarkkailua koskevaa lainsäädäntöä uudempaa, johtuen teknisen tarkkailun lyhyestä historiasta poliisin käyttämänä tiedonhankinnan menetelmänä. Teknistä tarkkailua koskeva säännöstö on tarkkailua koskevaa säännöstöä laajempaa sen laajemman keinovalikoiman vuoksi. Teknisen tarkkailun on myös koettu puuttuvan tarkkailua enemmän perus- ja ihmisoikeuksiin sekä yksilön vapauksiin. Teknisestä tarkkailusta säädetään jo voimassa olevan lainsäädännön puitteissa sekä poliisi- että pakkokeinolaissa. Uudistuvassa lainsäädännössä teknistä tarkkailua koskeva sääntely tulee lisääntymään, määritelmät tarkentumaan ja sen edellytykset tulevat tiukentumaan.

6.1 Teknistä tarkkailua koskeva voimassa oleva ja uusi lainsäädäntö

Vallitsevassa lainsäädännössä teknisestä tarkkailusta säädetään sekä poliisilaissa että pakkokeinolaissa. Poliisilain ja pakkokeinolain määritelmät sekä edellytykset tekniselle tarkkailulle ovat joiltain osin toisistaan eriävät. Poliisilain mukainen tekninen tarkkailu on tarkoitettu käytettäväksi rikoksen paljastamiseksi ja ennalta estämiseksi. Lain henki rikoksen ennalta estämiseksi on tuotu esiin poliisilain (525/2005) 31§:n teknisen tarkkailun edellytyksiä koskevassa pykälässä sanamuodolla: ”..., jos sen avulla voidaan perustellusti olettaa saatavan rikoksen torjumiseksi tarvittavia tietoja.”. Pakkokeinolain (646/2003) mukainen tekninen tarkkailu puolestaan on tarkoitettu käytettäväksi rikoksen selvittämiseksi. Sen teknistä tarkkailua koskevien pykälien rikoksen selvittämistä painottava lain henki tuodaan pykälien alussa esiin sanamuodolla: ”Kun on syytä epäillä jotakuta...”. Teknisestä tarkkailusta määritellään nykyisen lainsäädännön mukaan poliisilain (525/2005) 3 luvun 28 §:ssä ja sen edellytyksistä 31 §:ssä (Liite 4).

1.1.2014 voimaan tuleva poliisilaki (872/2011) 5 luvun 1 § määrittää poliisilain mukaiset *salaiset tiedonhankintakeinot* sekä niiden soveltamisalan (Liite 5). Pykälä määrittää *teknisen tarkkailun* lain mukaiseksi salaiseksi tiedonhankintakeinoksi. Uutena teknisen tarkkailun menetelmänä lakiin on lisätty *teknisen kuuntelun*, *teknisen katselun* sekä *teknisen seurannan* lisäksi, *tekninen laitetarkkailu* ja *teknisen seurannan* piiriin on tuotu myös *henkilön tekninen seuranta*. Teknisen kuuntelun, teknisen katselu ja teknisen seurannan määritelmiä sekä toteuttamisen edellytyksiä on tarkennettu vallitsevan poliisilain määritelmistä. Pykälässä tuodaan ilmi lain henki poliisilain mukaisten menetelmien käytöstä nimenomaisesti rikoksen estämiseksi, paljastamiseksi ja vaaran torjumiseksi. Merkillepantavaa poliisi- ja pakkokeinolain mukaisten menetelmien käyt-

tötarkoituksen erottamiseksi on myös se, että pykälän viimeisessä momentissa mainitaan erikseen, että salaisten pakkokeinojen käyttämisestä rikoksen esitutkinnassa säädetään pakkokeinolain 10 luvussa.

Uudistuvassa poliisilaissa (872/2011) salaisten tiedonhankintakeinojen käytön edellytyksiä on tiukennettu vallitsevaan lainsäädäntöön verrattuna ja tiedonhankintakeinojen yleiset ja erityiset edellytykset, käytön tarkoitussidonnaisuus sekä valvontavelvollisuus ovat tuotu esiin lain tasolla huomattavasti selkeämmin, niistä säädetään poliisilain 5 luvun 2 §:ssä (Liite 5).

Yleissääntönä voidaan todeta jokaisen pykälän sisältävän ne rikokset ja rangaistusasteikon vaatimukset, joita kyseisen pakkokeinon käyttö yleisenä edellytyksenä vaatii (Liite 5). Poikkeuksena edellytyksiin on uuden poliisilain 5 luvun 3 §, jossa määritellään erikseen tietyt rikokset, joiden paljastamiseen saadaan käyttää poliisilain mukaisia salaisia tiedonhankintakeinoja (Hallituksen esitys 224/2010, 63). Nämä rikokset ovat valtakunnan turvallisuuteen liittyviä rikoksia sekä terrorismirikoksia, joiden torjunta kuuluu poliisin hallinnosta annetun lain (497/2009) 10 § mukaan suojelupoliisin tehtäviin.

Vallitsevan lainsäädännön mukaan pakkokeinolain (646/2003) 5a luvun 1 § mukaan teknisen tarkkailun määritelmä kuuluu seuraavasti:

”Tässä laissa tarkoitetaan teknisellä tarkkailulla:

- a) *sellaisen keskustelun tai viestin kuuntelua tai tallentamista salaa teknisellä laitteella, joka ei ole ulkopuolisten tietoon tarkoitettu ja johon keskusteluun kuuntelija ei osallistu (tekninen kuuntelu);*
- b) *tietyn henkilön tai paikan, jossa epäillyn voidaan olettaa oleskelevan, jatkuvaa tai toistuvaa kuvaamista tai tarkkailua salaa kiikarilla, kameralla, videokameralla tai muulla sellaisella laitteella tai menetelmällä (tekninen katselu); sekä*
- c) *kulkuneuvon tai tavaran seurantaan siihen kiinnitetyllä radiolähettimellä tai muulla sellaisella laitteella tai menetelmällä (tekninen seuranta).”*

Teknisen tarkkailun edellytykset on jaettu voimassa olevassa lainsäädännössä pakkokeinolain (2003/646) mukaan menetelmäkohtaisesti eri pykäliin, alkaen perusoikeuksiin ja yksityisyyden suojaan piiriin eniten puuttuvasta *teknisestä kuuntelusta* 4 §, *tekniseen katseluun* 4 a § ja *tekniseen seurantaan* 4 b §. Pakkokeinolain säädöksissä on havaittavissa selkeä laskeva hierarkia

vaatimuksiltaan kovimmasta teknisestä kuuntelusta, vaatimuksiltaan keveimpään tekniseen seurantaan (Liite 6).

Uudistuvan pakkokeinolain (806/2011) mukaan pakkokeinolain mukaisia salaisia pakkokeinoja tulee käyttää nimenomaisesti *rikoksen esitutkinnassa*, ei rikoksen *paljastamiseksi* tai *estämiseksi*, kuten poliisilain mukaisia salaisen tiedonhankinnan menetelmiä. Pakkokeinolain salaisien pakkokeinojen säännökset koskevat suurimmilta osin myös muiden esitutkintaviranomaisten toimintaa. Pakkokeinolain eräs eroista poliisilakiin verrattuna onkin sen suora sovellettavuus poliisiin lisäksi myös muiden viranomaisten toimintaan. Pakkokeinolain (806/2011) 10 luvun 1§ kuuluu seuraavasti:

”1 §

Soveltamisala

Telekuuntelua, tietojen hankkimista telekuuntelun sijasta, televalvontaa, tukiasematietojen hankkimista, suunnitelmallista tarkkailua, peiteltyä tiedonhankintaa, teknistä tarkkailua (tekninen kuuntelu, tekninen katselu, tekninen seuranta ja tekninen laitetarkkailu), teleosoitteen tai telepäätelaitteen yksilöintitietojen hankkimista, peitetoimintaa, valeostoa, tietolähdetoimintaa ja valvottua läpilaskua voidaan käyttää esitutkinnassa salassa niiden kohteilta. Näiden keinojen käytöstä rikoksen estämiseksi tai paljastamiseksi säädetään poliisilaissa.

Mitä tässä luvussa säädetään esitutkintaviranomaisen tai esitutkintavirkamiehen oikeudesta käyttää pakkokeinoja koskee peitetoimintaa, valeostoa ja tietolähteen ohjattua käyttöä lukuun ottamatta poliisiin lisäksi rajavartio-, tulli- ja sotilasviranomaisia sen mukaan kuin siitä laissa erikseen säädetään.”

Uuden pakkokeinolain (806/2011) hengessä näkyy uuden poliisilain (872/2011) tapaan vahvasti käyttöedellytysten sekä säätelyn tiukennus verrattuna vallitsevaan lainsäädäntöön. Uuden pakkokeinolain 2 §:ssä kerrotaan pakkokeinolain mukaisten salaisten pakkokeinojen käytön yleiset ja erilliset edellytykset. Eryisten edellytysten tiukka linja vaatii tulevaisuudessa huomattavan laajat perustelut pakkokeinon käytön edellytykseksi, lisäksi pykälän viimeinen momentti viittaa pakkokeinojen käytön valvonnan kasvaneeseen merkitykseen ja luo valvontavelvollisuuden salaisen pakkokeinon käyttöön. Merkillepantavaa on *henkilön teknisen seurannan ja teknisen laitetarkkailun* lisääminen pakkokeinolain salaisiksi pakkokeinoiksi, samoin kuin niiden lisääminen poliisilain salaisiksi tiedonhankintamenetelmiksi. Pakkokeinolain (806/2011) 10 luvun 2 § kuuluu seuraavasti:

”2 §

Salaisten pakkokeinojen käytön edellytykset

Salaisen pakkokeinon käytön yleisenä edellytyksenä on, että käytöllä voidaan olettaa saatavan rikoksen selvittämiseksi tarvittavia tietoja.

Sen lisäksi, mitä salaisten pakkokeinojen käytön erityisistä edellytyksistä jäljempänä säädetään, telekuuntelua, tietojen hankkimista telekuuntelun sijasta, suunnitelmallista tarkkailua, teknistä kuuntelua, teknistä katselua, henkilön teknistä seurantaa, teknistä laitetarkkailua, peitetoimintaa, valeostoa, tietolähteen ohjattua käyttöä ja valvottua läpilaskua saadaan käyttää vain, jos niillä voidaan olettaa olevan erittäin tärkeä merkitys rikoksen selvittämiseksi. Peitetoiminnan, valeoston ja asuntokuuntelun käyttäminen edellyttää lisäksi, että se on välttämätöntä rikoksen selvittämiseksi.

Salaisen pakkokeinon käyttö on lopetettava ennen päätöksessä mainitun määräajan päättymistä, jos käytön tarkoitus on saavutettu tai sen edellytyksiä ei enää ole.”

Pakkokeinolain (806/2011) mukaisista teknisen tarkkailun menetelmistä sekä niiden käyttöedellytyksistä säädetään sen 16 - 24 pykälissä. Pykälien sisällöstä voidaan todeta niiden olevan edellytyksiltään ja ehdoiltaan huomattavasti vallitsevan lainsäädännön vastaavia pykäläiä tiukemmat. 16 - 24 § (Liite 7) lisäksi merkittävä pykälä on 26 § (Liite 7), jossa säädetään laitteen, menetelmän tai ohjelmiston asentamisesta ja poisottamisesta.

6.2 Teknistä tarkkailua koskevan lainsäädännön keskeiset muutokset

Teknistä tarkkailua koskevan lainsäädännön muutoksia esiteltiin jossain määrin jo edellisissä luvuissa. Teknisen tarkkailun osalta on huomioitava, että sitä koskevia säädöksiä ja muutoksia on merkittävästi tarkkailua enemmän. Tämän vuoksi teknistä tarkkailua ja sen edellytyksiä koskevia konkreettisia muutoksia on mielekästä käsitellä omassa luvussaan.

Voimassa olevan poliisilain (525/2005) 3 luvun 31 §:n mukaan poliisilla on oikeus kohdistaa *vaikutuiseen asumiseen käytetyn tilan ulkopuolella* teknistä tarkkailua *henkilöön, taikka kulku-neuvoon tai tavaraan*. Yleisenä edellytyksenä edellytetään, että teknisellä tarkkailulla *voidaan perustellusti olettaa saatavan rikoksen torjumiseksi tarvittavia tietoja*. Saman pykälän mukaan saadaan samoin edellytyksin teknistä tarkkailua kohdistaa henkilöön, *joka suorittaa rangaistusta rangaistuslaitoksessa taikka on pakkolaitokseen eristetty tai tutkintavanki, hänen ollessaan sellissään tai vankien käytössä olevissa laitoksen muissa tiloissa*. Teknisen kuuntelun

lisäedellytyksenä on lisäksi, *että henkilön käyttäytymisestä tai muutoin voidaan perustellusti olettaa hänen syyllistyvän rikokseen, josta säädetty rangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta, huumausainerikokseen tai rikoslain 34a 2 §:ssä tarkoitettuun terroristisessa tarkoituksessa tehtävän rikoksen valmisteluun*. Teknisen katselun ja seurannan lisäedellytyksenä on lisäksi oltava, *perusteltu oletus henkilön käyttäytymisen tai muun seikan perusteella syyllistyvän rikokseen, josta säädetty rangaistus on enemmän kuin kuusi kuukautta vankeutta, tai myönteäväkättävän tällaisen rikoksen tekemiseen*. Vankeinhoitolaitoksen huostassa olevien henkilöiden osalta teknisen katselun edellytykset vastaavat teknisen kuuntelun edellytyksiä.

Voimassa olevan poliisilain (525/2005) perusteella toteutettavan teknisen tarkkailun *yleisenä edellytyksenä, on perusteltu oletus saada keinolla rikoksen torjumiseksi tarvittavia tietoja*. Lain *erityisenä edellytyksenä, on teknisen kuuntelun sekä vankeinhoitolaitoksen huostassa olevien henkilöiden teknisen katselun osalta, epäillyn rikoksen vähintään neljän vuoden minimirangaistus*. Teknisen seurannan ja teknisen katselun osalta erityisenä edellytyksenä on epäillyn rikoksen yli kuuden kuukauden minimirangaistavuus. Teknisen seurannan ja katselun epäillyn rikoksen osalta suhteellisen alhainen minimirangaistavuus mahdollistaa näiden pakkokeinojen käyttämisen laajaan skaalaan eri rikoksia. Merkillepantavaa on kuitenkin se, että vaikka teknisen seurannan ja teknisen katselun käyttämisen osalta ei vaadita epäilyä törkeästä rikoksesta, tulee pakkokeinon käytön kuitenkin perustua *perusteltuun oletukseen* ja tutkinnanjohtajan on perusteltava keinon käyttäminen joka kerta tapauskohtaisesti, lisäksi perusteluiden tulee kestää *sisäistä ja ulkoista valvontaa*.

1.1.2014 voimaan tulevan poliisilain (872/2011) 5 luvun 1 §:n mukaan *teknistä tarkkailua (tekninen kuuntelu, tekninen katselu, tekninen seuranta ja tekninen laitetarkkailu) voidaan käyttää rikoksen estämiseen, paljastamiseen tai vaaran torjumiseen*. 1 § 2 momentin mukaan *rikoksen estämisellä* tarkoitetaan *toimenpiteitä, joiden tavoitteena on estää rikos, sen yritys tai valmistelu, kun henkilön toiminnasta tehtyjen havaintojen tai siitä muuten saatujen tietojen vuoksi voidaan perustellusti olettaa hänen syyllistyvän rikokseen, taikka keskeyttää jo aloitetun rikoksen tekeminen tai rajoittaa siitä välittömästi aiheutuvaa vahinkoa tai vaaraa*.

Poliisilain (872/2011) 5 luvun 2 § 3 momentin mukaan *rikoksen paljastamisella* tarkoitetaan *toimenpiteitä, joiden tavoitteena on selvittää, onko esitutkinnan aloittamiselle esitutkintalain 3 luvun 3 § 1 momentissa tarkoitettua perustetta, kun henkilön toiminnasta tehtyjen havaintojen tai siitä muuten saatujen tietojen vuoksi voidaan olettaa, että rikos on tehty*.

Rikoksen estämistä koskien poliisilain (872/2011) 5 luvun 1 §:ssä käytetään *yleisenä edellytyksenä, sanamuotoa voidaan perustellusti olettaa*. Rikoksen paljastamisen osalta käytetään yleisen edellytyksen osalta sanamuotoa *tavoitteena selvittää, onko esitutkinnan aloittamiselle esitutkintalain 3 luvun 3 § 1 momentissa tarkoitettua perustetta*. Esitutkintalain 3 luvun 3 § 1

momentin mukaan esitutkintaviranomaisen on toimitettava esitutkinta, kun sille tehdyn ilmoituksen perusteella tai muuten *on syytä epäillä*, että rikos on tehty. Uuden poliisilain mukaan teknisen tarkkailun käyttämiseen *rikoksen estämiseksi* edellytetään tämän tulkinnan mukaan ankarampaa, *perusteltua syytä*, kuin *rikoksen paljastamiseksi* vaadittavaa *syytä epäillä*. Lisäksi poliisilain (872/2011) 5 luvun 2 §:n mukaan salaisten tiedonhankintakeinojen *yleisenä edellytyksenä* on, että niillä *voidaan olettaa saatavan* rikoksen estämiseksi tai paljastamiseksi taikka vaaran torjumiseksi tarvittavia tietoja. Tällä tarkoitetaan salaisen tiedonhankintakeinon käytön *tarkoitussidonnaisuutta*. Tarkoitussidonnaisuudella tarkoitetaan sitä, että vaikka muut rikoksen estämisen tai paljastamisen yleiset edellytykset salaisen tiedonhankintamenetelmän käyttämiseksi täytyisivät, ei sitä saada käyttää, ellei sillä voida *olettaa tosiasiallisesti saatavan tarvittavia tietoja*. Tarkoitussidonnaisuuden korostunut arviointi voidaan nähdä osana salaista tiedonhankintaa koskevaa lisääntyneitä sääteilyä. Poliisilain (872/2011) 5 luvun 2 § 2 momentin mukaan *teknistä kuuntelua, teknistä katselua, henkilön teknistä seuranta* ja *teknistä laite-tarkkailua* saadaan käyttää vain, jos niillä voidaan olettaa olevan *erittäin tärkeä merkitys* rikoksen estämiselle tai paljastamiselle. Erittäin tärkeän merkityksen korostamisen voidaan katsoa tarkoittavan näiden keinojen pitämistä perusoikeuksiin ja yksityisyyteen, esimerkiksi teknistä seuranta, enemmän puuttavana ja sen vuoksi tiukemmin säänneltävänä.

Uuden poliisilain (872/2011) 5 luvun 17 § mukaan teknistä kuuntelua ei edelleenkään saa poliisilain perusteella kohdistaa *vakituiseen asumiseen käytettävään tilaan*. Teknisen kuuntelun edellytykset noudattavat pykälän mukaan pääasiassa voimassa olevan poliisilain (525/2011) edellytyksiä, mutta uuden poliisilain mukaan *kuuntelu voidaan toteuttaa kohdistamalla se tilaan tai muuhun paikkaan, jossa tiedonhankinnan kohteena olevan henkilön voidaan olettaa todennäköisesti oleskelevan tai käyvän*. Lisäedellytykset noudattavat voimassa olevan poliisilain linjaa, jonka mukaan teknistä kuuntelua voidaan toteuttaa, mikäli perusteena olevasta rikoksesta voidaan tuomita vähintään neljän vuoden vankeusrangaistus taikka epäiltäessä huumausainerikosta tai terroristisessa tarkoituksessa tehtävää rikosta. Näiden lisäksi listaan edellytyksistä on tuotu myös uutena kohtana törkeä tulliselvitysrikos, jonka perusteella teknistä kuuntelua voidaan toteuttaa. 17 §:n viimeisessä momentissa on mainittu, että *poliisilla on aina 2 momentin estämättä oikeus tekniseen kuunteluun, jos se on välttämätön poliisitoimenpiteen turvalliseksi suorittamiseksi ja toimenpiteen suorittajan, kiinni otettavan tai suojattavan henkilön henkeä tai terveyttä uhkaavan välittömän vaaran torjumiseksi*. Tällä tarkoitetaan niin kutsuttua *rynnäkökuuntelua*, jota voidaan kohdistaa esimerkiksi piiritystilanteen yhteydessä kohdeasuntoon momentissa mainittujen oikeushyvien hengen, terveyden sekä työturvallisuuden, suojaamiseksi. Teknisestä kuuntelusta päättää muissa, kuin vapautensa menettäneeseen henkilöön kohdistuvissa teknisissä kuunteluissa, pidättämiseen oikeutettu poliisimies. Vapautensa menettäneiden osalta lupa tekniseen kuunteluun tulee hakea tuomioistuimelta. Uuden

poliisilain (872/2011) mukainen tutkinnanjohtajan tai muun pakkokeinosta vastaavan, pidättämiseen oikeutetun virkamiehen, oikeus päättää teknisestä kuuntelusta aiempaa laajemmin on ainoa salaista tiedonhankintaa koskeva lientyvä muutos.

Uuden poliisilain (872/2011) 5 luvun 19 § mukaan teknisen katselun määritelmää on muutettu voimassa olevan lain (525/2011) määritelmästä tarkoittamaan rikoslain 24 luvun 6 §:n (531/2000) estämättä (salakatselu) tapahtuvaa tietyn henkilö taikka tilan tai muun paikan tarkkailua tai tallentamista kameralla tai muulla sellaisella paikkaan sijoitetulla teknisellä laitteella, menetelmällä tai ohjelmistolla. Teknistä katselua ei saa edelleenkään kohdistaa vakituiseen asumiseen käytettävään tilaan, pois lukien teknisen kuuntelun rynnäkkökuuntelun periaatteita noudattavat tilanteet, joissa poliisilla on aina 2 momentin estämättä oikeus tekniseen katseluun, jos se on välttämätön poliisitoimenpiteen turvallisesti suorittamiseksi ja toimenpiteen suorittajan, kiinni otettavan tai suojattavan henkilön henkeä tai terveyttä uhkaavan välittömän vaaran torjumiseksi. Pykälän mukaan teknistä katselua saadaan rikoksen estämiseksi toteuttaa vakituiseen asumiseen käytettävän tilan ulkopuolella sekä viranomaisen tiloissa rikoksen johdosta vapautensa menettäneenä olevaan henkilöön. Näissä tapauksissa edellytyksenä on lisäksi, että henkilön voidaan perustellusti olettaa syyllistyvän rikokseen, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään vuosi vankeutta. Pykälän 3 momentissa säädetään myös, että rikoslain (531/2000) 24 luvun 11 §:ssä tarkoitettun kotirauhan suojaaman tilan tai muun paikan ja rikoksen johdosta vapautensa menettäneen henkilön teknisen katselun edellytyksenä on, että henkilön lausumien, uhkausten tai käyttäytymisen perusteella taikka muutoin voidaan perustellusti olettaa hänen syyllistyvän 17 § 4 momentissa tarkoitettuun rikokseen. Näin ollen poliisilain mukaisen teknisen katselun edellytykset nousevat huomattavasti voimassa olevan edellytyksistä. Yleisellä paikalla tapahtuvien teknisten katseluiden osalta epäillyn rikoksen minimirangaistus nousee yli kuudesta kuukaudesta, yli vuoteen vankeutta. Lisäksi esimerkiksi hotellihuoneiden, rappukäytävien tai vastaavien kotirauhan suojaamien, muiden kuin vakituiseen asumiseen käytettävien tilojen osalta epäillyn rikoksen minimirangaistus on neljä vuotta vankeutta, huumausainerikos, terroristisessa tarkoituksessa tehtävän rikoksen valmistelu tai törkeä tulliselvitysrikos. Viimeksi mainittu muutos on suurin teknisen katselun edellytyksiä koskeva muutos, se rajaa teknisen katselun toteuttamisen paikkoja ja nostaa epäillyltä rikokselta vaadittavaa minimirangaistusta voimassa olevan lain (525/2005) yli kuudesta kuukaudesta ankarimmillaan yli neljään vuoteen vankeutta. Teknisestä kuuntelusta päättää pidättämiseen oikeutettu poliisimies, pois lukien vapautensa menettäneisiin henkilöihin ja kotirauhan piiriin kohdistuvat tekniset katselut.

Poliisilain (872/2011) mukaan teknisen seurannan määritelmä on muuttunut voimassa olevan lainsäädännön (525/2005) määritelmästä tarkoittamaan esineen, aineen tai omaisuuden liikkumisen seurantaan siihen erikseen sijoitettavalla tai siinä jo olevalla radiolähtimellä tai muulla sellaisella teknisellä laitteella taikka menetelmällä tai ohjelmistolla. Pykälän sisältöä

on ajanmukaistettu huomiomaan teknologiassa tapahtunutta kehitystä ja sen mukanaan tuomia mahdollisuuksia. Poliisilain (872/2011) 5 luvun 21 §:n mukaan *poliisi saa rikoksen estämiseksi kohdistaa rikoksen kohteena olevaan tai sellaisen henkilön oletettavasti hallussa olevaan tai käyttämään esineeseen, aineeseen tai omaisuuteen teknistä seurantaa, jonka lausumien, uhkausten tai käyttäytymisen perusteella taikka muutoin voidaan perustellusti olettaa hänen syyllistyvän rikokseen, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään vuosi vankeutta*. Teknisen seurannan edellytys minimirangaistuksen osalta nousee näin ollen yli kuudesta kuukaudesta, yli vuoteen vankeutta. Uutena salaisen tiedonhankinnan keinona lakiin (872/2011) tulleen, *henkilön teknisen seurannan*, edellytykset ovat epäiltyjen rikosten minimirangaistuksen osalta vastaavat kuin teknisessä kuuntelussa. Teknisen kuuntelun ja teknisen katselun tavoin poliisilla on oikeus tekniseen seurantaan vaaran torjumiseksi *rynnäkkökuuntelun ja rynnäkkökatselun* edellytyksin. Teknisen seurannan edellytysten voidaan katsoa myös nousevan tulevassa lainsäädännössä, verrattuna voimassa olevaan lakiin. Muusta kuin henkilöön kohdistuvasta, teknisestä seurannasta, päättää edelleen voimassa olevan lain (525/2005) tapaan pidättämiseen oikeutettu poliisimies. Henkilön tekniseen seurantaan luvan myöntää tuomioistuin. Pidättämiseen oikeutettu virkamies voi kuitenkin tehdä päätöksen henkilöön kohdistuvasta teknisestä seurannasta, mikäli asia ei siedä viivytystä, päätös on kuitenkin heti sen ollessa mahdollista, mutta viimeistään 24 tunnin kuluessa, siirrettävä tuomioistuimen päätettäväksi.

Poliisilakiin (872/2011) on tuotu uutena salaisen tiedonhankinnan keinona *tekninen laitetarkkailu*. Poliisilain 5 luvun 23 §:n mukaan *teknisellä laitetarkkailulla tarkoitetaan tietokoneen tai muun vastaavan teknisen laitteen taikka sen ohjelmiston toiminnan, sisältämien tietojen tai yksilöintitietojen muuta kuin yksinomaan aistinvaraista tarkkailua, tallentamista tai muuta käsittelyä rikoksen estämiselle merkityksellisen seikan tutkimiseksi*. Teknistä laitetarkkailua rajoitetaan siten, ettei sillä saa hankkia tietoa viestin sisällöstä, eikä 8 §:ssä tarkoitettua tunnistamistiedosta. Tällä tarkoitetaan käytännössä, ettei teknistä laitetarkkailua saa käyttää *telekuunteluun* eikä *televalvontaan*. Teknisen laitetarkkailun edellytykset ovat yhtenevät teknisestä kuuntelusta koskevien 17 § 4 momentin vaatimusten kanssa. Teknistä laitetarkkailua saadaan *annetun luvan* perusteella kohdistaa henkilön *todennäköisesti käyttämään tietokoneeseen tai muuhun vastaavaan tekniseen laitteeseen taikka sen ohjelmiston toimintaan*. Sanamuoto *annettu lupa* viittaa siihen, että teknistä laitetarkkailua varten poliisiin tulee saada lupa sen käyttämiseksi tuomioistuimelta. Teknisen laitetarkkailun käyttöedellytykset voidaan näin ollen nähdä suhteellisen korkeiksi ja luvan saamisen edellytysten täyttymisen arvioinnin suorittaa yksinomaan muu taho kuin poliisi itse.

Poliisilain (872/2011) osalta edellisissä kappaleissa on käsitelty salaisia tiedonhankintakeinoja pääasiassa *rikoksen estämisen* sekä *vaaran torjumisen* kannalta. Poliisilain 5 luvun 3 § määrittelee salaisesta tiedonhankinnasta *rikoksen paljastamiseksi*, pykälä sisältää tyhjentävän listan epäillyistä rikoksista joiden paljastamiseen saadaan käyttää poliisilain mukaisia salaisia tiedonhankintakeinoja (Liite 9). Salainen tiedonhankinta rikoksen paljastamiseksi, koskee lähinnä valtakunnan turvallisuutta vaarantavia- sekä terrorismirikoksia ja niiden paljastamiseksi saadaan käyttää kaikki poliisilaissa määriteltyjä salaisen tiedonhankinnan keinoja.

Kokonaisuutena arvioiden poliisilain (872/2011) mukaisen teknisen tarkkailun edellytykset tulevat nousemaan huomattavasti jokaisen salaisen tiedonhankinnan menetelmän osalta ja käyttämiseen vaaditaan aiempaa vankempia perusteita. Ainoan poikkeuksen lievemmän sääntelyn suuntaan, tekee eräissä tapauksissa teknisestä kuuntelusta aiempaa laajempi päättäminen tutkinnanjohtajatasolla. Muuten uuden poliisilain henki salaista tiedonhankintaa koskien, on sääntelyvämpi, yksilön suojaa korostavampi ja poliisin toimintaedellytyksiä lievemmin rangaistavien rikosten selvittämisen suhteen kaventavampi.

Pakkokeinolain (646/2003) 5a luvun 4 §:n mukaiset teknisen kuuntelun edellytykset ovat lueteltu tyhjentävästi siihen oikeuttavine rikosnimikkeineen pykälän sisällössä (liite 6). Pakkokeinolain mukaisen teknisen kuuntelun yleisedellytyksenä on vähintään neljän vuoden minimirangaistus tai rikoksen tulee muuten olla nimetty pykälässä. Pakkokeinon käytön edellytyksenä on lisäksi, että *kuuntelulla saatavalla tiedolla voidaan olettaa olevan erittäin tärkeä merkitys rikoksen selviämiseksi*. Teknistä kuuntelua saadaan kohdentaa myös laissa määritellyn tyhjentävän listan (Liite 6) mukaisten rikosepäilyjen perusteella epäiltyyn, joka on suorittamassa rangaistusta rangaistulaitoksessa tai on pakkolaitokseen eristetty taikka tutkintavanki. Poiketen poliisilain (525/2005) säännöksistä *rikoksen esitutkintaa toimittavalle viranomaiselle voidaan antaa lupa kohdistaa teknistä kuuntelua myös sellaiseen vakituiseen asumiseen tarkoitettuun tilaan, jossa epäilty todennäköisesti oleskelee, jos rikoksen selvittäminen olisi olennaisesti vaikeampaa tai mahdotonta käyttämällä rikoksesta epäillyn tai muiden oikeuksiin vähemmän puuttuvia pakkokeinoja*. Asuntokuuntelu on sallittu saman tyhjentävän listan mukaisiin, niin kutsuttuihin ylitörkeisiin rikoksiin, kuin jonka mukaan pakkokeinolain perusteella voidaan kuunnella vapautensa menettäneitä rikoksesta epäiltyjä.

Voimassa oleva pakkokeinolaki (646/2003) noudattaa lähes täysin poliisilain (525/2011) linjaa teknisen katselun osalta. Pakkokeinon käytön edellytyksenä on minimirangaistuksen osalta enemmän kuin kuusi kuukautta vankeutta. Vapautensa menettäneiden epäiltyjen teknisten katseluiden osalta noudatetaan yhtenevää linjaa poliisilain 31 § kanssa, jolloin epäillyn rikoksen minimirangaistus tulee olla vähintään neljä vuotta vankeutta, huumausainerikos, näiden ran-

gaistava yritys taikka terroristisessa tarkoituksessa tehtävän rikoksen valmistelu. Pakkokeinolain lisäedellytyksenä on, että *katselulla saatavalla tiedolla voidaan olettaa olevan erittäin tärkeä merkitys rikoksen selvittämiseksi*.

Teknisen seurannan osalta voimassa oleva pakkokeinolaki (646/2013) noudattaa myös pääpiirteissään poliisilain (525/2005) linjaa. Teknisen seurannan käyttämisen edellytykseksi riittää, että *on syytä epäillä jotakuta rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on enemmän kuin kuusi kuukautta vankeutta*. Lain mukaan teknistä seurantaa voidaan edellä mainituin edellytyksin kohdistaa *rikoksen selvittämiseksi* epäillyn käyttämään kulkuneuvoon tai rikoksen kohteena olevaan tavaraerään.

Pakkokeinolain (806/2011) 10 luvun 16 §:n mukaiset teknisen kuuntelun edellytykset noudattavat poliisilain (872/2011) teknistä kuuntelua koskevia edellytyksiä, pois lukien poliisilain mukaiset *rynnäkkökuuntelua* koskevat edellytykset. Voimassa olevaan pakkokeinolakiin (646/2003) verrattuna teknistä kuuntelua koskeva lainsäädäntö on muuttunut siten, että vapautensa menettäneen teknistä kuuntelua koskevat edellytykset ovat supistuneet pykälän viimeisessä momentissa mainittuun listaan. Listan mukaan teknisen kuuntelun edellytyksenä on, että *kuuntelun kohteena olevaa henkilöä on syytä epäillä rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta, huumausainerikoksesta, terroristisessa tarkoituksessa tehtävän rikoksen valmistelusta tai törkeästä tulliselvitysrikoksesta*. Verrattuna pakkokeinolain (646/2003) sisältämään tyhjentyvään listaan, on tulevassa pakkokeinolaissa (806/2011) mainittu aiempaa vähemmän rikoksia. Merkittävä ero voimassa olevaan pakkokeinolakiin on myös asuntokuuntelun siirtäminen kokonaan omaan, asuntokuuntelua ja sen edellytyksiä koskevaan, lain 10 luvun 17 § pykälään. Asuntokuuntelua koskevan pykälän mukaan *esitutkintaviranomaiselle voidaan myöntää lupa kohdistaa teknistä kuuntelua vakituiseen asumiseen käytettävään tilaan, jossa rikoksesta epäilty todennäköisesti oleskelee*. Asuntokuuntelun lisäedellytyksenä on lisäksi, että henkilöä on syytä epäillä pykälän mukaisista, niin kutsutuista ylitörkeistä rikoksista (Liite 7). Asuntokuuntelu on nostettu uudessa pakkokeinolaissa salaisten pakkokeinojen hierarkiassa viimesijaiseksi keinoiksi. Pakkokeinolain 2 § salaisten pakkokeinojen käytön edellytykset, määrittää yleisten edellytysten lisäksi, että peitetoiminnan, valeoston ja asuntokuuntelun käyttäminen edellyttää, että se on *välttämätöntä rikoksen selvittämiseksi*. Teknisestä kuuntelusta päättäminen noudattaa poliisilain (872/2011) mukaista linjaa tutkinnanjohtajan ja tuomioistuimen päättämistä luvista.

Pakkokeinolain (806/2011) 10 luvun 19 §, joka koskee teknistä katselua ja sen edellytyksiä on sisällöltään lähes täysin poliisilain (872/2011) teknistä katselua koskevan pykälän kanssa edellytyksineen. Poikkeuksena on poliisilain *rynnäkkökatselua* koskevat säännökset sekä pakkokeinon käyttötarkoitus *rikoksen selvittämiseksi*. Teknisestä katselusta päättäminen noudattaa poliisilain (872/2011) mukaista linjaa tutkinnanjohtajan ja tuomioistuimen päättämistä luvista.

Pakkokeinolain (806/2011) mukaiset määritelmät sekä edellytykset tekniselle seurannalle, henkilön tekniselle seurannalle sekä tekniselle laitetarkkailulle noudattavat myös sisällöltään poliisilain (872/2011) vastaavia pykäläitä. Eroina näissä pykälissä on poliisilain teknistä seurantaan koskeva säännös sen käytöstä, *jos se on välttämätöntä poliisitoimenpiteen turvalliseksi suorittamiseksi ja toimenpiteen suorittajan, kiinni otettavan tai suojattavan henkilön henkeä tai terveyttä uhkaavan välittömän vaaran torjumiseksi* sekä pakkokeinon käyttötarkoitus *rikoksen selvittämiseksi*. Pakkokeinolain pykälät koskevat poliisiin lisäksi myös muita esitutkintaviranomaisia. Teknisen seurannan, henkilön teknisen seurannan sekä teknisen laitetarkkailun käytöstä päättäminen salaisina pakkokeinona, noudattaa samaa linjaa kuin poliisilain mukaiset päätökset vastaavista salaisista tiedonhankintakeinoista.

Pakkokeinolain mukaisten salaisten pakkokeinojen keskeisinä muutoksina voidaan nähdä pakkokeinojen käytön edellytysten tiukentuneet vaatimukset sekä aiempaa suurempi yhdenmukaisuus poliisilain säännösten kanssa. Tiukentuneiden vaatimusten voidaan todeta kaventavan poliisin toimintaedellytyksiä minimirangaistukseltaan pienempien rikosten selvittämisessä sekä edellyttävän kattavampia perusteluita pakkokeinojen käytön edellyttämien lupien saamiseksi. Kokonaisuutena sekä poliisi- että pakkokeinolakien uudistuksissa on nähtävissä lainsäätäjän tahto ihmis- ja perusoikeuksien suojaamiseksi sekä yksilönvapauksien parantamiseksi. Rikosten estämisen, paljastamisen sekä selvittämisen yhteiskunnallisten intressien toteutuminen suhteessa korostuneisiin oikeussuojakeinoihin jää arvioitavaksi tulevaisuudessa.

7 Tutkinnanjohtajien lomakehaastattelu

Opinnäytetyön yhtenä tiedonhankinnan menetelmänä käytimme sähköpostilla tehtyä lomakehaastattelua. Haastattelun kohderyhmäksi valittiin 39 tutkinnanjohtajaa tai muutoin salaisten pakkokeinojen, tässä tapauksessa tarkkailun ja teknisen tarkkailu, kanssa päätoimisesti työskenteleviä päällystötason henkilöitä eri poliisiyksiköistä, suojelupoliisista ja keskusrikospoliisista. Lomakehaastatteluun vastasi 14 henkilöä, eli noin 36 % niistä, joille haastattelulomake lähetettiin. Tulosta voidaan pitää hyvänä ottaen huomioon, että osa vastaajista oli kyselyn lähettämishetkellä vuosilomalla ja vastausaika oli lyhyt.

Salaisten pakkokeinojen käyttäminen päivittäistyössä on jakautunut suhteellisen pienelle joukolle tutkinnanjohtajia sekä muita päällystöön kuuluvia henkilöitä. Tämä johtuu osaltaan kuluneiden viiden vuoden aikana tapahtuneista poliisin hallintorakenteiden uudistuksista. Ensimmäisen uudistuksen myötä vuonna 2009 lakkautettiin 90 kihlakunnan poliisilaitosta ja perustettiin tilalle 24 poliisilaitosta (Sisäasiainministeriö 2013). Toisen uudistuksen myötä vuonna 2010 perustettiin Poliisihallitus ja tehtiin muita uudistuksia ministeriön tasolla. Kolmas poliisin hallintorakenteen uudistus tulee voimaan vuoden 2014 alussa ja sen myötä poliisilaitosten määrä

supistuu edelleen siten, että yhdistyvistä poliisilaitoksista muodostetaan 11 uutta poliisilaitosta, liikkuva poliisi lakkautetaan ja suojelupoliisi sekä keskusrikospoliisi jäävät ainoiksi valtakunnallisiksi operatiivisiksi poliisiyksiköiksi (Sisäasiainministeriö 2012, 7). Toteutuneet rakenneuudistukset ovat vaikuttaneet siihen, että aiempaa pienempi joukko tutkinnanjohtajia vastaa maantieteellisesti laajojen poliisilaitosten salaisesta tiedonhankinnasta ja salaisista pakkokeinoista.

Salaisia pakkokeinoja käyttävät tutkinnanjohtajat toimivat maantieteellisesti katsottuna laajalla alueella ympäri Suomea ja tästä syystä sähköpostilla toteutettu lomakehaastattelu valikoitui tiedonhankinnan menetelmäksi. Puhelimitse tehtävä haastattelu olisi ollut huomattavasti hankalampi toteuttaa johtuen tutkinnanjohtajien kiireisistä aikatauluista, sähköpostilla tehtävään lomakehaastatteluun on helpompi paneutua rauhassa sopivana ajankohtana.

7.1 Haastattelun kysymyksistä ja tavoitteista

Haastattelun kysymyksillä (Liite 8) selvitettiin lain käyttäjien näkökulmia sekä käytännön kokemusten kautta muodostuneita näkemyksiä uudistuviin lakeihin sekä muutosten konkreettisista vaikutuksista poliisin toimintaan ja toimintaedellytyksiin, soveltuvuudesta poliisin käyttöön sekä lain valmistelutyöstä. Haastattelun osalta on merkillepantavaa, että vastaukset perustuvat osittain subjektiivisiin oletuksiin ja tulkintoihin, jotka muodostuvat jokaisen vastaajan empiiristen kokemusten kautta. Kysymykset laadittiin kattamaan tarkkailua ja teknistä tarkkailua koskevia muutoksia mahdollisimman laajasti. Kysymysten laadinnassa huomioitiin myös se, että ne määrämuotoisuudestaan huolimatta mahdollistavat avoimen vastaustavan ja ovat luonteeltaan objektiivisia.

Lomakehaastattelulla kerätty tieto toi opinnäytetyöhön oikeuskirjallisuuden, lainsäädännön ja lain esitöiden lisäksi tärkeää tietoa lain soveltamisesta käytännössä sekä ensiarvoisen tärkeitä näkemyksiä tutkinnanjohtajilta, joiden päivittäisiin työkaluihin salaiset tiedonhankintakeinot ja salaiset pakkokeinot kuuluvat. Haastattelun vastauksista teemoteltiin asiasisältö niiden laadun perusteella analyysiä varten. Haastatteluiden teemotellulla saatiin vastauksia tutkimuksessa esitettyihin kysymyksiin tutkinnanjohtajien sekä muiden päällystöön kuuluvien salaisia pakkokeinoja merkittävässä määrin käyttävien henkilöiden näkökulmasta. Kysymykset olivat avoimia ja vastausten käsitteleminen anonymisti mahdollisti vastaajille vapaan tavan kertoa näkemyksistään. Vastaajajoukko oli myös valittu alan ammattilaisten keskuudesta ja jokaisella vastaajalla oli vuosien kokemus aihepiiristä.

7.2 Haastattelun vastausten teemottelu

Haastattelun kysymysten perusteella vastauksista muodostui kysymyskohtaisia teemoja, jotka nousivat esiin vastauksissa. Haastattelussa käsiteltiin useita laajoja aihekokonaisuuksia ja tämän vuoksi myös useita eri teemoja nousi esiin. Vastauksissa nousivat esiin usein samat teemat riippumatta vastaajan maantieteellisestä sijainnista tai siitä, missä poliisiyksikössä vastaaja työskentelee. Esiin nousseet teemat koskivat suunnitelmallista tarkkailua, suunnitelmallisen tarkkailun ja tarkkailun määritelmiä, salaisten tiedonhankintakeinojen määritelmiin liittyviä seikkoja, teknisen tarkkailun suorittamisen perusterikosten nousseita vaatimuksia, lakiuudistuksen vaikutuksia poliisin toimintaedellytyksiin, oikeusturvaa ja oikeussuojakeinoja koskevia näkökohtia, lakiuudistuksen vaikutusta lisääntyneeseen asianosaisjulkisuuteen sekä ilmoitusvelvollisuuteen, peiteltyä tiedonhankintaa, henkilön teknistä seurantaä sekä teknistä laitetarkkailua käsittelevät asiat, lakiuudistuksen vaikutuksia yhteiskunnan turvallisuuteen sekä lainsäädäntöuudistuksen onnistumista.

Ensimmäinen esiin nostamamme teema koskee *suunnitelmallista tarkkailua* ja sitä koskevia vastauksia. Suunnitelmallisen tarkkailun perusterikosten nousseen minimirangaistavuuden ei nähty vaikuttavan merkittävästi sen käyttämiseen tiedonhankinnan menetelmänä. Muutoksen katsottiin kuitenkin joissain tapauksissa vaikuttavan rangaistavuudeltaan pienempien, mutta vahingoiltaan suurien sarjarikosten, kuten vahingonteoksi katsottavien törhimisten paljastamiseen. Joidenkin vastausten perusteella poliisin resurssipula vaikuttaa jo nykyiseltään rajoittavasti tarkkailun käyttöön, joten sitä koskevien perusterikosten muutoksen ei koettu vastaajien näkökulmasta vaikuttavan merkittävästi tarkkailun käyttöön. Muutoksen arvioitiin kuitenkin joissain tapauksissa rajoittavan tarkkailun määrää ainakin jonkin aikaa lakiuudistuksen voimaa tulemisen jälkeen. Poimimme esimerkeiksi suunnitelmallista tarkkailua koskevista muutoksista, seuraavia kohtia haastatteluiden vastauksista:

”Yhtenä ongelmana on tuotu esiin myötävaikuttaja tai henkilö, jota ei epäillä mistään, esim. vankikarkurin tyttöystävä, johon voisi ilmeisesti kohdistaa tarkkailua karkurin tavoittamiseksi, mutta ei suunnitelmallista”

”Esim. vahingontekorikossarja, törhyjutut - yksittäisiä vahingontekoja, rangaistusmaksimi alle kaksi vuotta, eli suunnitelmallista tarkkailua ei voi käyttää tekijän paljastamiseksi. Epäily tekijästä olisi olemassa ja tavallisella tarkkailulla ei saada näyttöä, jos vaatii pitempiaikaisen tarkkailun rikoksen paljastamiseksi. Vahingonkorvaukset voivat silti olla kokonaisuutena huomattavat, joten selvittämistänsä sitä kautta voi olla perusteltu.”

Toiseksi teemaksi nostamme *suunnitelmallisen tarkkailun ja tarkkailun* määritelmiä ja toteuttamista koskevia näkemyksiä. Keskeisiksi teemoiksi nousivat lähes jokaisessa vastauksessa suunnitelmallisen tarkkailun ja tarkkailun välinen tulkinnanvaraisuus sekä osittainen ristiriitaisuus poliisilain (872/2011) ja pakkokeinolain (806/2011) välillä. Vastausten perusteella laki on epätasällinen, eikä määrittele riittävän tarkasti, milloin tarkkailu muuttuu suunnitelmalliseksi tarkkailuksi. Useat vastaajat arvioivat että rajankäyntiä tarkkailun ja suunnitelmallisen tarkkailun eroista sekä niiden välisestä linjauksesta, tullaan käymään lakiuudistuksen voimaantulon jälkeen. Joissain vastauksissa pelättiin tutkinnanjohtajien joutuvan vastaamaan ”omalla selkänahallaan” linjauksista lain tulkinnallisuuden sekä epäselvän ohjeistuksen vuoksi. Poimimme esimerkeiksi suunnitelmallisen tarkkailun ja tarkkailun välisistä tulkinnallisista eroista ja epäselvyyksistä, sekä muista koetuista ongelmista seuraavia kohtia haastatteluiden vastauksista:

”Suunnitelmallisen tarkkailun osalta hämmennystä voi aiheuttaa teknisten laitteiden käyttömahdollisuuksien rajaus. Kyseisestä asiasta käsittelevässä pykälässä viitataan, että RL 24 luvun 6§:n estämättä voitaisiin käyttää kiikaria, kameraa tai vastaavaa katseluun ja kohta viitataan, ettei saa käyttää kyseistä laitetta RL 24 luvun 11§:n kotirauhan suojan piirissä. RL 24 luvun 6§ on salakatselupykälä, jossa henkilö syyllistyy salakatseluun, jos esim. katselee tai kuvaa henkilö kotirauhan piirissä. Toisin sanoen pykälä on ristiriitainen, ensin annetaan lupa, joka hie- man myöhemmin otetaan pois”.

”Suunnitelmallinen tarkkailu edellyttää päällystään kuuluvan poliisimiehen päätöstä, eikä la- keihin ole säädetty poliisimiehen kiirepäätösmahdollisuutta”

Kolmantena teemana nostamme esiin poliisilain (872/2011) *salaisten tiedonhankintakeinojen määritelmiin* liittyviä näkemyksiä. Joidenkin vastausten perusteella uuden poliisilain määritelmät ja vaatimat edellytykset rikoksen paljastamiseksi, eivät vaikuta mainittavasti vastaajien perustoiminnan, eli vakavien rikosten torjunnan osalta. Osa vastaajista taas näki määritelmien vaikuttavan negatiivisesti rangaistavuudeltaan pienempien, niin kutsuttujen massa- ja päivittäisrikosten torjuntaan. Useat vastaajat näkivät määritelmien *estäminen* ja *paljastaminen* tulkin- nian ja rajanvedon ongelmalliseksi sekä kokivat poliisilain 5 luvun 3 §:n tyhjentävän listan salaisten tiedonhankintakeinojen käyttämiseksi rikoksen paljastamiseksi sisällöltään vajaaksi. Lisäksi lain koettiin joissain tapauksissa rajaavan rikoksen paljastamiseksi käytettävät keinot pois muilta poliisiyksiköiltä, kuin suojelupoliisilta. Poimimme seuraavat lainaukset vastauksista esimerkeiksi esitetyistä näkemyksistä:

”Koen ongelmaksi, että nyt kun poliisilaissa on määritelty ensimmäistä kertaa rikoksen estä- minen ja paljastaminen (Poll 5:1), säädetään kolmannessa pykälässä rikokset, joiden paljas- tamisessa voidaan ainoastaan käyttää poliisilain tiedonhankintasäännöksiä. Listassa ovat ai-

noastaan SUPOn toimialaan kuuluvat rikokset. Listassa tulisi olla ilman muuta ainakin henkiriikokset ja törkeä huumausainerikos. Jälkimmäisen osalta ollaan usein tilanteessa, että esitutkintakynnyksen (syytä epäillä) selvittäminen edellyttäisi usein salaisten pakkokeinojen käyttöä. Huumausainerikosten osalta ongelmaksi muodostuu jo se, että hankkimisen yritys täyttää rikoksen, voidaanko sitten soveltaa rikoksen estämisen osalta aineiden pääsyä markkinoille niin, mikä on riittävä varmuus aineen olemassaolosta.”

”Minusta ongelman aiheuttaa sen, että pakkokeinolaissa puhutaan syytä epäillä ja poliisilaissa perusteltua syytä olettaa - syyllistyvän tiettyyn rikokseen. Mikä on näiden määreiden ero käytännössä. Nimittäin syytä epäillä - on matala kynnyks ja silloin on helpompi epäillä riittävän vahvaa rikosta.”

”Mikäli tarvetta uusien rikostyyppien listalle saamisesta myöhemmin ilmenee, tulee viranomaisten olla aktiivisia lainsäätäjän suuntaan.”

Neljäntenä teemana nostamme esiin *teknisen tarkkailun suorittamisen perusterikosten nousseet vaatimukset*. Useiden vastaajien näkemyksen mukaan teknisen tarkkailun perusterikosten nousseet vaatimukset minimirangaistuksen osalta, eivät vaikuta mainittavasti vakavien rikosten tutkintaan. Monissa vastauksissa muutosten nähtiin selkeyttäneen päätöksentekoa koskevia asioita, erityisesti teknistä kuuntelua koskevissa asioissa. Vastauksissa havaittiin kuitenkin epäloogisuutta lainsäädännön vaatimuksissa teknisen seurannan ja suunnitelmallisen tarkkailun vaadittavien edellytysten välillä sekä muutamia muita epäkohtia. Poimimme seuraavat esimerkit teemaa koskevista vastauksista:

”Huomioikaa se, että tekninen seuranta on mahdollista suorittaa silloin, kun suunnitelmallisen tarkkailun edellytykset eivät ole voimassa. Teknistä seuranta voidaan teoriassa tehdä, kuitenkin tarkkailematta suunnitelmallisesti.”

”Teknisen katselun osalta kiikarin / kameran käyttö on nyt tarkkailupykälissä (poliisilainsäädännöstä on esitetty samankaltaiseksi pakkokeinolain kanssa HE 16/2013).”

”Suuri ongelma liittyy siihen, jos kiinteiden valvontakameroiden käyttö esim. ostoskeskuksessa tarkkailun aikana tulkitaan tekniseksi katseluksi. Tämä pitäisi olla vaan keino toteuttaa tarkkailupykälän teknisen välineen käyttöä.”

Viides esiin nostamamme teema koskee *lakiuudistuksen vaikutuksia poliisin toimintaedellytyksiin*. Toimintaedellytyksiä koskevat vaikutukset nousivat esiin useissa eri kysymyksiä koskevissa vastauksissa ja se oli selkeästi teema, joka herätti merkittävästi ajatuksia vastaajissa. Lakiuudistuksen nähtiin vaikuttavan merkittävästi poliisin toimintaedellytyksiin. Lähes kaikki vastaajat kokivat uudistuksen kaventavan poliisin toimintaedellytyksiä tai rajoittavan niitä muulla tapaa. Uudistuksen nähtiin lisäävän merkittävässä määrin byrokratiaa, toiminnan määrämuotoisuutta sekä lisäävän paperityötä varsinaisen operatiivisen työn kustannuksella ja laskevan selvitettyjen rikosten määrää. Useassa vastauksessa nähtiin myös lisääntyvän asianosaisjulkisuuden sekä salaisten keinojen käytön ilmoittamisen epäilylle, heikentävän poliisin toimintaedellytyksiä. Toisaalta useassa vastauksessa tuotiin myös esille eräiden salaisten tiedonhankintakeinojen sekä salaisten pakkokeinojen päättämisen selkeytyneen ja koettiin lakiin uutena tuodut keinot tervetulleena lisänä. Poimimme seuraavat esimerkit vastauksista kuvaamaan vastaajien näkemyksiä lakiuudistuksen vaikutuksista toimintaedellytyksiin:

”Huomioitava erityisesti korostunut ilmoitusvelvollisuus pakkokeinon käytön kohteelle, joka jo varsin lyhyellä aikavälillä kaventaa pakkokeinojen / tiedonhankintakeinojen marginaalisia käyttötilanteita, koska menetelmän käyttö joudutaan riisumaan kohteelle, vaikka kertynyttä tietoa ei käytettäisikään suoraan näyttönä.”

”Varmasti pakkokeinoja käytetään saman verran, kuin aikaisemminkin. Kysymyksiä herättää, miten tarkkaan tarkkailuraportit ynnä muut sellaiset raportit kirjoitetaan, kun epäillyn oikeusturva sen kuin kasvaa ja näyttää, että epäillyllä on oikeus kohta kaikkiin poliisiraportteihin. Vaatii taktista silmää kirjata raportit oikein, ettei mahdollisesti paljasteta mitään ylimääräistä. Tältä osin asioiden pöytäkirjaaminen on hieman ongelmallista.”

”Teknisen kuuntelun osalta yksinkertaistuu - päätöksen teon taso putoaa pidättämiseen oikeutetulle virkamiehelle.”

”Byrokratian lisääntyminen on suurin muutos ja sen lisääntymisessä ei ole kyse kansalaisten oikeusturvasta / oikeussuojakeinoista.”

Kuudes teema, jonka nostamme vastuksista esiin, on *oikeusturvaa ja oikeussuojakeinoja* koskevat näkökohdat lakiuudistuksessa sekä niiden suhde rikoksen torjuntaan ja muihin intresseihin. Useissa vastauksissa korostui näkemys siitä, että rikoksesta epäiltyjen oikeusturva on ylikorostunut suhteessa muihin intresseihin. Sen nähtiin vaikeuttavan poliisin toimintaa, heikentävän salassa pidettävien teknisten ja taktisten menetelmien suojaamista, hidastavan prosesseja sekä lisäävän paperityön määrää. Rikoksesta epäiltyjen oikeusturvan korostamisen katsottiin joidenkin vastausten perusteella lisäksi vaikuttavan epäedullisesti asianomistajien sekä

muiden asianosaisten asemaan. Poimimme seuraavat lainaukset vastauksissa esitetyistä näkemyksistä:

”Tulevan lain tietynlainen jähmeys, määrämuotoisuus, ilmoitusvelvollisuudet voivat hidastaa tai jopa estää pikkurikosten tutkintaa. Nämä pikkujutut voivat olla kuitenkin suuria tavalliselle, rehelliselle kansalaiselle.”

”Voidaan siis sanoa, että tiedonhankintamenetelmän ja viranomaistoiminnan tehokkuuden sekä jatkuvuuden kannalta, olisi ollut suotavaa, että esitutkintaviranomaisille olisi myönnetty enemmän keinoja varjella menetelmiä, erityisesti silloin kun kertynyttä tietoa ei käytetä oikeudenkäynnissä todisteena. Nyt oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin, on ulotettu siihenkin tietoon, joka ei ole edes syyttäjän tiedossa.”

”Oikeusturvasta huolehtiminen on sinänsä tärkeää, mutta erityisesti salaisten keinojen osalta on unohdettu yhteiskunnan intressi keinojen suojaamisessa. Pakkokeinosta ilmoittamista on kiristetty huimasti, mikä vaarantaa keinojen käytön tulevaisuudessa. Siksi valtion turvallisuus käsitteenä, tulee mieltää laajempaan käsitteeseen - sekä sisäisenä että ulkoisena turvallisuus käsitteenä. Sisäinen turvallisuus taas pitää sisällään viranomaisten mahdollisuuden olla ilmoittamatta / lykätä salaisten keinojen käyttöä.”

”Yksilön oikeudet menevät liiaksi yhteiskunnan oikeuksien edelle - ja viranomaisten intressinä = lakisääteinen tehtävä on yhteiskuntarauhan turvaaminen käytössä olevilla menetelmillä. Tämä lakisääteinen tehtävä vaarantuu huomattavasti jos / kun yksilöoikeus ylittyy liiaksi suhteessa salaamisintressiin.”

”Epäillyn aseman korostaminen ei ole ollut pitkään aikaan missään suhteessa edellä mainittuihin intresseihin, eikä toisaalta suhteessa asianomistajan ja todistajan asemaan prosessissa.”

”Näiltä osin lakiuudistus on epäonnistunut pahasti ja epäillyn oikeudet saaneet korostuneen aseman.”

Seitsemäs esiin nostamamme teema, lakiuudistuksen vaikutus lisääntyneeseen asianosaisjulkisuuteen sekä ilmoitusvelvollisuuteen, liittyy osittain edelliseen teemaan. Teema on kuitenkin omana kokonaisuutenaan niin merkittävä, että sen käsittely erikseen on mielekästä vaikutusten hahmottamisen kannalta. Lakiuudistuksen mukanaan tuoma, lähes poikkeukseton ilmoitusvelvollisuus salaisten tiedonhankintakeinojen ja salaisten pakkokeinojen käytöstä jälkikäteen niiden kohteille sekä lisääntynyt asianosaisjulkisuus, nähtiin poikkeuksetta jollain tasolla negatiivisena asiana. Vastausten mukaan ilmoitusvelvollisuuden sekä lisääntyneen asianosaisjulkisuuden nähtiin heikentävän keinojen käytön edellytyksiä, mahdollisesti vähentävän niiden käyttöä

ja salassa pidettävien keinojen suojauksen nähtiin epäonnistuneen. Heikentyneen suojauksen nähtiin vaikeuttavan erityisesti järjestäytyneen rikollisuuden tutkintaa sekä aiheuttavan vakavimmillaan hengen ja terveyden vaaraa kolmansille osapuolille, kuten poliisin tietolähteille. Monet vastaajat arvelivat kanteluiden sekä pakkokeinoja ja muita poliisitoimia koskevien tiedonsaantipyyntöjen lisääntyvän merkittävästi. Tämän arveltiin myös lisäävään entisestään kasvavaa työmäärää. Poimimme vastauksista seuraavat esimerkit kuvaamaan vastaajien näkemyksiä asioista:

”Laajempi asianosaisjulkisuus ja ilmoitusvelvollisuus ovat ristiriidassa salaisten pakkokeinojen käytön tavoitteiden kanssa. Ajatus laajasta ilmoitusvelvollisuudesta on kaunis kerran hairah-tuvan kohdalla. Ammattirikollisuuden torjunnalle laajennukset tekevät vahinkoa.”

”Jossain määrin mielestäni koko hommassa on korostunut EIT ratkaisut, joissa rikoksesta epäil-tyjen oikeuksia ”rajoitettu” liikaa ja nyt siis pyritty korostamaan näitä. EIT on tehnyt myös vastakkaisia ratkaisuja, joissa katsotaan, että asianosaisjulkisuuden on syrjäyttänyt joku muu intressi, esimerkiksi taktisten ja salaisten keinojen suojaaminen tai hengen ja terveyden vaara.”

”Asianosaisjulkisuuden laajentuminen ja siihen liittyvä ilmoitusvelvollisuus voivat vaikeuttaa erityisesti vakavimman rikollisuuden torjuntaa (joka on meidän varsinainen kohderyhmä), jut-tujen selvittäminen on joskus poikkeuksellisen pitkäkestoista. Dokumentoinnin kautta paljas-tuu aina vastapuolelle sellaista tietoa, jota siellä voidaan hyödyntää heidän oman toiminnan kehittämiseksi.”

Kahdeksanneksi teemaksi nostamme näkemykset koskien poliisilakiin (872/2011) ja pakkokei-nolakiin (806/2011) uusina keinoina tuotuja *peiteltyä tiedonhankintaa, henkilön teknistä seu-rantaa* sekä *teknistä laitetarkkailua*. Uusia keinoja koskevat näkemykset jakaantuivat pääasi-assa kahdella tavalla. Keinot nähtiin useassa vastauksessa hyvinä ja tervetulleina, mutta toi-saalta niiden käytännön toteutusta koskien oli epävarmuutta. Osa vastaajista ei osannut arvi-oida etukäteen keinojen hyödyllisyyttä tai niiden tosiasiallista käytettävyyttä. Peitellyn tiedon-hankinnan sisältöön ja edellytyksiin kohdistui epäilyjä sekä sen edellytysten katsottiin olevan turhan korkealla ja lakiin kirjoitetun muodon olevan ristiriitainen sen hallituksen esityksessä olleen tarkoituksen kanssa. Poimimme seuraavat lainaukset esimerkeiksi vastaajien näkemyk-sistä:

”Tekninen laitetarkkailu, varmaan käyttökelpoinen, jos osaamista, välineistöä ja resursseja. Varmasti määrittelyvaikeuksia ja rajanvetoa suhteessa tietojen hankkimiseen telekuuntelun sijasta, televalvontaan, ehkä jopa laite-etsintään.”

”Peitelty tiedonhankinta säädelty liian korkeaksi, liian kauas siitä mihin tarkoitukseen se hallituksen esityksen mukaan oli tarkoitettu. Päätöksentekotasoa korkea, käyttäminen byrokraattinen (erilliset päätökset sisältöineen jne.). Käytännössä keino voi jäädä vajaalle käytölle.”

Yhdeksäs vastauksista esiin nostamamme teema on *lakiuudistuksen vaikutus yhteiskunnan turvallisuuteen*. Näkemykset lakiuudistuksen konkreettisista vaikutuksista vaihtelivat vastaajien kesken, mutta yhteistä suurimmalle osalle vastauksista oli negatiivisten vaikutusten korostuminen. Vaikutusten koettiin vaikuttavan eri alueisiin yhteiskunnan turvallisuutta. Osa vastaajista näki poliisin toimintaedellytysten heikentyvän ja rikosten selvittämisen vaikeutuvan sekä selvitettyjen rikosten määrän laskevan. Osa arvioi kansalaisten turvallisuuden tunteen ja oikeusturvan kärsivän ja pahimmassa tapauksessa lakiuudistuksen vaikutusten nähtiin uhkaavan esimerkiksi poliisin tietolähteiden henkeä sekä terveyttä. Edelleen nähtiin asianomistajien, eli rikosten uhrien sekä todistajien olevan epäsuhtainen rikoksesta epäiltyjen asemaan. Monissa vastauksissa todettiin lakiuudistuksen parantavan ainoastaan rikoksesta epäiltyjen asemaa, eikä parantavan millään tapaa yhteiskunnan turvallisuutta. Poimimme seuraavat lainaukset vastauksista lakiuudistuksen vaikutuksista yhteiskunnan turvallisuuteen:

”Jos esitutkintaviranomaisten toimintaedellytykset (keinojen käytettävyys, taktiikan paljastuminen, tehokkuuden vähentyminen ja käytettävät resurssit) vakavan rikollisuuden torjunnassa heikkenevät sääntelyn johdosta, vaikutus saattaa olla negatiivinen.”

”Juuri paljastavan toiminnan heikkeneminen parantaa vakavan rikollisuuden mahdollisuuksia hyödyntää yhteiskunnan heikkoja kohtia ja säännöksiä, joilla on pyritty suojaamaan tavallisten ihmisten perusoikeuksia.”

”Tulevan lain mukaan tietolähdetoiminnasta tulisi ilmoittaa kohteelle. Tämä tarkoittaa joskus hengen vaaraa tietolähteelle - ja tähän poliisi ei voi lähteä.”

”Yksityisen turva-alan markkinat kasvavat.”

Kymmenes, ja viimeinen, esiin nostamamme teema koskee *lainsäädäntöuudistuksen onnistumista*, toisin sanoen sen vahvuuksia ja heikkouksia. Osa vastaajista näki uudistuksen vahvuuksina lainsäädännön selkeytymisen sekä poliisilain ja pakkokeinolain keskinäisen harmonisoinnin ja uusien keinojen tuomisen lakiin. Useiden vastaajien mielestä eräistä keinoista päättämisen tuonnin pidättämiseen oikeutetun virkamiehen päätettäväksi, nähtiin myös vahvuutena. Muutamat vastaajat eivät osanneet vielä arvioida uudistuksen onnistumista, vaan kokivat ajan näyttävän sen. Uudistuksen heikkouksina nähtiin lisääntyvän sääntelyn, määrämuotoisuuden ja byrokratian mukanaan tuoman lisätyön negatiivinen vaikutus operatiiviseen työhön käy-

tettävään aikaan ja mahdollisuuksiin yhdistettynä heikentyviin resursseihin. Heikkouksina nähtiin myös joissain tapauksissa lakien tulkinnanvaraisuus, lisääntynyt asianosaisjulkisuus sekä ilmoitusvelvollisuus keinojen käytöstä. Epäiltyjen korostunut oikeusturva suhteessa asianomistajien ja uhrien asemaan koettiin myös uudistuksen heikkoudeksi. Erään vastauksen mukaan salainen tiedonhankinta sekä salaiset pakkokeinot olisi tullut saada samaan lakiin ja jyrkimmän näkemyksen mukaan olisi syytä harkita lakien uudistamista kokonaan salaisten pakkokeinojen osalta. Uudistuksen onnistumista kuvattiin seuraavin, poimimiemme lainausten esimerkein:

”Heikkoutena on lisääntyvä määrämuotoisuus. Pelkonani on suomalaisen oikeuskäytännön siirtyminen germaanisesta oikeusperinteestä angloamerikkalaiseen. Häviäjänä on rikoksen uhri.”

”Tää homma meni metsään kun pakkokeinoja ei saatu kasattua yhden lain alle, vaan pysytettiin edelleen aiempi jako, jossa loikitaan ainakin kahden lain välillä.”

”Tarpeellisia uudistuksia, jotka selkeyttävät toimintakenttää, mutta mukana tulee myös heikkouksia, joiden haitat kompensoivat muualta tulleen hyödyn. Kokonaisuutena lakiuudistus on suuri haaste, jonka seuraukset ovat arvioitavissa vasta ajan kuluessa.”

”Määrittelyltään uudet keinot vajaat ja tulkinnan varaisia, teorian ja käytännön yhteen sovittaminen epäselvää, vasta oikeuskäytäntö luo rajaa, eli tarkoittaa että tutkinnanjohtajat joutuvat vastaamaan selkänahallaan lain kehittymisestä.”

”Laaja kysymys pohdittavaksi, ehkä olisi ollut salaisten pakkokeinojen osalta aikalisän paikka ja palautettava paketti uuteen valmisteluun, mihin myös viranomaiset olisivat paneutuneet, siviilipuolen ihmisoikeusmyönteiset juristit olivat perehtyneet asiaan ja lopputulos on tämän näköinen.”

”Odotin selkeyttä, mutta tuloksena oli entistä sekavampi lainsäädäntö.”

8 Johtopäätökset

Lakiuudistus herätti poliisihallinnossa paljon odotuksia ja ajatuksia sen sisällöstä. Uudistusta valmisteltiin usean vuoden ajan. Vapaamuotoisissa keskusteluissa poliisin sisällä ja lomakehaastattelun tuloksista kuitenkin nousi esiin yleinen näkemys siitä, että poliisin toiminnallisia tarpeita ei ole riittävästi huomioitu lain valmistelutyössä. Useat vastaajat kokivat myös, ettei poliisi ole voinut osallistua riittävästi lain valmistelutyöhön. Asianomistajien, rikoksen uhrien sekä ulkopuolisten henkilöiden heikko oikeusturva ja oikeussuojakeinojen vähäisyys, verrattuna rikoksesta epäiltyihin henkilöihin nousi myös toistuvasti esiin. Lakiuudistuksen koettiin jättävän

laittoman oikeudenloukkauksen kokeneet tahot oman onnensa nojaan ja suojelevan rikoksesta epäiltyjä joissain tapauksissa kohtuuttoman paljon.

Lakiuudistuksen mukaan tuoma lisääntynyt sääntely havaittiin jo lain muutosten vertailussa. Muutosten vertailun perusteella voitiin todeta, että toimintaedellytykset tiettyjen rikosten paljastamisen, estämisen ja selvittämisen osalta kaventuvat. Havaintoja tukivat edelleen lomakehaastattelun tulokset. Lisäksi lakien koetaan olevan edelleen tulkinnaltaan epäselviä sekä ristiriitaisia. Lain käytännön linjausten puute aiheuttaa selvästi epätietoisuutta tutkinnanjohtajien keskuudessa. Pahimmassa tapauksessa tutkinnanjohtajat arvioivat pahimmillaan joutuvansa vastaamaan puuttuvista linjauksista sekä lain tulkinnanvaraisuudesta rikosoikeudellisesti.

Tutkinnanjohtajat kokivat yleisellä tasolla lakiuudistuksen takaavan edelleen mahdollisuuden salaisten tiedonhankintakeinojen sekä salaisten pakkokeinojen käyttöön vakavan ja järjestäytyneen rikollisuuden torjunnassa. Rangaistukseltaan pienempien rikosten torjuntaan lakiuudistuksen arveltiin vaikuttavan heikentävästi. Huolta herättivät myös entisestään pienenevät resurssit, lisääntyvä määrämuotoisuus ja byrokratia sekä salaisten keinojen käyttöä koskeva laajempi asianosaisjulkisuus sekä ilmoitusvelvollisuus keinojen käytöstä. Jälkimmäisinä mainittujen seikkojen nähdään heikentävän oleellisesti keinojen käyttöä sekä pahimmissa tapauksissa aiheuttavan hengen ja terveyden vaaraa esimerkiksi poliisin tietolähteille.

Lakiuudistuksen nähtiin osittain onnistuneen ja tuoneen selkeyttä eräiden salaisten tiedonhankintakeinojen sekä salaisten pakkokeinojen käytöstä päättämisen suhteen. Eräiden teknistä kuuntelua koskevien päätösten tuominen pidättämiseen oikeutettujen virkamiesten päätäntä-tasolle, koettiin olevan onnistunut ja toimintaedellytyksiä vahvista päätös. Lakeihin uutena keinona tuodun peitelty tiedonhankinnan koettiin epäonnistuneen ja viedyn edellytyksiltään liian korkealle. Lain esitöissä peitelty tiedonhankinta oli mielletty tarkkailutyypiksi keinoksi, jossa vuorovaikutetaan lyhytaikaisesti tiedonhankinnan kohteen kanssa. Laeissa peitelty tiedonhankinta oli kirjoitettu enemmän peitetoiminnan kaltaiseksi ja edellytyksiltään korkeaksi sekä erittäin määrämuotoiseksi keinoksi. Kokonaisuutena lakiuudistus nähtiin yleisiltä osin epäonnistuneeksi sekä keskeneräiseksi.

Opinnäytetyön alussa esitettyihin tutkimuskysymyksiin löydettiin tutkimusprosessin aikana hyvin vastauksia. Tutkielmassa saatiin lakien, niiden esitöiden sekä oikeuskirjallisuuden analysoinnin kautta vastaukset lakiuudistuksen konkreettisiin muutoksiin koskien poliisin suorittamaa tarkkailua ja teknistä tarkkailua. Tutkinnanjohtajien lomakehaastattelu tuki lisäksi muun aineiston analyysistä tehtyjä päätelmiä lain muutoksista. Kysymykseen lakiuudistuksen vaikutuksista poliisin toimintaedellytyksiin tarkkailussa ja teknisessä tarkkailussa löydettiin suuntaa antavia vastauksia kirjallisen aineiston analyysissä, tällä tarkoitamme päätelmiä siitä, että tiu-

kentuvat edellytykset ja lisääntyvä salaisten tiedonhankintakeinojen sekä salaisten pakkokeinojen sääntely kaventavat toimintaedellytyksiä vallitsevaan tilanteeseen verrattuna. Tutkinnanjohtajien lomakehaastattelussa esiin nousseet vastausten teemat tukivat hypoteesia toimintaedellytysten heikkenemisestä. Huomionarvoista on kuitenkin, että todelliset vaikutukset ovat lopullisesti arvioitavissa vasta lakiuudistuksen voimaantulon jälkeen. Lakiuudistuksen onnistumista ei voida täysin mitata kirjallisen aineiston analyysillä ja lakien vertailulla. Onnistumista voidaan kuitenkin jossain määrin arvioida objektiivisesti lain sisällön analyysillä. Mikäli lain osittain ristiriitaisia pykäläitä sekä epäselvää tulkintaa voidaan pitää onnistumisen mittarina, ei uudistuksen voida katsoa täysin onnistuneen. Tutkinnanjohtajien lomakehaastattelua voidaan pitää lakiuudistuksen onnistumista paremmin mittaavana, joskin osittain subjektiivisena indikaattorina, sillä haastattelut pitävät sisällään henkilökohtaisia näkemyksiä. Subjektiivinen arviointi on mielestämme perusteltua tässä tapauksessa, sillä arviot perustuvat asiantuntijoiden perusteltuihin näkemyksiin, eikä mielipiteisiin. Lomakehaastattelun perusteella lakiuudistuksen ei voida katsoa onnistuneen kovinkaan hyvin. Lakiuudistuksen onnistumista voidaan myös arvioida tulevaisuudessa lakien muutosesitysten määrän ja sisällön perusteella sekä arvioimalla siitä aiheutuneiden vaikutusten kautta.

9 Oman työn arviointi ja jatkotutkimusaiheet

Koimme opinnäytetyön tekemisen mielenkiintoiseksi sekä haastavaksi prosessiksi. Koimme työn olevan erittäin ajankohtainen sekä yhteiskunnallisesti tärkeä. Tutkitusta aihepiiristä ei ole tehty paljon tutkimusta ja Helsingin yliopiston oikeushistorian sekä roomalaisen oikeuden professori Jukka Kekkonen peräänkuulutti 22.11.2013 A-studio Streamissa poliisin toimintaa koskevan tutkimuksen yhteiskunnallista tarpeellisuutta. Viitaten Kekkonen lausumaan, voidaan katsoa, että opinnäytetyömme vastaa tähän tarpeeseen.

Teimme opinnäytetyömme melko nopealla aikataululla, sillä jouduimme kiirehtimään valmistamamme johtuen poliisi-, esitutkinta- ja pakkokeinolain kokonaisuudistuksen kanssa samaan aikaan voimaan tulevan poliisin koulutus uudistuksen vuoksi. Poliisin peruskoulutus muuttuu 1.1.2014 alkaen alemmaksi korkeakoulututkinoksi ja halusimme valmistua ennen mainittua ajankohtaa, jotta tutkintomme säilyttää kelpoisuutensa koulutus uudistuksen jälkeenkin. Nopea aikataulu ei mielestämme vaikuttanut työn sisältöön tai laatuun. Näkemyksemme mukaan olisimme voineet saada lomakehaastatteluun lisää vastauksia, mikäli meillä olisi ollut enemmän aikaa. Lomakehaastatteluissa nousi kuitenkin esiin selkeästi ja toistuvasti samat teemat, joten emme usko, että haastatteluiden sisältö tai vastausten teemat olisivat olleet oleellisesti erilaisia pidemmästä vastausajasta huolimatta. Opinnäytteen reliabiliteetin ja validiteetin osalta katsomme, että analyysin johdonmukaisuus sekä mittaus tulosten toistettavuus toteutuivat. Lisäksi aineiston analyysimittarit olivat päteviä, ne mittasivat sitä, mitä niiden oli tarkoitus mi-

tata. Tutkimusta voidaan pitää uskottavana ja luotettavana, sillä käytetty aineisto on alkuperäislähteitä ja lähtökohtaisesti luotettavaa lainsäädäntöä, sen valmistelutöitä, oikeuskirjallisuutta sekä hyväksytyä tutkimuksia. Lisäksi lähdeaineisto käsitteli aiheita, joihin tutkimuksella haettiin vastauksia. Lomakehaastattelussa saatiin tutkimuksen kannalta tyydyttävä vastausprosentti ja haastatellut henkilöt ovat alan asiantuntijoita, haastatteluissa nousivat esiin myös toistuvasti samat keskeiset teemat. Tutkimus tehtiin objektiivisesti, tuomatta tutkimukseen omia näkemyksiä.

Opinnäytetyömme mahdollistaa jatkotutkimuksen lakiuudistuksen vaikutuksista tulevaisuudessa, kun lakiuudistuksen konkreettiset vaikutukset, lakeihin mahdollisesti tehdyt muutokset tulevat ilmi sekä keinoja koskevat vakiintuneet käytännöt ovat saaneet muotonsa. Aiomme jatkaa opintojamme Laurea-ammattikorkeakoulun turvallisuusosaamisen ylemmässä ammattikorkeakouluohjelmassa ja tavoitteenamme on tehdä koulutusohjelman opinnäytetyömme jatkotutkimuksena samasta aiheesta.

Lähteet

A-studio. 2013. A-Studio: Stream, jakso 31/62, 22.11.2013. Viitattu 25.11.2013.
<http://areena.yle.fi/tv/2060235>

Anttila, P. 1998. Tutkimisen taito ja tiedon hankinta. Viitattu 15.11.2013.
http://www.metodix.com/fi/sisallys/01_menetelmat/01_tutkimusprosessi/02_tutkimisen_taito_ja_tiedon_hankinta/09_tutkimusmenetelmat/40_dokumenttianalyysi

Anttila, S. 2011. Poliisin suorittama tarkkailu ja tarkkailutiedon käyttö rikosprosessissa, Pro gradu - tutkielma. Itä-Suomen yliopisto, Oikeustieteen laitos. Joensuu: Itä-Suomen yliopisto.

Esitutkintalaki (805/2011).

Hallituksen esitys Eduskunnalle esitutkinta- ja pakkokeinolainsäädännön uudistamiseksi (222/2010).

Hallituksen esitys Eduskunnalle poliisilaksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi (224/2010).

Hallituksen esitys Eduskunnalle telekuuntelua ja -valvontaa sekä teknistä tarkkailua koskevaksi lainsäädännöksi (22/1994).

Helminen K., Fredman M., Kanerva J., Tolvanen M., & Viitanen M. 2012. Esitutkinta ja pakkokeinot. Helsinki: Talentum.

Kansalaisyhteisöjä ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus, 8/1976. Viitattu 11.11.2013. http://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1976/19760008/19760008_2

Korkeimman oikeuden ennakkopäätös 2012:45.

Laki pakkokeinolain muuttamisesta (511/2009).

Laki pakkokeinolain muuttamisesta (646/2003).

Laki poliisilain muuttamisesta (525/2005).

Laki poliisin hallinnosta (497/2009).

Lakialoite (85/2000) vastauspyyntö, Laki pakkokeinolain muuttamisesta.

Niemi J & de Godzinsky V. 2009. Telepakkokeinojen oikeussuojajärjestelmä, Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 243. Helsinki: Hakapaino.

Pakkokeinolaki (450/1987).

Pakkokeinolaki (646/2003).

Pakkokeinolaki (806/2011).

Perustuslaki (731/1999).

Poliisilaki (493/1995).

Poliisilaki (525/2005).

Poliisilaki (872/2011).

Poliisilehti. 2005. Poliisin laillisuusvalvontaa terävöitetty, 2005/3. Viitattu 9.11.2013.
<http://www.poliisi.fi/poliisi/poliisilehti/periodic.nsf/vwarchived-list/82916797251FD990C2257013002F2C47>

Rikoslaki (626/1996)

Rikoslaki (531/2000).

Saaranen-Kauppinen A. & Puusniekka A. 2006. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Viitattu 15.11.2015.
<http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/>

Saukkonen P. 2013. Tutkielmanteon tukisivut, Teoreettinen viitekehys. Viitattu 27.11.2013.
www.mv.helsinki.fi/home/psaukkon/tutkielma/Teoreettinen_viitekehys.html

Sisäasianministeriö. 2012. Uudistuva poliisi 2014. Viitattu 15.11.2013. http://www.kopijyva.fi/ejulkaisut/sisaasianministerio/uudistuva_poliisi/

Sisäasianministeriö. 2013. Poliisin hallintorakennemuutos - PORA III. Viitattu 15.11.2013.
http://www.intermin.fi/fi/kehittamishankkeet/poliisin_hallinnon_uudistaminen

Ulkoasianministeriön ilmoitus Euroopan ihmisoikeussopimuksesta (63/1999).

Uusitalo H., 1998. Tiede, tutkimus ja tutkielma. Johdatus tutkielman maailmaan. 5 painos. Juva: WSOY.

Verne liikenteen tutkimuskeskus. 2013. Tutkimusmenetelmät. Viitattu 15.11.2013.
<http://www.tut.fi/verne/tutkimusmenetelmat/kysely-ja-haastattelumenetelmat/>

Virolainen J. & Pölonen P. 2003. Rikosprosessin perusteet. Jyväskylä: Gummerus.

Julkaisemattomat lähteet

Poliisin tutkinnanjohtajien lomakehaastattelut. 2013.

Liitteet

Liite 1 - Perustuslain (731/1999) perusoikeuksista	60
Liite 2 - Oikeussuojakeinot poliisilaissa.....	63
Liite 3 - Pakkokeinolain oikeussuojakeinot	65
Liite 4 - Tekninen tarkkailu poliisilain (525/2005) mukaan	66
Liite 5 - Tekninen tarkkailu poliisilain (872/2011) mukaan	68
Liite 6 - Teknisen tarkkailun edellytykset pakkokeinolain (646/2003) mukaan.....	76
Liite 7 - Teknisestä tarkkailusta pakkokeinolain (806/2011) mukaan	79
Liite 8 - Lomakehaastattelun kysymykset	85
Liite 9 - Salainen tiedonhankinta rikoksen paljastamiseksi	86

Liite 1 - Perustuslain (731/1999) perusoikeuksista

Suomen perustuslaki 11.6.1999/731

Perusoikeudet 2 luku

6 §

Yhdenvertaisuus

Ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä.

Ketään ei saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan sukupuolen, iän, alkuperän, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella.

Lapsia on kohdeltava tasa-arvoisesti yksilöinä, ja heidän tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti.

Sukupuolten tasa-arvoa edistetään yhteiskunnallisessa toiminnassa sekä työelämässä, erityisesti palkkauksesta ja muista palvelussuhteen ehdoista määrättäessä, sen mukaan kuin lailla tarkemmin säädetään.

7 §

Oikeus elämään sekä henkilökohtaiseen vapauteen ja koskemattomuuteen

Jokaisella on oikeus elämään sekä henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen ja turvallisuuteen.

Ketään ei saa tuomita kuolemaan, kiduttaa eikä muutoinkaan kohdella ihmisarvoa loukkaavasti.

Henkilökohtaiseen koskemattomuuteen ei saa puuttua eikä vapautta riistää mielivaltaisesti eikä ilman laissa säädettyä perustetta. Rangaistuksen, joka sisältää vapaudenmenetyksen, määrää tuomioistuimien. Muun vapaudenmenetyksen laillisuus voidaan saattaa tuomioistuimen tutkittavaksi. Vapautensa menettäneen oikeudet turvataan lailla.

8 §

Rikosoikeudellinen laillisuusperiaate

Ketään ei saa pitää syyllisenä rikokseen eikä tuomita rangaistukseen sellaisen teon perusteella, jota ei tekohetkellä ole laissa säädetty rangaistavaksi. Rikoksesta ei saa tuomita ankarampaa rangaistusta kuin tekohetkellä on laissa säädetty.

10 §

Yksityiselämän suoja

Jokaisen yksityiselämä, kunnia ja kotirauha on turvattu. Henkilötietojen suojasta säädetään tarkemmin lailla.

Kirjeen, puhelun ja muun luottamuksellisen viestin salaisuus on loukkaamaton.

Lailla voidaan säätää perusoikeuksien turvaamiseksi tai rikosten selvittämiseksi välttämättömistä kotirauhan piiriin ulottuvista toimenpiteistä. Lailla voidaan säätää lisäksi välttämättömistä rajoituksista viestin salaisuuteen yksilön tai yhteiskunnan turvallisuutta taikka kotirauhaa vaarantavien rikosten tutkinnassa, oikeudenkäynnissä ja turvallisuustarkastuksessa sekä vapaudenmenetyksen aikana.

12 §

Sananvapaus ja julkisuus

Jokaisella on sananvapaus. Sananvapauteen sisältyy oikeus ilmaista, julkistaa ja vastaanottaa tietoja, mielipiteitä ja muita viestejä kenenkään ennakolta estämättä. Tarkempia säännöksiä sananvapauden käyttämisestä annetaan lailla. Lailla voidaan säätää kuvaohjelmia koskevia lasten suojelemiseksi välttämättömiä rajoituksia.

Viranomaisen hallussa olevat asiakirjat ja muut tallenteet ovat julkisia, jollei niiden julkisuutta ole välttämättömien syiden vuoksi lailla erikseen rajoitettu. Jokaisella on oikeus saada tieto julkisesta asiakirjasta ja tallenteesta.

21 §

Oikeusturva

Jokaisella on oikeus saada asiansa käsitellyksi asianmukaisesti ja ilman aiheuttamattomia viivytystä lain mukaan toimivaltaisessa tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa sekä oikeus saada oikeuksiaan ja velvollisuuksiaan koskeva päätös tuomioistuimen tai muun riippumattoman lainkäyttöelimen käsiteltäväksi.

Käsittelyn julkisuus sekä oikeus tulla kuulluksi, saada perusteltu päätös ja haakea muutosta samoin kuin muut oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ja hyvän hallinnon takeet turvataan lailla.

22 §

Perusoikeuksien turvaaminen

Julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen.

Liite 2 - Oikeussuojakeinot poliisilaissa

”Poliisilaki (525/2005)

3 luku 33 §

Tarkkailusta, teknisestä tarkkailusta, televalvonnasta ja telekuuntelusta ilmoittaminen

Edellä 31 §:n 1 momentissa tarkoitettua teknisestä tarkkailusta tai mainitun pykälän 2 momentissa tarkoitettua tekniseen tarkkailuun käytettävän laitteen sijoittamisesta päättäneen poliisimiehen taikka 32 b §:n nojalla telekuuntelusta, televalvonnasta tai teknisestä tarkkailusta päättäneen tai tuomioistuimelle vaatimuksen tehneen poliisimiehen taikka 32 c §:n nojalla televalvonnasta tai teknisestä tarkkailusta päättäneen poliisimiehen on teknisen tarkkailun, televalvonnan tai telekuuntelun päätyttyä ilmoitettava toimenpiteestä sen kohteena olleelle henkilölle, jolle ilmoittaminen vaaranna tiedonhankinnan tarkoitusta tai rikoksen esitutkintaa.

Tarkkailusta tai 31 §:n 4 momentissa tarkoitettua teknisestä tarkkailusta taikka näiden toimenpiteiden perusteista ei tarvitse tehdä ilmoitusta.

Edellä 31 §:ssä tarkoitettua teknisestä kuuntelusta sekä 32 b §:ssä tarkoitettua telekuuntelusta, televalvonnasta, tiedon hankkimisesta matkaviestimien sijainnista ja teknisestä tarkkailusta sekä 32 c §:ssä tarkoitettua televalvonnasta, tiedon hankkimisesta matkaviestimien sijainnista ja teknisestä tarkkailusta on toimenpiteen suorittaneen poliisimiehen laadittava viipymättä pöytäkirja, josta säädetään tarkemmin sisäasiainministeriön asetuksella. Pöytäkirja on toimitettava sisäasiainministeriöön, joka antaa vuosittain eduskunnan oikeusasiamiehelle kertomuksen tässä momentissa tarkoitettun teknisen kuuntelun, televalvonnan ja telekuuntelun käytöstä. Samalla on myös annettava selvitys teknisen tarkkailun käytöstä rangaistuslaitoksessa.”

”Poliisilaki (782/2011)

5 luku 58 §

Telekuuntelusta, tietojen hankkimisesta telekuuntelun sijasta, televalvonnasta, suunnitelmallisesta tarkkailusta, peitelystä tiedonhankinnasta, teknisestä tarkkailusta ja valvotusta läpilaskusta on viipymättä ilmoitettava tiedonhankinnan kohteelle kirjallisesti sen jälkeen, kun tiedonhankinnan tarkoitus on saavutettu. Salaisen tiedonhankintakeinon käytöstä on kuitenkin ilmoitettava tiedonhankinnan kohteelle viimeistään vuoden kuluttua sen käytön lopettamisesta. Kohteelle ilmoittamisesta on samalla annettava kirjallisesti tieto luvan myöntäneelle tuomioistuimelle.

Tuomioistuin voi pidättämiseen oikeutetun poliisimiehen vaatimuksesta päättää, että 1 momentissa tarkoitettua ilmoitusta tiedonhankinnan kohteelle saadaan lykätä enintään kaksi vuotta kerrallaan, jos se on perusteltua käynnissä olevan tiedonhankinnan turvaamiseksi, valtion turvallisuuden varmistamiseksi taikka hengen tai terveyden suojaamiseksi. Ilmoitus saadaan tuomioistuimen päätöksellä jättää kokonaan tekemättä, jos se on välttämätöntä valtion turvallisuuden varmistamiseksi taikka hengen tai terveyden suojaamiseksi.

Suunnitelmallisesta tarkkailusta, peitelystä tiedonhankinnasta, peitetoiminnasta, valeostosta ja tietolähteen ohjatusta käytöstä ei ole velvollisuutta ilmoittaa tiedonhankinnan kohteelle, jos asiassa ei ole aloitettu esitutkintaa. Jos esitutkinta aloitetaan, noudatetaan soveltuvin osin, mitä pakkokeinolain 10 luvun 60 §:ssä säädetään.

Kun harkitaan ilmoituksen lykkäämistä tai tekemättä jättämistä 2 ja 3 momentissa tarkoitetuissa tapauksissa, arvioinnissa on myös otettava huomioon asianosaisten oikeus asianmukaisesti valvoa oikeuttaan.

Ilmoitusta koskevan asian käsittelyssä tuomioistuimessa noudatetaan soveltuvin osin, mitä 45 §:ssä säädetään. Valeostosta ja tietolähteen ohjatusta käytöstä ilmoittamista koskevat asiat käsitellään Helsingin käräjäoikeudessa noudattaen soveltuvin osin mainitun pykälän 6 momenttia.”

Liite 3 - Pakkokeinolain oikeussuojakeinot

”Pakkokeinolaki (806/2011)

10 luku 60§:

” Epäiltyyn kohdistetusta telekuuntelusta, tietojen hankkimisesta telekuuntelun sijasta, televalvonnasta, suunnitelmallisesta tarkkailusta, peitelystä tiedonhankinnasta, teknisestä tarkkailusta ja valvotusta läpilaskusta on viipymättä ilmoitettava hänelle kirjallisesti sen jälkeen, kun asia on saatettu syyttäjän harkittavaksi, taikka esitutkinta on muuten päätetty tai se on keskeytetty. Pakkokeinosta on kuitenkin ilmoitettava epäillylle viimeistään vuoden kuluttua sen käytön lopettamisesta. Epäillylle ilmoittamisesta on samalla annettava kirjallisesti tieto luvan myöntäneelle tuomioistuimelle.

Epäiltyyn kohdistetusta peitetöinnasta, valeostosta ja tietolähteen ohjatusta käytöstä on ilmoitettava hänelle ilman aiheetonta viivytystä kirjallisesti sen jälkeen, kun asia on saatettu syyttäjän harkittavaksi. Epäillylle ilmoittamisesta on samalla annettava kirjallisesti tieto 32 §:ssä tarkoitetulle tuomioistuimelle. Tuomioistuin voi pidättämiseen oikeutetun virkamiehen vaatimuksesta päättää, että 1 ja 2 momentissa tarkoitettua ilmoitusta epäillylle saadaan lykätä enintään kaksi vuotta kerrallaan, jos se on perusteltua käynnissä olevan tai tulevan tiedonhankinnan turvaamiseksi, valtion turvallisuuden varmistamiseksi taikka hengen tai terveyden suojaamiseksi. Ilmoitus saadaan tuomioistuimen päätöksellä jättää kokonaan tekemättä, jos se on välttämätöntä valtion turvallisuuden varmistamiseksi taikka hengen tai terveyden suojaamiseksi.

Kun harkitaan ilmoituksen lykkäämistä tai tekemättä jättämistä 3 momentissa tarkoitetuissa tapauksissa, arvioinnissa on myös otettava huomioon asianosaisen oikeus puolustautua asianmukaisesti tai muuten asianmukaisesti valvoa oikeuttaan oikeudenkäynnissä.

Ilmoitusta koskevan asian käsittelyssä tuomioistuimessa noudatetaan soveltuvin osin 43 §:n säännöksiä. Valeostosta ja tietolähteen ohjatusta käytöstä ilmoittamista koskevat asiat käsitellään Helsingin käräjäoikeudessa noudattaen soveltuvin osin mainitun pykälän 6 momenttia.”

Liite 4 - Tekninen tarkkailu poliisilain (525/2005) mukaan

”3 luku 28 §:

Tässä laissa tarkoitetaan:

teknisellä tarkkailulla jatkuvaa tai toistuvaa tiettyyn henkilöön kohdistuvaa teknisellä laitteella tapahtuvaa kuuntelua ja äänen tallentamista (tekninen kuuntelu), katselua ja kuvaamista (tekninen katselu) sekä kulkuneuvon tai tavaran liikkumisen seuranta (tekninen seuranta).”

”3 luku 31 §:

Poliisimiehellä on oikeus kohdistaa vakituiseen asumiseen käytetyn huoneen tai tilan ulkopuolella olevaan henkilöön taikka kulkuneuvon tai tavaraan teknistä tarkkailua, jos sen avulla voidaan perustellusti olettaa saatavan rikoksen torjumiseksi tarvittavia tietoja. Samoin edellytyksin teknistä tarkkailua saa lisäksi kohdistaa henkilöön, joka suorittaa rangaistusta rangaistuslaitoksessa taikka on pakkolaitokseen eristetty tai tutkintavanki, hänen ollessaan sellisissä tai vankien käytössä olevissa laitoksen muissa tiloissa.

Tekniseen tarkkailuun käytettävä laite voidaan sijoittaa tiloihin, joissa tekninen tarkkailu on 1 momentin mukaan sallittu, jos tekninen tarkkailu sitä edellyttää. Poliisimiehellä on päällystöön kuuluvan poliisimiehen määräyksestä oikeus laitteen asentamiseksi ja poistamiseksi päästä kyseisiin tiloihin. Jos laite kuluttaa kulkuneuvon tai muun sijoituspaikan energiaa, vähäistä suuremmasta kulutuksesta on suoritettava korvaus.

Teknisen kuuntelun edellytyksenä on lisäksi, että henkilön käyttäytymisestä tai muutoin voidaan perustellusti olettaa hänen syyllistyvän rikokseen, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta, huumausainerikokseen tai rikoslain 34 a luvun 2 §:ssä tarkoitettuun terroristisessa tarkoituksessa tehtävän rikoksen valmisteluun. Teknisen katselun ja teknisen seurannan edellytyksenä on vastaavasti, että henkilön käyttäytymisestä tai muutoin voidaan perustellusti olettaa hänen syyllistyvän rikokseen, josta säädetty ankarin rangaistus on enemmän kuin kuusi kuukautta vankeutta, tai myötävaikuttavan tällaisen rikoksen tekemiseen. Jos tekninen katselu kohdistuu 1 momentissa tarkoitettuun vankeinhoitolaitoksen huostassa olevaan henkilöön, edelly-

tetään kuitenkin, että henkilön käyttäytymisestä tai muutoin voidaan perustellusti olettaa hänen syylistyvän rikokseen, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta, huumausainerikokseen tai rikoslain 34 a luvun 2 §:ssä tarkoitettuun terroristisessa tarkoituksessa tehtävän rikoksen valmisteluun.”

Liite 5 - Tekninen tarkkailu poliisilain (872/2011) mukaan

”5 luku 1 §

Soveltamisala ja määritelmät

Tässä luvussa säädetään telekuuntelun, tietojen hankkimisen telekuuntelun sijasta, televalvonnan, tukiasematietojen hankkimisen, suunnitelmallisen tarkkailun, peitellyn tiedonhankinnan, teknisen tarkkailun (tekninen kuuntelu, tekninen katselu, tekninen seuranta ja tekninen laitetarkkailu), teleosoitteen tai telepäätelaitteen yksilöintitietojen hankkimisen, peitetoiminnan, valeoston, tietolähdetoiminnan ja valvotun läpilaskun käyttämisestä rikoksen estämiseen, paljastamiseen tai vaaran torjumiseen. Näitä tiedonhankintakeinoja voidaan käyttää salassa niiden kohteilta.

Rikoksen estämisellä tarkoitetaan toimenpiteitä, joiden tavoitteena on estää rikos, sen yritys tai valmistelu, kun henkilön toiminnasta tehtyjen havaintojen tai siitä muuten saatujen tietojen vuoksi voidaan perustellusti olettaa hänen syyllistyvän rikokseen, taikka keskeyttää jo aloitetun rikoksen tekeminen tai rajoittaa siitä välittömästi aiheutuvaa vahinkoa tai vaaraa.

Rikoksen paljastamisella tarkoitetaan toimenpiteitä, joiden tavoitteena on selvittää, onko esitutkinnan aloittamiselle esitutkintalain 3 luvun 3 §:n 1 momentissa tarkoitettua perustetta, kun henkilön toiminnasta tehtyjen havaintojen tai siitä muuten saatujen tietojen vuoksi voidaan olettaa, että rikos on tehty. Mitä tässä luvussa säädetään poliisin tai poliisimiehen oikeudesta käyttää salaisia tiedonhankintakeinoja, koskee telekuuntelua, tietojen hankkimista telekuuntelun sijasta, peitetoimintaa, valeostoa ja tietolähteen ohjattua käyttöä lukuun ottamatta lisäksi rajavartio-, tull- ja sotilasviranomaisia sen mukaan kuin siitä laissa erikseen säädetään.

Salaisten pakkokeinojen käytöstä rikosten esitutkinnassa säädetään pakkokeinolain 10 luvussa”

”5 luku 2§

Salaisten tiedonhankintakeinojen käytön edellytykset

Salaisen tiedonhankintakeinon käytön yleisenä edellytyksenä on, että sillä voidaan olettaa saatavan rikoksen estämiseksi tai paljastamiseksi taikka vaaran torjumiseksi tarvittavia tietoja.

*Sen lisäksi, mitä salaisten tiedonhankintakeinojen käytön erityisistä edellytyksistä jäljempänä säädetään, telekuuntelua, tietojen hankkimista telekuuntelun sijasta, suunnitelmallista tarkkailua, teknistä kuuntelua, teknistä katse-
lua, henkilön teknistä seuranta, teknistä laitetarkkailua, peitetoimintaa, valeostoa, tietolähteen ohjattua käyttöä ja valvottua läpilaskua saadaan käyttää vain, jos niillä voidaan olettaa olevan erittäin tärkeä merkitys rikoksen estämiselle tai paljastamiselle. Peitetoiminnan ja valeoston käyttäminen edellyttää lisäksi, että se on välttämätöntä rikoksen estämiseksi tai paljastamiseksi.*

Salaisen tiedonhankintakeinon käyttö on lopetettava ennen päätöksessä mainitun määräajan päättymistä, jos käytön tarkoitus on saavutettu tai sen edellytyksiä ei enää ole.”

17 §

Tekninen kuuntelu ja sen edellytykset

Teknisellä kuuntelulla tarkoitetaan rikoslain 24 luvun 5 §:n estämättä tapahtuvaa tietyn henkilön sellaisen keskustelun tai viestin, joka ei ole ulkopuolisten tietoon tarkoitettu ja johon keskusteluun kuuntelija ei osallistu, kuuntelua, tallentamista ja muuta käsittelyä teknisellä laitteella, menetelmällä tai ohjelmistolla keskustelun tai viestin sisällön tai sen osapuolten taikka 4 momentissa tarkoitettun henkilön toiminnan selvittämiseksi.

Teknistä kuuntelua ei saa kohdistaa vakituiseen asumiseen käytettävään tilaan.

Poliisilla on oikeus rikoksen estämiseksi vakituiseen asumiseen käytettävän tilan ulkopuolella olevan henkilön tekniseen kuunteluun. Poliisille voidaan antaa lupa myös viranomaisten tiloissa olevan rikoksen johdosta vapautensa menet-

täneen henkilön tekniseen kuunteluun. Kuuntelu voidaan toteuttaa kohdistamalla se tilaan tai muuhun paikkaan, jossa tiedonhankinnan kohteena olevan henkilön voidaan olettaa todennäköisesti oleskelevan tai käyvän.

Teknisen kuuntelun edellytyksenä on lisäksi, että henkilön lausumien, uhkausten tai käyttäytymisen perusteella taikka muutoin voidaan perustellusti olettaa hänen syyllistyvän:

- 1) rikokseen, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta;*
- 2) huumausainerikokseen;*
- 3) terroristisessa tarkoituksessa tehtävän rikoksen valmisteluun; tai*
- 4) törkeään tulliselvitysrikokseen.*

Poliisilla on aina 2 momentin estämättä oikeus tekniseen kuunteluun, jos se on välttämätöntä poliisitoimenpiteen turvalliseksi suorittamiseksi ja toimenpiteen suorittajan, kiinni otettavan tai suojattavan henkilön henkeä tai terveyttä uhkaavan välittömän vaaran torjumiseksi.”

”18 §

Teknisestä kuuntelusta päättäminen

Tuomioistuin päättää rikoksen johdosta vapautensa menettäneen henkilön teknisestä kuuntelusta pidättämiseen oikeutetun poliisimiehen vaatimuksesta.

Pidättämiseen oikeutettu poliisimies päättää 17 §:n 5 momentissa tarkoitetusta ja muusta kuin 1 momentissa tarkoitetusta teknisestä kuuntelusta.

Lupa voidaan antaa ja päätös tehdä enintään kuukaudeksi kerrallaan.

Teknistä kuuntelua koskevassa vaatimuksessa ja päätöksessä on mainittava:

- 1) toimenpiteen perusteena oleva rikos ja sen tekoaika;*
- 2) henkilö, jonka voidaan perustellusti olettaa syyllistyvän 1 kohdassa tarkoitettuun rikokseen;*
- 3) tosiseikat, joihin henkilöön kohdistuva epäily ja teknisen kuuntelun edellytykset perustuvat;*
- 4) luvan voimassaoloaika kellonajan tarkkuudella;*

- 5) tila tai muu paikka, johon kuuntelu kohdistuu;
- 6) teknisen kuuntelun suorittamista johtava ja valvova pidättämiseen oikeutettu poliisimies;
- 7) mahdolliset teknisen kuuntelun rajoitukset ja ehdot.”

19 §

Tekninen katselu ja sen edellytykset

Teknisellä katselulla tarkoitetaan rikoslain 24 luvun 6 §:n estämättä tapahtuvaa tietyn henkilön taikka tilan tai muun paikan tarkkailua tai tallentamista kameralla tai muulla sellaisella paikkaan sijoitetulla teknisellä laitteella, menetelmällä tai ohjelmistolla.

Teknistä katselua ei saa kohdistaa vakituiseen asumiseen käytettävään tilaan.

Poliisilla on oikeus rikoksen estämiseksi vakituiseen asumiseen käytettävän tilan ulkopuolella olevan henkilön tekniseen katseluun. Poliisille voidaan antaa lupa myös viranomaisen tiloissa olevan rikoksen johdosta vapautensa menettäneen henkilön tekniseen katseluun. Katselu voidaan toteuttaa kohdistamalla se tilaan tai muuhun paikkaan, jossa tiedonhankinnan kohteena olevan henkilön voidaan olettaa todennäköisesti oleskelevan tai käyvän.

Rikoslain 24 luvun 11 §:ssä tarkoitetun kotirauhan suojaaman tilan tai muun paikan ja rikoksen johdosta vapautensa menettäneen henkilön teknisen katselun edellytyksenä on, että henkilön lausumien, uhkausten tai käyttäytymisen perusteella taikka muutoin voidaan perustellusti olettaa hänen syyllistyvän 17 §:n 4 momentissa tarkoitettuun rikokseen. Muun teknisen katselun edellytyksenä on, että henkilön voidaan perustellusti olettaa syyllistyvän rikokseen, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään vuosi vankeutta.

Poliisilla on aina 2 momentin estämättä oikeus tekniseen katseluun, jos se on välttämätöntä poliisitoimenpiteen turvalliseksi suorittamiseksi ja toimenpiteen suorittajan, kiinni otettavan tai suojattavan henkilön henkeä tai terveyttä uhkaavan välittömän vaaran torjumiseksi.”

”20 §

Teknisestä katselusta päättäminen

Tuomioistuimien päättää teknisestä katselusta pidättämiseen oikeutetun poliisimiehen vaatimuksesta, kun katselu kohdistuu rikoslain 24 luvun 11 §:ssä tarkoitettuun kotirauhan suojaamaan tilaan tai muuhun paikkaan taikka rikoksen johdosta vapautensa menettäneeseen henkilöön.

Pidättämiseen oikeutettu poliisimies päättää 19 §:n 5 momentissa tarkoitetusta ja muusta kuin 1 momentissa tarkoitetusta teknisestä katselusta.

Lupa voidaan antaa ja päätös tehdä enintään kuukaudeksi kerrallaan.

Teknistä katselua koskevassa vaatimuksessa ja päätöksessä on mainittava:

- 1) toimenpiteen perusteena oleva rikos ja sen tekoaika;*
- 2) henkilö, jonka voidaan perustellusti olettaa syyllistyvän 1 kohdassa tarkoitettuun rikokseen;*
- 3) tosiseikat, joihin henkilöön kohdistuva epäily ja teknisen katselun edellytykset perustuvat;*
- 4) luvan voimassaoloaika kellonajan tarkkuudella;*
- 5) tila tai muu paikka, johon katselu kohdistuu;*
- 6) teknisen katselun suorittamista johtava ja valvova pidättämiseen oikeutettu poliisimies;*
- 7) mahdolliset teknisen katselun rajoitukset ja ehdot.”*

”21 §

Tekninen seuranta ja sen edellytykset

Teknisellä seurannalla tarkoitetaan esineen, aineen tai omaisuuden liikkumisen seurantaan siihen erikseen sijoitettavalla tai siinä jo olevalla radiolähettimellä tai muulla sellaisella teknisellä laitteella taikka menetelmällä tai ohjelmistolla.

Poliisi saa rikoksen estämiseksi kohdistaa rikoksen kohteena olevaan tai sellaisen henkilön oletettavasti hallussa olevaan tai käyttämään esineeseen, aineeseen tai omaisuuteen teknistä seuranta, jonka lausumien, uhkausten tai käyttäytymisen perusteella taikka muutoin voidaan perustellusti olettaa hänen syyllistyvän rikokseen, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään vuosi vankeutta.

Jos teknisen seurannan tarkoituksena on seurata henkilön liikkumista sijoittamalla seurantalaite hänen yllään oleviin vaatteisiin tai mukanaan olevaan esineeseen (henkilön tekninen seuranta), saadaan toimenpide suorittaa vain, jos hänen voidaan perustellusti olettaa syyllistyvän 17 §:n 4 momentissa tarkoitettuun rikokseen.

Poliisilla on lisäksi oikeus tekniseen seurantaan, jos se on välttämätöntä poliisitoimenpiteen turvalliseksi suorittamiseksi ja toimenpiteen suorittajan, kiinni otettavan tai suojattavan henkilön henkeä tai terveyttä uhkaavan välittömän vaaran torjumiseksi.”

”22 §

Teknisestä seurannasta päättäminen

Tuomioistuin päättää henkilön teknisestä seurannasta pidättämiseen oikeutetun poliisimiehen vaatimuksesta. Jos asia ei siedä viivytystä, pidättämiseen oikeutettu poliisimies saa päättää seurannasta siihen asti, kunnes tuomioistuin on ratkaissut luvan myöntämistä koskevan vaatimuksen. Asia on saatettava tuomioistuimen ratkaistavaksi heti, kun se on mahdollista, kuitenkin viimeistään 24 tunnin kuluttua keinon käytön aloittamisesta.

Pidättämiseen oikeutettu poliisimies päättää 21 §:n 4 momentissa tarkoitettusta ja muusta kuin 1 momentissa tarkoitettusta teknisestä seurannasta.

Lupa voidaan antaa tai päätös tehdä enintään kuudeksi kuukaudeksi kerrallaan.

Teknistä seuranta koskevassa vaatimuksessa ja päätöksessä on mainittava:

- 1) toimenpiteen perusteena oleva rikos ja sen teko aika;*
- 2) henkilö, jonka voidaan perustellusti olettaa syyllistyvän 1 kohdassa tarkoitettuun rikokseen;*

- 3) tosiseikat, joihin henkilöön kohdistuva epäily ja teknisen seurannan edellytykset perustuvat;
- 4) luvan voimassaoloaika kellonajan tarkkuudella;
- 5) toimenpiteen kohteena oleva esine, aine tai omaisuus;
- 6) teknisen seurannan suorittamista johtava ja valvova pidättämiseen oikeutettu poliisimies;
- 7) mahdolliset teknisen seurannan rajoitukset ja ehdot.

”23 §

Tekninen laitetarkkailu ja sen edellytykset

Teknisellä laitetarkkailulla tarkoitetaan tietokoneen tai muun vastaavan teknisen laitteen taikka sen ohjelmiston toiminnan, sisältämien tietojen tai yksilöintitietojen muuta kuin yksinomaan aistinvaraista tarkkailua, tallentamista tai muuta käsittelyä rikoksen estämiseksi merkityksellisen seikan tutkimiseksi.

Teknisellä laitetarkkailulla ei saa hankkia tietoa viestin sisällöstä eikä 8 §:ssä tarkoitetuista tunnistamistiedoista.

Poliisille voidaan antaa rikoksen estämiseksi lupa tekniseen laitetarkkailuun, jos henkilön lausumien, uhkausten tai käyttäytymisen perusteella taikka muutoin voidaan perustellusti olettaa hänen syyllistyvän 17 §:n 4 momentissa tarkoitettuun rikokseen. Poliisi saa kohdistaa teknistä laitetarkkailua mainitun henkilön todennäköisesti käyttämään tietokoneeseen tai muuhun vastaavaan tekniseen laitteeseen taikka sen ohjelmiston toimintaan.”

”24 §

Teknisestä laitetarkkailusta päättäminen

Tuomioistuin päättää teknisestä laitetarkkailusta pidättämiseen oikeutetun poliisimiehen vaatimuksesta. Jos asia ei siedä viivytystä, pidättämiseen oikeutettu poliisimies saa päättää teknisestä laitetarkkailusta siihen asti, kunnes tuomioistuin on ratkaissut luvan myöntämistä koskevan vaatimuksen. Asia on saatettava tuomioistuimen ratkaistavaksi heti, kun se on mahdollista, kuitenkin viimeistään 24 tunnin kuluttua tiedonhankintakeinon käytön aloittamisesta.

Lupa voidaan antaa enintään kuukaudeksi kerrallaan.

Teknistä laitetarkkailua koskevassa vaatimuksessa ja päätöksessä on mainittava:

- 1) toimenpiteen perusteena oleva rikos ja sen tekoaika;*
- 2) henkilö, jonka voidaan perustellusti olettaa syyllistyvän 1 kohdassa tarkoitettuun rikokseen;*
- 3) tosiseikat, joihin henkilöön kohdistuva epäily ja teknisen laitetarkkailun edellytykset perustuvat;*
- 4) luvan voimassaoloaika kellonajan tarkkuudella;*
- 5) toimenpiteen kohteena oleva tekninen laite tai ohjelmisto;*
- 6) teknisen laitetarkkailun suorittamista johtava ja valvova pidättämiseen oikeutettu poliisimies;*
- 7) mahdolliset teknisen laitetarkkailun rajoitukset ja ehdot.”*

Liite 6 - Teknisen tarkkailun edellytykset pakkokeinolain (646/2003) mukaan

"5a luku 4 §:

Teknisen kuuntelun edellytykset:

Kun on syytä epäillä jotakuta

- 1) rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta,*
- 2) huumausainerikoksesta,*
- 3) edellä mainittujen rikosten rangaistavasta yrityksestä,*
- 4) terroristisessa tarkoituksessa tehtävän rikoksen valmistelusta,*
- 5) törkeästä tulliselvitysrikoksesta,*
- 6) panttivangin ottamisen valmistelusta tai*
- 7) törkeän ryöstön valmistelusta,*

rikoksen esitutkintaa toimittava viranomainen saa kohdistaa epäiltyyn teknistä kuuntelua, jos kuuntelulla saatavilla tiedoilla voidaan olettaa olevan erittäin tärkeä merkitys rikoksen selvittämiseksi.

(14.6.2013/437)

Teknistä kuuntelua saa 1 momentin nojalla kohdistaa epäiltyyn vain hänen ollessaan vakituiseen asumiseen tarkoitetun tilan ulkopuolella. Teknistä kuuntelua saa lisäksi kohdistaa epäiltyyn, joka suorittaa rangaistusta rangaistuslaitoksessa taikka on pakkolaitokseen eristetty tai tutkintavanki, hänen ollessaan sellissä tai vankien käytössä olevissa laitoksen muissa tiloissa.

Kun on syytä epäillä jotakuta

- 1) joukkotuhonnasta, joukkotuhonnan valmistelusta, rikoksesta ihmisyyttä vastaan, törkeästä rikoksesta ihmisyyttä vastaan, sotarikoksesta, törkeästä sotarikoksesta, kidutuksesta, kemiallisen aseiden kiellon rikkomisesta, biologisen aseiden kiellon rikkomisesta, jalkaväkimiinakiellon rikkomisesta, (22.12.2011/1467)*
- 2) Suomen itsemääräämisoikeuden vaarantamisesta, sotaan yllyttämisestä, maanpetoksesta, törkeästä maanpetoksesta, vakoilusta, törkeästä vakoilusta,*
- 3) valtiopetoksesta, törkeästä valtiopetoksesta,*
- 4) törkeästä lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä,*
- 5) taposta, murhasta, surmasta,*
- 6) törkeästä ihmiskaupasta,*

- 7) törkeästä ryöstöstä,
8) törkeästä tuhotyöstä, törkeästä terveyden vaarantamisesta, ydinräjähderikoksesta, kaappauksesta,
9) rikoslain 34 a luvun 1 §:n 1 momentin 2-7 kohdassa tai 2 momentissa tarkoitusta terroristisessa tarkoituksessa tehdystä rikoksesta, terroristisessa tarkoituksessa tehtävän rikoksen valmistelusta, terroristiryhmän johtamisesta, terroristiryhmän toiminnan edistämisestä, terrorismin rahoittamisesta,
10) törkeästä huumausainerikoksesta tai
11) edellä mainittujen rikosten rangaistavasta yrityksestä,
rikoksen esitutkintaa toimittavalle viranomaiselle voidaan antaa lupa kohdistaa teknistä kuuntelua myös sellaiseen vakituiseen asumiseen tarkoitettuun tilaan, jossa epäilty todennäköisesti oleskelee, jos rikoksen selvittäminen olisi olennaisesti vaikeampaa tai mahdotonta käyttämällä rikoksesta epäillyn tai muiden oikeuksiin vähemmän puuttuvia pakkokeinoja.
(9.7.2004/651)

Esitutkintaa toimittavalla virkamiehellä on oikeus sijoittaa kuuntelulaite kuuntelun kohteena oleviin tiloihin, jos kuuntelun suorittaminen sitä edellyttää. Virkamiehellä on tällöin oikeus laitteen asentamiseksi ja pois ottamiseksi salaa mennä edellä mainittuihin tiloihin.”

”5a luku 4 a §

Teknisen katselun edellytykset:

Kun on syytä epäillä jotakuta rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on enemmän kuin kuusi kuukautta vankeutta, epäiltyyn tai tiettyyn paikkaan, jossa hänen voidaan olettaa oleskelevan, saadaan kohdistaa teknistä katselua, jos katselulla saatavilla tiedoilla voidaan olettaa olevan erittäin tärkeä merkitys rikoksen selvittämiseksi.

Jos tekninen katselu kohdistuu vankeinhoitolaitoksen huostassa olevaan rangaistusta rangaistuslaitoksessa suorittavaan, pakkolaitokseen eristettyyn tai tutkintavankiin, edellytetään kuitenkin, että epäily koskee rikosta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta, taikka huumausainerikosta tai näiden rikosten rangaistavaa yritystä taikka terroristisessa tarkoituksessa tehtävän rikoksen valmistelua ja että katselulla saatavilla tiedoilla voidaan olettaa olevan erittäin tärkeä merkitys rikoksen selvittämiseksi.

*Teknistä katselua saa kohdistaa epäiltyyn vain hänen ollessaan vakituiseen asu-
miseen tarkoitetun tilan ulkopuolella. Teknistä katselua saa lisäksi kohdistaa
epäiltyyn, joka suorittaa rangaistusta rangaistuslaitoksessa taikka on pakkolai-
tokseen eristetty tai tutkintavanki, hänen ollessaan sellissään tai vankien käy-
tössä olevissa laitoksen muissa tiloissa.*

*Esitutkintaa toimittavalla virkamiehellä on oikeus sijoittaa katselulaite katse-
lun kohteena oleviin tiloihin, jos katselun suorittaminen sitä edellyttää. Virka-
miehellä on tällöin oikeus laitteen asentamiseksi ja pois ottamiseksi salaa
mennä edellä mainittuihin tiloihin.”*

”5a luku 4 b §

Teknisen seurannan edellytykset:

*Kun on syytä epäillä jotakuta rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on
enemmän kuin kuusi kuukautta vankeutta, hänen käyttämänsä kulkuneuvon
tai rikoksen kohteena olevaan tavaraerään saadaan rikoksen selvittämiseksi koh-
distaa teknistä seurantaa.*

*Esitutkintaa toimittavalla virkamiehellä on oikeus sijoittaa seurantalaite seu-
rattavan kulkuneuvon sisälle, jos seurannan suorittaminen sitä edellyttää. Vir-
kamiehellä on tällöin oikeus laitteen asentamiseksi ja pois ottamiseksi salaa
mennä kulkuneuvon sisälle.”*

Liite 7 - Teknisestä tarkkailusta pakkokeinolain (806/2011) mukaan

”16 §

Tekninen kuuntelu ja sen edellytykset

Teknisellä kuuntelulla tarkoitetaan rikoslain 24 luvun 5 §:n estämättä tapahtuvaa rikoksesta epäillyn sellaisen keskustelun tai viestin, joka ei ole ulkopuolisten tietoon tarkoitettu ja johon keskusteluun kuuntelija ei osallistu, kuuntelua, tallentamista ja muuta käsittelyä teknisellä laitteella, menetelmällä tai ohjelmistolla keskustelun tai viestin sisällön tai sen osapuolten taikka epäillyn toiminnan selvittämiseksi.

Esitutkintaviranomainen saa kohdistaa teknistä kuuntelua vakituiseen asumiseen käytettävän tilan ulkopuolella olevaan rikoksesta epäiltyyn ja viranomaisien tiloissa olevaan rikoksen johdosta vapautensa menettäneeseen rikoksesta epäiltyyn. Kuuntelu voidaan toteuttaa kohdistamalla se tilaan tai muuhun paikkaan, jossa epäillyn voidaan olettaa todennäköisesti oleskelevan tai käyvän.

Teknisen kuuntelun edellytyksenä on lisäksi, että kuuntelun kohteena olevaa henkilöä on syytä epäillä:

- 1) rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta;*
- 2) huumausainerikoksesta;*
- 3) terroristisessa tarkoituksessa tehtävän rikoksen valmistelusta; tai*
- 4) törkeästä tulliselvitysrikoksesta.”*

”17 §

Asuntokuuntelu ja sen edellytykset

Esitutkintaviranomaiselle voidaan myöntää lupa kohdistaa teknistä kuuntelua vakituiseen asumiseen käytettävään tilaan, jossa rikoksesta epäilty todennäköisesti oleskelee (asuntokuuntelu).

Edellytyksenä on lisäksi, että häntä on syytä epäillä:

- 1) joukkotuhonnasta, joukkotuhonnan valmistelusta, rikoksesta ihmisyyttä vastaan, törkeästä rikoksesta ihmisyyttä vastaan, sotarikoksesta, törkeästä sotarikoksesta, kidutuksesta, kemiallisen aseiden kiellon rikkomisesta, biologisen aseiden kiellon rikkomisesta;*

- 2) Suomen itsemääräämisoikeuden vaarantamisesta, sotaan yllyttämisestä, maanpetoksesta, törkeästä maanpetoksesta, vakoilusta, törkeästä vakoilusta;
- 3) valtiopetoksesta, törkeästä valtiopetoksesta;
- 4) törkeästä lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä;
- 5) taposta, murhasta, surmasta;
- 6) törkeästä ihmiskaupasta;
- 7) törkeästä ryöstöstä;
- 8) törkeästä tuhotyöstä, törkeästä terveyden vaarantamisesta, ydinräjähderikoksesta, kaappauksesta;
- 9) rikoslain 34 a luvun 1 §:n 1 momentin 2–7 kohdassa tai 2 momentissa tarkoitettusta terroristisessa tarkoituksessa tehdystä rikoksesta, terroristisessa tarkoituksessa tehtävän rikoksen valmistelusta, terroristiryhmän johtamisesta, terroristiryhmän toiminnan edistämisestä, koulutuksen antamisesta terrorismirikoksen tekemistä varten, värväyksestä terrorismirikoksen tekemiseen, terrorismin rahoittamisesta; tai
- 10) törkeästä huumausainerikoksesta.”

”18 §

Teknisestä kuuntelusta päättäminen

Tuomioistuin päättää asuntokuuntelusta ja rikoksen johdosta vapautensa menettäneen epäillyn teknisestä kuuntelusta pidättämiseen oikeutetun virkamiehen vaatimuksesta.

Pidättämiseen oikeutettu virkamies päättää muusta kuin 1 momentissa tarkoitettusta teknisestä kuuntelusta.

Lupa voidaan antaa ja päätös tehdä enintään kuukaudeksi kerrallaan.

Teknistä kuuntelua koskevassa vaatimuksessa ja päätöksessä on mainittava:

- 1) epäilty rikos ja sen tekoaika;
- 2) rikoksesta epäilty;
- 3) tosiseikat, joihin epäiltyyn kohdistuva rikosepäily ja teknisen kuuntelun edellytykset perustuvat;
- 4) luvan voimassaoloaika kellonajan tarkkuudella;
- 5) tila tai muu paikka, johon kuuntelu kohdistuu;
- 6) teknisen kuuntelun suorittamista johtava ja valvova pidättämiseen oikeutettu virkamies;
- 7) mahdolliset teknisen kuuntelun rajoitukset ja ehdot.”

”19 §

Tekninen katselu ja sen edellytykset

Teknisellä katselulla tarkoitetaan rikoslain 24 luvun 6 §:n estämättä tapahtuvaa rikoksesta epäillyn taikka tilan tai muun paikan tarkkailua tai tallentamista kameralla tai muulla sellaisella paikkaan sijoitetulla teknisellä laitteella, menettelmällä tai ohjelmistolla.

Teknistä katselua ei saa kohdistaa vakituiseen asumiseen käytettävään tilaan.

Esitutkintaviranomainen saa kohdistaa teknistä katselua vakituiseen asumiseen käytettävän tilan ulkopuolella olevaan rikoksesta epäiltyyn ja viranomaisen tiloissa olevaan rikoksen johdosta vapautensa menettäneeseen rikoksesta epäiltyyn. Katselu voidaan toteuttaa kohdistamalla se tilaan tai muuhun paikkaan, jossa epäillyn voidaan olettaa todennäköisesti oleskelevan tai käyvän.

Rikoslain 24 luvun 11 §:ssä tarkoitetun kotirauhan suojaaman paikan ja rikoksen johdosta vapautensa menettäneen epäillyn teknisen katselun edellytyksenä on, että on syytä epäillä tämän luvun 16 §:n 3 momentissa tarkoitettua rikosta. Muun teknisen katselun edellytyksenä on, että epäiltyä on syytä epäillä rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään vuosi vankeutta.”

”20 §

Teknisestä katselusta päättäminen

Tuomioistuimien päättää teknisestä katselusta pidättämiseen oikeutetun virkamiehen vaatimuksesta, kun katselu kohdistuu rikoslain 24 luvun 11 §:ssä tarkoitettuun kotirauhan suojaamaan paikkaan tai rikoksen johdosta vapautensa menettäneeseen epäiltyyn.

Pidättämiseen oikeutettu virkamies päättää muusta kuin 1 momentissa tarkoitettua teknisestä katselusta.

Lupa voidaan antaa ja päätös tehdä enintään kuukaudeksi kerrallaan.

Teknistä katselua koskevassa vaatimuksessa ja päätöksessä on mainittava:

- 1) epäilty rikos ja sen tekoaika;*
- 2) rikoksesta epäilty;*

- 3) tosiseikat, joihin epäiltyyn kohdistuva rikosepäily ja teknisen katselun edellytykset perustuvat;
- 4) luvan voimassaoloaika kellonajan tarkkuudella;
- 5) tila tai muu paikka, johon katselu kohdistuu;
- 6) teknisen katselun suorittamista johtava ja valvova pidättämiseen oikeutettu virkamies;
- 7) mahdolliset teknisen katselun rajoitukset ja ehdot.”

”21 §

Tekninen seuranta ja sen edellytykset

Teknisellä seurannalla tarkoitetaan esineen, aineen tai omaisuuden liikkumisen seurantaan siihen erikseen sijoitettavalla tai siinä jo olevalla radiolähtimellä tai muulla sellaisella teknisellä laitteella taikka menetelmällä tai ohjelmistolla. Esitutkintaviranomainen saa kohdistaa rikoksen kohteena olevaan tai rikoksesta epäillyn oletettavasti hallussa olevaan tai käyttämään esineeseen, aineeseen tai omaisuuteen teknistä seurantaan, kun epäiltyä on syytä epäillä rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään vuosi vankeutta.

Jos teknisen seurannan tarkoituksena on seurata rikoksesta epäillyn liikkumista sijoittamalla seurantalaitte hänen yllään oleviin vaatteisiin tai mukanaan olevaan esineeseen (henkilön tekninen seuranta), saadaan toimenpide suorittaa vain, jos häntä on syytä epäillä 16 §:n 3 momentissa tarkoitettua rikoksesta.”

”22 §

Teknisestä seurannasta päättäminen

Tuomioistuimien päättää henkilön teknisestä seurannasta pidättämiseen oikeutetun virkamiehen vaatimuksesta. Jos asia ei siedä viivytystä, pidättämiseen oikeutettu virkamies saa päättää henkilön teknisestä seurannasta siihen asti, kunnes tuomioistuimien on ratkaissut luvan myöntämistä koskevan vaatimuksen. Asia on saatettava tuomioistuimen ratkaistavaksi heti, kun se on mahdollista, kuitenkin viimeistään 24 tunnin kuluttua pakkokeinon käytön aloittamisesta.

Pidättämiseen oikeutettu virkamies päättää muusta kuin henkilön teknisestä seurannasta.

Lupa voidaan antaa ja päätös tehdä enintään kuudeksi kuukaudeksi kerrallaan.

Teknistä seurantaan koskevassa vaatimuksessa ja päätöksessä on mainittava:

- 1) epäilty rikos ja sen teko aika;*
- 2) rikoksesta epäilty;*
- 3) tosiseikat, joihin epäiltyyn kohdistuva rikosepäily ja teknisen seurannan edellytykset perustuvat;*
- 4) luvan voimassaoloaika kellonajan tarkkuudella;*
- 5) toimenpiteen kohteena oleva esine, aine tai omaisuus;*
- 6) teknisen seurannan suorittamista johtava ja valvova pidättämiseen oikeutettu virkamies;*
- 7) mahdolliset teknisen seurannan rajoitukset ja ehdot.”*

”23 §

Tekninen laitetarkkailu ja sen edellytykset

Teknisellä laitetarkkailulla tarkoitetaan tietokoneen tai muun vastaavan teknisen laitteen taikka sen ohjelmiston toiminnan, sisältämien tietojen tai yksilöintitietojen muuta kuin yksinomaan aistinvaraista tarkkailua, tallentamista tai muuta käsittelyä rikoksen selvittämiseksi merkityksellisen seikan tutkimiseksi. Teknisellä laitetarkkailulla ei saa hankkia tietoa viestin sisällöstä eikä 6 §:n 1 momentissa tarkoitetuista tunnistamistiedoista.

Esitutkintaviranomainen saa kohdistaa teknistä laitetarkkailua rikoksesta epäillyn todennäköisesti käyttämään 1 momentissa tarkoitettuun tietokoneeseen tai muuhun vastaavaan tekniseen laitteeseen taikka sen ohjelmistoon, kun tätä on syytä epäillä 16 §:n 3 momentissa tarkoitettua rikoksesta.”

”24 §

Teknisestä laitetarkkailusta päättäminen

Tuomioistuin päättää teknisestä laitetarkkailusta pidättämiseen oikeutetun virkamiehen vaatimuksesta. Jos asia ei siedä viivytystä, pidättämiseen oikeutettu virkamies saa päättää teknisestä laitetarkkailusta siihen asti, kunnes tuomioistuin on ratkaissut luvan myöntämistä koskevan vaatimuksen. Asia on saatettava tuomioistuimen ratkaistavaksi heti, kun se on mahdollista, kuitenkin viimeistään 24 tunnin kuluttua pakkokeinon käytön aloittamisesta.

Lupa voidaan antaa enintään kuukaudeksi kerrallaan.

Teknistä laitetarkkailua koskevassa vaatimuksessa ja päätöksessä on mainittava:

- 1) epäilty rikos ja sen tekoaika;
- 2) rikoksesta epäilty;
- 3) tosiseikat, joihin epäiltyyn kohdistuva rikosepäily ja teknisen laitetarkkailun edellytykset perustuvat;
- 4) luvan voimassaoloaika kellonajan tarkkuudella;
- 5) toimenpiteen kohteena oleva tekninen laite tai ohjelmisto;
- 6) teknisen laitetarkkailun suorittamista johtava ja valvova pidättämiseen oikeutettu virkamies;
- 7) mahdolliset teknisen laitetarkkailun rajoitukset ja ehdot.”

”26 §

Laitteen, menetelmän tai ohjelmiston asentaminen ja poisottaminen

Esitutkintavirkamiehellä on oikeus sijoittaa tekniseen tarkkailuun käytettävä laite, menetelmä tai ohjelmisto toimenpiteen kohteena olevaan esineeseen, aineeseen, omaisuuteen, tilaan tai muuhun paikkaan taikka tietojärjestelmään, jos tarkkailun toteuttaminen sitä edellyttää. Esitutkintavirkamiehellä on tällöin oikeus laitteen, menetelmän tai ohjelmiston asentamiseksi, käyttöön ottamiseksi ja poistamiseksi salaa mennä edellä mainittuun tilaan tai muuhun paikkaan taikka tietojärjestelmään sekä kiertää, purkaa tai muulla vastaavalla tavalla tilapäisesti ohittaa kohteiden tai tietojärjestelmän suojaus tai häiritä sitä. Kotietsinnästä säädetään erikseen.

Tekniseen tarkkailuun käytettävän laitteen, menetelmän tai ohjelmiston saa asentaa vakituiseen asumiseen käytettävään tilaan vain, jos tuomioistuin on antanut siihen luvan pidättämiseen oikeutetun virkamiehen vaatimuksesta.”

Liite 8 - Lomakehaastattelun kysymykset

1. Miten suunnitelmallisen tarkkailun perusterikosten minimirangaistavuuden nousu vaikuttaa tarkkailun käyttämiseen tiedonhankinnan menetelmänä?
2. Onko tarkkailun ja suunnitelmallisen tarkkailun välinen ero tulkinnaltaan yksiselitteinen ja ohjeistukseltaan selkeä?
3. Rajaavatko uuden poliisilain vaatimat edellytykset rikoksen paljastamisen (lista perusterikoksista) ja estämisen edellytyksistä pois joitain rikoksia, joiden torjumiseksi salaisia tiedonhankintamenetelmiä pitäisi käyttää?
4. Vaikuttavatko teknisen tarkkailun perusterikosten nousseet minimirangaistusvaatimukset teknisen tarkkailun käyttämiseen salaisena tiedonhankinnan keinona (poliisilaki 872/2011) ja salaisena pakkokeinona (pakkokeinolaki 806/2011)?
5. Miten poliisi- ja pakkokeinolain kokonaisuudistuksen salaista tiedonhankintaa ja salaisia pakkokeinoja koskeva uudistus vaikuttaa poliisin toimintaedellytyksiin tarkkailun ja teknisen tarkkailun osalta?
6. Lakiuudistuksen eräs päätarkoituksista on ollut epäillyn oikeusturvan sekä oikeussuoja-keinojen parantaminen. Onko epäiltyjen aseman korostettu merkitys oikeassa suhteessa rikosten paljastamisen, estämisen ja tutkimisen intresseihin?
7. Miten salaisten tiedonhankintakeinojen ja salaisten pakkokeinojen käytön laajempi asiansaisjulkisuus sekä lähes poikkeukseton ilmoitusvelvollisuus vaikuttavat näiden keinojen käytön edellytyksiin?
8. Miten lakiin uusina tarkkailutyypeinä salaisina tiedonhankintakeinoina ja salaisina pakkokeinoina tuodut peitelty tiedonhankinta, henkilön tekninen seuranta sekä tekninen laitetarkkailu vaikuttavat poliisin toimintaan?
9. Miten poliisi- ja pakkokeinolain uudistus vaikuttaa yhteiskunnan turvallisuuteen?
10. Mitkä ovat lakiuudistuksen vahvuudet ja heikkoudet?

Liite 9 - Salainen tiedonhankinta rikoksen paljastamiseksi

Poliisilaki (872/2011)

5 luku 3 §

Salainen tiedonhankinta rikoksen paljastamiseksi

Tässä luvussa säädettyjä keinoja saadaan käyttää seuraavien rikosten paljastamisessa:

- 1) Suomen itsemääräämisoikeuden vaarantaminen;*
- 2) sotaan yllyttäminen;*
- 3) maanpetos, törkeä maanpetos;*
- 4) vakoilu, törkeä vakoilu;*
- 5) turvallisuussalaisuuden paljastaminen;*
- 6) luvaton tiedustelutoiminta;*
- 7) rikoslain 34 a luvun 1 §:n 1 momentin 2–7 kohdassa tai mainitun pykälän 2 momentissa tarkoitettu terroristisessa tarkoituksessa tehtävä rikos;*
- 8) terroristisessa tarkoituksessa tehtävän rikoksen valmistelu;*
- 9) terroristiryhmän johtaminen;*
- 10) terroristiryhmän toiminnan edistäminen;*
- 11) koulutuksen antaminen terrorismirikoksen tekemistä varten;*
- 12) värväys terrorismirikoksen tekemiseen;*
- 13) terrorismin rahoittaminen.*